

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії; економіки та підприємництва; партнерство вищої освіти, науки та бізнесу; методи ціноутворення підприємства; соціалізації економіки; розвитку соціального підприємництва; екологізація економіки; екологічний аудит; екологічні ризики і екологічна безпека та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории; экономики и предпринимательства; партнерство высшего образования, науки и бизнеса; методы ценообразования предприятия; социализации экономики; развития социального предпринимательства; экологизации экономики; экологический аудит; экологические риски и экологическая безопасность, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, economy and entrepreneurship; partnership of higher education, science and business; methods of enterprise's pricing; socialization of economy; social entrepreneurship development; economy ecologization; ecological audit; ecological risks and ecological safety, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України (Україна) Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. Ван Рооджен, д-р наук, проф. (Великобританія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); В. Дитріх, д-р наук, проф. (Німеччина); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватеев, канд. наук, проф. (РФ); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (Україна); Б. А. Засадний, канд. екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна), Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Филюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 18.12.14 (протокол № 5)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 10.11.10
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	RINC (E-Library) Ulrich's Periodicals Directory Google Scholar RePEc Соционет Index Copernicus (ICV 2013 = 6.54) CyberLeninka OCLC WorldCat Bielefeld Academic Search Engine (BASE) Registry of Open Access Repositories (ROAR) The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR) IDEAS EconPapers The Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko Kyiv National University National Library of Ukraine Vernadsky

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

12(165)/2014

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, economy and entrepreneurship; partnership of higher education, science and business; methods of enterprise's pricing; socialization of economy; social entrepreneurship development; economy ecologization; ecological audit; ecological risks and ecological safety, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії; економіки та підприємництва; партнерство вищої освіти, науки та бізнесу; методи ціноутворення підприємства; соціалізації економіки; розвитку соціального підприємництва; екологізація економіки; екологічний аудит; екологічні ризики і екологічна безпека та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории; экономики и предпринимательства; партнерство высшего образования, науки и бизнеса; методы ценообразования предприятия; социализации экономики; развития социального предпринимательства; экологизации экономики; экологический аудит; экологические риски и экологическая безопасность, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Bazylevych Viktor (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Ditrih Walter (Germany); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svetlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Dr. Zasadnyy Bohdan (Ukraine); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyl'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Protocol # 5 of 18th December 2014)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine №1-05/7 of 10.11.2010)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

ЗМІСТ

Мазур І. Стратегія розвитку партнерства вищої освіти, науки та бізнесу	6
Богуславський О. Основні способи класифікації та особливості застосування методів ціноутворення в Україні	11
Євтушевська О. Перспективи розвитку етичного споживання в Україні	14
Кириленко Л. Необхідність, сутність та напрями соціальної орієнтації економічного розвитку	18
Ігнатович Н., Гура В. Зарубіжний досвід розвитку соціального підприємництва.....	22
Кот Л. До питання про природу і сутність соціального підприємництва	25
Березюк В. Теоретико-методичні основи дослідження екологічного аудиту в Казахстані.....	30
Гацька Л. Ринок праці в умовах екологізації економіки: реструктуризація та проблеми розвитку	36
Харченко Т., Сагайдак Ю. Удосконалення системи переробки твердих відходів в Україні	41
Бохан А. Екологічні та безпекові атрибути геостратегічної гегемонії	46
Авксєнтьєв М., Павленко В. Висококваліфікована робоча сила – ключовий елемент інноваційної моделі розвитку економіки.....	49
Додаток 1 Анотація та література (латинізація).....	54
Додаток 2 Відомості про авторів	61

СОДЕРЖАНИЕ

Мазур И. Стратегия развития высшего образования, науки и бизнеса.....	6
Богуславский А. Основные способы классификации и особенности применения методов ценообразования в Украине.....	11
Евтушевская О. Перспективы развития этического потребления в Украине	14
Кириленко Л. Необходимость, сущность и направления социальной ориентации экономического развития.....	18
Игнатович Н., Гура В. Зарубежный опыт развития социального предпринимательства	22
Кот Л. К вопросу о природе и сущности социального предпринимательства.....	25
Березюк В. Теоретико-методические основы исследования экологического аудита в Казахстане	30
Гацкая Л. Рынок труда в условиях экологизации экономики: реструктуризация и проблемы развития.....	36
Харченко Т., Сагайдак Ю. Усовершенствование системы переработки твердых бытовых отходов в Украине.....	41
Бохан А. Экологические и безопасные атрибуты геостратегической гегемони	46
Авксентьев М., Павленко В. Высококвалифицированная рабочая сила – ключевой элемент инновационной модели развития экономики.....	49
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	54
Приложение 2 Сведения об авторах.....	61

CONTENTS

Mazur I. Development Strategy of Partnership of Higher Education, Science and Business	6
Boguslavskiy A. Basic Methods of Classification and Characteristics of Methods of Pricing in Ukraine.....	11
Yevtushevska O. Perspectives of Ethical Consumption Development in Ukraine	14
Kyrylenko L. The Necessity, Nature and Direction of Social Orientation of Economic Development	18
Ignatovych N., Gura V. Foreign Experience of Social Entrepreneurship Development	22
Kot L. To the Question of the Nature and Essence of Social Entrepreneurship	25
Berezyuk V. Theoretical and Methodological Basis of the Study of Environmental Audit in Kazakhstan.....	30
Gatska L. Labor Market in Worldwide Greening Economy: Restructuring and Development Problems	36
Kharchenko T., Sagaydak J. Improvement of the Processing of Solid Waste in Ukraine.....	41
Bohan A. Environmental and Safety Attributes Geostrategic Hegemony.....	46
Avksientiev M., Pavlenko V. Highly Qualified Working Force – Key Element of Innovative Development Model.....	49
Appendix 1 Annotation and References (In Latin): Transliteration\ Transcription.....	54
Appendix 2 Information about Authors (Meta-Data)	61

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПАРТНЕРСТВА ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ

У статті проаналізовано взаємодію вищої освіти, науки та бізнесу. Розкрито конфлікт хвиль розвитку цивілізацій у протистоянні двох сил: "фабрики освіти" і сили змін. Проаналізовано європейську та українську оцінку якості вищої освіти. Виявлено ефект десинхронізації у часі між потребами бізнесу й можливостями освіти і науки. Розкрито причини хабарництва у вищій школі. Запропоновано стратегію розвитку партнерства вищої освіти, науки та бізнесу.

Ключові слова: вища освіта, наука, бізнес, партнерство, стратегія розвитку.

Вступ. Світогосподарський розвиток на початку XXI ст. характеризується утвердженням економіки знань, тому ключовим стає здатність ВНЗ продукувати висококваліфікованого компетентного фахівця. З іншого боку економіка знань потребує налагодження активної взаємодії вищої освіти, науки і бізнесу, що стає необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки, подолання негативних наслідків економічної кризи та забезпечення сталого розвитку економіки України. Але глобалізація вносить свої корективи – відбувається динамічний розвиток бізнесу з його мережевими комунікаціями і потребами в інноваціях й поступовим розвитком системи освіти і науки. Така ситуація несе в собі ефект десинхронізації, тобто розрив у часі між потребами бізнесу й можливостями освіти і науки. Ця проблема є особливо актуальною для України, проте притаманна й розвиненим країнам, тому й потребує наукового обґрунтування тенденцій та перспектив розвитку партнерства вищої освіти, науки та бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії освіти, науки і бізнесу завжди привертала увагу науковців. Серед відомих науковців слід назвати Дж. С. Мілля, А. Маршалла, Г. Беккера, Дж. Мінцера, Е. Боретті, Е. Барса, Ф. Адама, Д. Норта, М. Олсона, Е. Тоффлера, Ф. Фукуяму, які досліджували у своїх роботах вплив освіти на економічні результати.

Сучасні уявлення щодо співпраці університетів і роботодавців, аналіз української освіти щодо управління її якістю викладені у працях В. Базиловича, Я. Болюбаша, В. Брюховецького, О. Грішної, О. Жилінської, М. Згуровського, К. Левківського та ін. Так, С. Лаптев і О. Шаров аналізують тенденції співпраці системи вищої освіти та бізнесу в умовах фінансової кризи [7]; О. Головінов і Л. Дмитриченко розглядають взаємодію освіти і бізнесу як державно-приватне партнерство [8], Т. Затоначка аналізує співпрацю науки і бізнесу в умовах інноваційного розвитку України [9]. І. Радіонова і Н. Ткаченко аналізують передавальний механізм імпульсу, який одержує економіка від зміни рівня освіти [17] та ін.

Зазвичай дослідники акцентують увагу на співпраці університетів та роботодавців (державного і приватного сектору) без урахування науки, надають перевагу поліпшенню якості освіти з орієнтацією на короткострокові потреби ринку праці. Окремо досліджується співпраця науки та бізнесу. Проте немає комплексного, системного дослідження стратегії розвитку партнерства вищої освіти, науки і бізнесу, що потребує подальшого наукового дослідження та обумовлює мету даної статті. Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо стратегії розвитку партнерства вищої освіти, науки і бізнесу.

Методологія дослідження. Для вирішення поставленої мети дослідження в статті було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, а саме: структурно-логічний аналіз для побудови логіки та структури дослідження; метод

логічного узагальнення з метою визначення сучасних тенденцій розвитку взаємодії вищої освіти, науки і бізнесу; метод аналізу та синтезу з метою всебічного виявлення закономірностей і аналізу взаємозалежностей вищої освіти, науки й бізнесу; метод системного аналізу застосовано для визначення стратегії розвитку їхнього партнерства; метод порівняльного аналізу використано у дослідженні сучасного стану та тенденцій розвитку їхнього партнерства; для проведення комплексного аналізу оцінки розвитку рейтингів університетів використано статистичні дані та аналіз інформації за допомогою комп'ютерної обробки тощо.

Результати. В сучасних умовах вимоги глобалізації все частіше вступають у протиріччя з локальними потребами. Це проявляється у становленні масовості освіти. Тобто вища освіта перестала бути привілеєм еліти в суспільстві. У першій декаді XXI ст. світовий набір студентів у ВНЗ зріс із 100 млн до 150 млн. Серед країн, де збільшилась кількість студентів можна назвати: Індію, Китай, країни Центральної та Південної Африки.

Країни світу за умов глобалізації поділились на дві категорії: "країни, з яких відпливають таланти" та "країни, що приймають таланти".

До першої категорії – "країни, з яких відпливають таланти" слід віднести більшу частину пострадянських країн. Це пояснюється орієнтацією вищих навчальних закладів на замовника освітніх послуг таких як держава та домогосподарства (платник за контракт). Тобто роботодавець (бізнес) не зацікавлений через оплату за навчання отримувати компетентного фахівця, покладаючи ці обов'язки на державу. Зазначимо, що в пострадянських країнах кількість студентів зменшується, ще й за рахунок погіршення демографічної ситуації.

Такі країни як Канада, США, Китай та Саудівська Аравія, Західна Європа – відносяться до другої (приймаючої) категорії, а такі як ПАР – обіймає обидві категорії. ПАР приймає найбільш талановиту молодь з Африки, але втрачає власні таланти, які виїжджають у більш розвинені країни. Це говорить про зростання конкуренції вищих навчальних закладів за талановиту молодь.

Мотивацією абітурієнтів зазвичай є отримання знань і вмінь для подальшого працевлаштування, кар'єрного зростання, отримання високого рівня доходу тощо. Конкуруючи між собою університети знижують ціну за навчання, а не рідко й вимоги щодо якості підготовки фахівця.

Конкурують між собою і роботодавці, щоб отримати професійно підготовлену молодь для бізнесу. Наявність диплому про вищу освіту або навчання в магістратурі ВНЗ вже дає переваги для працевлаштування, особливо коли якість освіти для роботодавця не стоїть на першому місці.

"Немало важливим фактором, що визначає структуру попиту на вищу освіту, – пише Ф.В. Абрамов, – є те, що наявність диплому вже само по собі забезпечує його власнику доступ до певних благ" [14].

Така ситуація породжує не лише великий попит на вищу освіту, але й побічні ефекти – можливості для отримання диплому ВНЗ менш талановитій молоді. Правила, за якими здійснюється навчання в університеті, вони сприймають як бюрократичні перепони й тому, щоб їх зменшити вдаються до хабарів. Така ситуація називається "відстояти в черзі за дипломом", мотивом якої є можливість отримати кар'єрне зростання та більш високий дохід не маючи знань, а лише документ (диплом) про вищу освіту.

Так у гонитві за дипломом вищої освіти та з метою отримання "побічних благ" у різних країнах світу з'являються "фабрики наукових ступенів і дипломів".

Відповідно офіційних даних у США щорічно після виконання загальноприйнятих вимог докторський ступінь (Ph.D) отримують від 40 до 45 тис. здобувачів. У цей же час "фабрики дипломів" видають своїм клієнтам майже 50 тис. фальшованих Ph.D. Нажаль такими дипломами користуються і в пострадянських країнах. Це говорить не лише про низький моральний рівень їх власників, а й про "якість" знань, що потім втілюється у бізнес.

В Україні контроль та оцінка якості освіти покладається на державу, насамперед, на Державну акредитаційну комісію та Державну інспекцію навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, діяльність яких регулюється законодавчими актами [1-4].

Європейська оцінка якості освіти базується на створенні спеціалізованих акредитаційних агенцій – громадських організацій, що займаються розробкою інструментарію та методик оцінки якості, а також здійснюють перевірки якості освіти. До компетенції цих агенцій належить також відбір і навчання експертів, що проводять перевірки, а також періодична публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності, проблем і перспектив систем якості у сфері освіти [5].

У Стратегії реформування вищої освіти України до 2020 року, зазначено, що метою є – створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти, інтегрованої в Європейський освітній і дослідницький простір. Реалізація Стратегії розрахована на 2015-2020 рр.

В умовах реформування вищої освіти в Україні попит на дипломи, "отримані в черзі" на ринку праці зменшується, роботодавець хоче обирати компетентного фахівця. Порталом Rabota.ua [15] було проведено соціологічне опитування щодо мотивації роботодавців на ринку праці. "Роботодавці зараз менше звертають увагу на наявність диплому або спеціальність. Їх більше цікавить продуктивність, бажана заробітна плата, стресостійкість, комунікабельність та бажання навчатись..." прокоментувала ситуацію керівник дослідницького центру hh.ua Ульяна Маслова. Отже потрібне налагодження тісних зв'язків вищої школи з ринком праці.

На думку Е. Тоффлера найпрогресивнішою системою масової освіти була в індустріальну епоху, оскільки бізнес зрозумів, що для зростання продуктивності праці йому потрібен освічений працівник. У ХХ ст. й профспілки почали активно захищати інтереси робочої сили і державну освіту. Але метою такого було захистити власний інтерес, який полягав у зменшенні пропозиції на ринку праці, щоб зменшити конкуренцію та підвищити заробітну плату. Тому профспілки запропонували продовжити термін навчання. У продовженні терміну навчання був зацікавлений й Уряд. Подовження часу навчання зменшувало кількість людей та час їхнього перебування на вулицях, що знижувало рівень кримінальності в країні, а в підсумку зменшувало витрати на поліцію та буцегарні. Отже індустріальна цивілізація існувала на фабричній моделі освіти, яка відповідала мат-

риці масового виробництва. К. Робінсон характеризує індустріальну епоху лінійністю, конформізмом і стандартизацією. Тому сьогодні відбувається конфлікт двох хвиль: індустріальної та постіндустріальної, який проявляється у протистоянні "фабрики освіти" і сили змін.

Швидкість змін, що відбувається сьогодні в економіці, фінансах, в технологіях, у цілому в суспільстві приводять наші знання до мінімуму, роблячи їх застарілими. Організації, створені ще до глобалізації, не можуть виконувати сьогодні свої функції. "Моделі вищої освіти, що отримали широке розповсюдження у другій половині ХХ ст. більше не працюють" [17]. А в бізнесі, де панує конкуренція, яка потребує швидкої реакції й найсучаснішої технології, знання та вміння оновлюються швидко. Це одне з тих протиріч, яке притаманне не лише Україні, але й розвиненим країнам.

Тому для успішного соціально-економічного розвитку країни потрібно постійне підвищення кваліфікації робочої сили. Сьогодні для суспільства стає актуальною Програма навчання впродовж життя. Відтак ринок потребує не просто вищої освіти, а постійного процесу навчання. Для цього необхідне тісне кооперування між бізнесом, освітою та наукою.

Університети більше не можуть залишатись "храмами науки", відокремленими від суспільних потреб і вимог. Зближення ВНЗ із потребами суспільства втілене у концепції "третьої місії", яка полягає у розширенні освітніх послуг для охоплення усіх категорій населення, які прагнуть здобути нові знання та навички, здійснювати підготовку фахівців і проводити прикладні дослідження на замовлення промислового сектору, надавати інформаційну та консультативну підтримку громадським організаціям тощо [16].

Разом з тим масовий характер вищої освіти та формування економіки знань в умовах глобалізації привели до інституціональної диверсифікації, тобто до розподілу на освітянську та науково-дослідну роботу у ВНЗ. Це сприяє використанню нових технологічних досягнень як у формах організації управління освітою, так і в методиках викладання, перш за все у вихованні світоглядних цінностей особистості, що в підсумку підвищує якість освіти.

Українські університети починають входити до престижних міжнародних рейтингів. Розглянемо два з таких: QS World University Rankings та Webometrics Ranking of World Universities.

Так у 2012 році серед 700 вузів світу до рейтингу компанії Quacquarelli Symonds (QS World University Rankings) увійшли три українські вузи, серед яких Київський національний університет імені Тараса Шевченка посів місце у першій половині шостої сотні рейтингу (501-550). У цьому рейтингу університети оцінюються за шістьма показниками: міжнародна наукова репутація (40% від загальної оцінки); оцінка роботодавців (10%); співвідношення кількості викладачів і студентів (20%); цитованість праць викладачів (20%); відсоток іноземних викладачів (5%) та іноземних студентів (5%). Міжнародна наукова репутація університету визначається шляхом масштабного опитування представників академічної спільноти усього світу [16]. До першої десятки потрапили університети США і Великої Британії. Як видно з таблиці 1 Київський національний університет імені Тараса Шевченка у 2014 році покращив свої показники і посів 421-430 місце. До сильних сторін відносять співвідношення викладач/студент.

Таблиця 1. Рейтинг кращих університетів світу QS World University Rankings-2014 (університети України)

№№ з/п	Місце	Університети
1	421–430	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
2	481-490	Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
3	551-600	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"
4	651-700	Сумський державний університет
5	701+	Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
6	701+	Донецький національний університет

Джерело: [18]

Рейтинг Webometrics Ranking of World Universities оцінює більше як 20 тис. вузів, серед яких більше 300 українських. Цей рейтинг побудований на Інтернет-присутності університетів, а саме: "присутність" (кількість сторінок на сайті вузу), "відкритість" (кількість завантажених на сайт текстових файлів), "здобутки" (кіль-

кість публікацій, що включені до бази даних Scimago), та "впливовість" (кількість зовнішніх посилань на ресурс) [18]. До першої десятки входять виключно університети США. За оцінками міжнародних експертів в Україні лише Київський національний університет увійшов до Топ-1000 (див. табл.2).

Таблиця 2. Рейтинг Webometrics Ranking of World Universities (липень 2014 р. ТОП-1000; ТОП-2000)

№ з/п	Місце	Університети
1	885	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
2	1271	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"
3	1318	Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
4	1378	Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
5	1475	Сумський державний університет
6	1762	Національний авіаційний університет (м. Київ)
7	1870	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
8	1932	Національний університет "Львівська політехніка"

Джерело: [18]

З метою підвищення якості освіти, виходимо з того, що у студентів необхідно формувати **підприємницьке мислення** – це означає розуміння того як реалізувати отримані знання в бізнесі. Вирішальним для України у підприємницькій діяльності (бізнесі) стає вміння: домовлятися між людьми щодо обмінних процесів ринкової економіки на основі довіри; використовувати законодавчу підтримку – захищати права власності та трудових прав; використовувати умови ведення підприємництва (бізнесу) тощо.

Міжнародні організації The Heritage Foundation та The Wall Street Journal оприлюднили двадцятий юві-

лейний звіт про рівень економічних свобод серед 186 країн світу – Index of Economic Freedom-2014 [10].

Аналіз Індексу економічних свобод – 2014, засвідчує, що серед країн Європи та більшості пострадянських країн, в Україні найгірші умови для розвитку економіки (див. табл. 3). Перш за все це стосується інвестиційного клімату та рівня корупції, де Україні традиційно належать найнижчі рейтинги у світі, 168 та 152 місця відповідно серед досліджених 186 країн світу. Для порівняння: лідером у цьому рейтингу є Гонг-Конг, а з найгіршими показниками щодо економічних свобод є Північна Корея.

Таблиця 3. Показники України за Індексом економічних свобод (ІЕС)

№ місця	Критерій оцінки	Показник індексу
1	Рейтинг серед держав світу, за ІЕС (155 з 186)	155
2	Рейтинг серед держав Європи, за ІЕС (43 з 43)	43
3	Індекс економічних свобод у 2014 році (у 2005 р. – 55)	49,3
4	Динаміка індексу економічних свобод, 2013-14 р.	3
5	Індекс захисту прав власності	30
6	Динаміка індексу захисту прав власності, 2013-14 р.	0
7	Індекс рівня корупції	21,94
8	Динаміка індексу рівня корупції, 2013-14 р.	- 1,06
13	Індекс підприємницької діяльності	59,8
14	Динаміка індексу підприємницької діяльності, 2013-14 р.	12,2
15	Індекс захисту трудових прав	49,77
16	Динаміка індексу захисту трудових прав, 2013-14 р.	- 0,13
21	Індекс інвестиційного клімату	20
22	Динаміка індексу інвестиційного клімату, 2013-14 р.	0

Джерело: [10]

Що ж потрібно для того, щоб створити успішний бізнес? Звернемось до економічної теорії та проаналізуємо найголовніші три питання – що? як? для чого? та спробуємо на них відповісти. Що потрібно – знання та ідеї; для чого? – щоб отримати підприємницький прибу-

ток; як зробити успішний бізнес? – підготувати персонал (менеджмент). Сьогодні чи не найголовнішим завданням для педагогів університетів стає завдання навчити не лише знати та уміти, але й формувати культурну особистість із загальноцивілізаційними цінностями.

Тому головним для підготовки в університетах, зокрема, економістів є формування їхнього світогляду, теоретичні знання та практичні вміння аналізувати та обговорювати реальні бізнес-ситуації з метою їх вирішення, а з боку бізнесу – вкладання інвестицій в молодих талановитих людей і комерціалізація підприємницької ідеї.

Клейтон Крістенсен, професор Гарвардської бізнес-школи, стверджує, що найвірніший шлях інвестицій зараз – це інвестувати у те, що "дорого і недосконало", інвестуючи в людей – ви інвестуєте в зростання бізнесу, це те, на чому ми повинні сфокусуватись [12]. Разом з тим в сучасних умовах економічної кризи в Україні дуже важко інвестувати в те, що дасть очікуваний результат через тривалий час. Але як зауважує експрезидент Європейської дослідницької ради Хельга Навотні "навіть у часи найжорстокішої економії важливо в останню чергу зменшувати витрати на навчання молодих талановитих спеціалістів. Зекономивши на цьому через десятки років ми можемо отримати загублене покоління" [12]. Інновації в освіті – це якісні зміни, що мають світоглядні цінності.

"Ми впевнені, що поліпшення добробуту України прямо залежить від поліпшення якості освіти, – зазначає Координатор програм Агентства США із міжнародного розвитку Тамара Паливода, – розробляючи стратегію допомоги у галузі освіти різним країнам світу, Агентство США із міжнародного розвитку планує Програми допомоги, що спрямовуються на формування тих нави-

чок і умінь, що сприятимуть сталому розвитку країни". Втім, впровадження таких програм, зауважила Тамара Паливода, може відбутися лише за умови створення партнерств між урядом і неурядовими організаціями та суспільства в цілому завдяки Національному Web-порталу із забезпечення якості вищої освіти України, побудований за принципами соціальних мереж, що дозволить користувачам відкрито публікувати, отримувати, контролювати, оцінювати та поширювати інформацію "з перших рук" [11].

Фахівці з вищою освітою в Україні у складі економіки займають провідну позицію. Так, станом на 31 грудня 2013 року працівники з вищою освітою складали майже 60% облікової кількості штатних працівників економіки України, у тому числі 23,6% – з неповною та базовою вищою освітою, у тому числі 35,6% – з повною вищою освітою. За деякими видами економічної діяльності працівники з вищою освітою були переважною категорією працівників, зокрема у фінансовій та страховій діяльності – майже 88%; державному управлінні – 85%; науці – 80%; Інформації та телекомунікації – 76%; музейно-бібліотечній діяльності – 75%; освіті – 73% тощо [20]. У національній економіці України останніми роками зростає частка зайнятих у сфері послуг, які забезпечують економіку знань. Проте витрати бізнесу на підготовку фахівців такого напрямку зовсім незначні. Хоча як відомо ступінь освіченості корелює з економічним зростанням (див. табл. 4).

Таблиця 4. Показники при оцінюванні зв'язку між освітою та економічним зростанням

Автори	Показники	Результати
Девід Уїллер	Збільшення національного доходу під впливом грамотності населення	Зростання рівня грамотності з 20 до 30% спричиняє збільшення національного доходу на 16-18%
Роберт Барро	Зміна темпу економічного зростання під впливом збільшення тривалості навчання	Додатковий рік навчання спричиняє зміну темпів економічного зростання на 0,44% в середньому за рік
Едвард Денісон	Частка приросту національного доходу	США – 15% Італія – 7% Франція – 6%
Ангус Меддісон	Частка приросту національного доходу	Велика Британія – 30,2% США – 23%, Японія – 11,3%

Джерело: [13; 22]

Але в Україні фінансування з боку бізнесу на підготовку компетентних фахівців майже відсутнє.

Вкрай важливою проблемою стає диверсифікація джерел фінансування університетів. Бізнес завжди підтримував талановиту молодь, надаючи міжнародні гранти на освіту, на науково-технічні розробки університетів, на комерціалізацію наукових розробок. З'являються нові форми навчання, як-то дистанційне, паралельне, що дає бізнесу можливість динамізувати втілення своїх

креативних ідей у практику, ще й долаючи просторові перепони. Це потребує нових організаційних форм університетів – мережевих. В підсумку така взаємодія бізнесу, університетів і науки збільшить частку робочої сили з вищою освітою, що дасть поштовх індустріалізації національної економіки за рахунок втілення інновацій та покращить нашу конкурентоспроможність у міжнародних рейтингах (див. табл. 5).

Таблиця 5. Рейтинг України за Глобальним індексом конкурентоспроможності
(The Global Competitiveness Report)

Показники		Місце України в міжнародному рейтингу The Global Competitiveness Report					
Роки	Всього країн	Глобальний індекс конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report)	"Охоплення вищою освітою" (Tertiary education enrollment, gross %)	"5.02 Стан вищої та професійної освіти в цілому" (Higher education and training)	"5.03. Якість системи освіти в цілому"	"12.04. Співробітництво університетів і бізнесу в сфері наукових досліджень" (University-industry collaboration in R&D)	"12.06. Наявність наукових та інженерних кадрів" (Availability of scientists and engineers)
2010-2011	144	76	43	13	72	62	105
2011-2012	149	84	47	10	79	77	46
2012-2013	144	73	51	10	70	69	25
2013-2014	142	82	66	7	62	70	51
2014-2015	139	56	-	8	56	-	-

Джерело: [19]

З таблиці 5 видно, що якість системи освіти за останні роки неухильно погіршується, не покращується і взаємодія бізнесу й університетів у сфері наукових досліджень. Це засвідчує про необхідність формування системи нововведень, їх практичне втілення й створення новітніх технологій з метою інноваційного розвитку економіки. При цьому слід розуміти, що будь-який винахід не стане інновацією, доки він не буде комерціалізованим. Тому підвищуючи якість системи освіти в Україні на засадах науково-дослідної роботи без партнерства з бізнесом з метою практичного використання наукових розробок не буде економічного зростання.

Консалтингова компанія FSG та ініціатива "The Shared Value Initiative" підготували звіт "Нова роль бізнесу в глобальній освіті" (The New Role of Business in Global Education) на основі опитування більше 50 бізнес-лідерів та представників громадськості [21]. У звіті досліджується як освіта в сучасних умовах стає основою в корпоративній стратегії, тому що приносить не лише економічну вигоду компанії, а також допомагає створювати гуманітарні цінності.

У звіті зазначено, що на сьогодні 200 млн. чол. усього світу є безробітними, у той час як 60% керівників заявляють про нестачу кваліфікованої робочої сили, що й стримує зростання компаній. Автори звіту роблять висновки про те, що глобальна криза освіти загрожує не лише економічному прогресу, але й соціальній стабільності. З цього напрошуються наступні висновки: по-перше, підтверджується наша думка з приводу відставання пропозиції необхідних фахівців на ринку праці від потреб бізнесу, а по-друге, в основі розвитку лежить технократична цивілізація, що викликає безліч проблем соціального й екологічного напрямку. Тому сучасний бізнес потребує фахівців гуманітарної освіти. Крім того відбувається десинхронізація компетентних кадрів і потреб другої хвилі (індустріалізації) розвитку народного господарства. Слід зазначити, що українська освіта якраз тут показує себе на достойному рівні (див. таблиці університетів міжнародних рейтингів), але ж народне господарство ще знаходиться на індустріальній стадії розвитку. Тому й існує у нас проблема з відпливом мізків за кордон. Потрібен "стрибок" який би вирішив проблему співпадання інтересів кваліфікованої робочої сили й інтересів виробництва (промисловості), а особливо в сучасній сфері послуг. За інших обставин економічного прогресу в Україні не буде.

Висновки. За результатами проведеного дослідження проаналізовано теоретичні засади і запропоновано практичні рекомендації щодо стратегії розвитку партнерства вищої освіти, науки і бізнесу. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі основні висновки:

1. Об'єднуючим для стратегічного партнерства вищої освіти, науки й бізнесу повинні стати: інтелектуалізація, інноваційність, професійність, компетентність, корпоратизація, мобільність, комунікабельність, соціалізація, гуманізація, цивілізаційні цінності тощо.
2. Нестача кваліфікованої робочої сили в усіх галузях народного господарства потребує дослідити проблему з метою збалансування попиту та пропозиції на ринку праці, а також досконало вивчити ситуацію, де потенційно обмежується зростання бізнесу без освіченого фахівця.
3. З метою розробки політики партнерства вищої освіти, науки та бізнесу активно взаємодіяти з урядом країни.
4. Диверсифікація фінансування вищої школи та науки. Бізнес, стаючи замовником-інвестором кваліфікованої робочої сили, на підставі спільно розробленої

освітньої програми має переглянути свої стосунки з вищою освітою та наукою.

5. Університети мають заохочувати бізнес до інноваційно-інвестиційної співпраці щодо науково-дослідної та науково-технічної роботи з метою подальшої комерціалізації підприємницької ідеї та наукових розробок.

6. Корупція (хабарництво) у вищій школі заохочується самими студентами для яких процес навчання – це суцільні перепони з боку викладачів та чиновників (бюрократів). З метою їх подолання студенти вдаються до хабарництва. Для таких студентів результатом навчання не є знання, вміння, навички, головним стає отримання диплому. Тому на нашу думку це перетворюється у "стояння в черзі за дипломом". У цьому контексті нагальним є формування конкурентних переваг ВНЗ, що складається з якісних освітніх послуг. Проте це не означає посилення адміністративного чи фінансового (навчання за контрактом) тиску. Доки буде потреба бізнесу в дипломах, "вистояних у черзі", а не фаховість і компетентність робочої сили, доти й буде корупція у ВНЗ.

7. В сучасних умовах відбувається конфлікт двох хвиль: індустріальної та постіндустріальної, який проявляється у протистоянні "фабрики освіти" (уніфікації та стандартизації вищої освіти) та сили змін, що представлені економікою знань, інноваційно-інвестиційним розвитком.

8. Інтеграція української освіти та науки в Європейський освітнянський і науково-дослідний простір потрібна для створення Єдиного науково-освітнього Центру на кшталт Кремнієвої долини.

Дискусія. Якісні зміни в бізнес-середовищі країни, динамічний розвиток технологій свідчать про необхідність перетворень процесу навчання у ВНЗ. Завданнями системи освіти сьогодні стає підготовка фахівців нової формації, які повинні вміти прогнозувати економічні події, оцінювати наслідки прийнятих управлінських рішень та швидко виходити на новий рівень. Згідно нового законодавства в Україні ВНЗ отримують академічну автономність і роботодавці можуть впливати на них з метою замовлення нового типу фахівця. Отже таке партнерство стає взаємовигідним.

Проте, кризовий стан економіки та вищої освіти несе в собі ефект десинхронізації, тобто розрив у часі між потребами бізнесу й можливостями освіти і науки.

Необхідним постає загальнонаціональний дискурс щодо розвитку партнерства вищої освіти, науки і бізнесу.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України "Про заходи щодо вдосконалення діяльності органів освіти" від 10 жовтня 1995 р. № 942/95.
2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про ліцензування освітніх послуг" від 29 серпня 2003 р. № 1380.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів" від 25 січня 2008 р. № 34.
4. Указ Президента України "Про затвердження Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України" від 8 квітня 2011 р. № 438/2011.
5. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.Osvita_ost.indd-07994.pdf
6. QS World University Rankings 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2013>
7. Лаптев С.М., Шаров О.І. Перспективи співпраці освіти та бізнесу в сучасних економічних умовах // Вчені записки. С. 4-15.
8. Жилінська О.І. Науково-технічна діяльність у контексті самоорганізації / О.І. Жилінська. – К.: Парламентське видавництво, 2010. – 552 с.
9. Затоначкая Т.Г. Инновационное развитие Украины в контексте сотрудничества науки и бизнеса / Т.Г. Затоначкая // X Всероссийская науч.-практ. конференция "Планирование и обеспечение подготовки кадров для промышленно-экономического комплекса региона": матер. конф. – СПб.: СПбГЭТУ "ЛЭТИ". – 2011. – С. 79-91.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/index-ekonomichnih-svobod-2014-misce-ukrayini>
11. Концепція забезпечення якості вищої освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www/http_QA_concept_Final.pdf

12. Давос 2014 Вища освіта – інвестиції чи пусті витрати грошей? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coworking.od.ua/davos-2014/>

13. Радіонова І.Ф., Ткаченко Н.О. Соціальний капітал у формуванні екстерналій освітньої сфери // Економічний часопис – XXI. – №11-12/2011. – С. 3-7.

14. Абрамов Ф.В. Качество высшего образования и коррупция в вузах: факторы динамики // Економічний часопис – XXI. – №11-12/2011. – С. 8-15.

15. В Украине работодатели стали меньше ценить высшее образование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsoboz.org/ekonomika/ukrainskie-rabotodateli-razdumali-pereplachivat-za-diplom-10112014135531>

16. Рейтинг вищих навчальних закладів України "КОМПАС-2013" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://compas2013.pdf>

17. Доннелли К., Ризви С., Барбер М. Накануне схода лавины. Высшее образование и грядущая революция (пер. с англ. Н. Микшиной) //

Вопросы образования. – 2013. – № 3. – С. 152–229. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vo.hse.ru/data/2014/08/04/1314334660/2013-3_Barber%20et%20al.pdf

18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.topuniversities.com/>

19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

20. Праця України у 2013 році. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2014. – 336 с.

21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csr-review.net/userfiles/file/forumreport_final.pdf

22. Ткаченко Н.О. Екстерналії освітньої сфери в сучасних економічних системах / Автореферат на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук, 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – К. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2014.

Надійшла до редколегії 18.11.14

И. Мазур, д-р экон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И БИЗНЕСА

В статье проанализировано взаимодействие высшего образования, науки и бизнеса. Раскрыт конфликт волн развития цивилизации в противостоянии двух сил: "фабрики образования" и силы изменений. Проанализирована европейская и украинская оценка качества высшего образования. Определен эффект десинхронизации во времени между потребностями бизнеса и возможностями образования и науки. Раскрыты причины взяточничества в высшей школе. Предложена стратегия развития партнерства высшего образования, науки и бизнеса.

Ключевые слова: высшее образование, наука, бизнес, партнерство, стратегия развития.

I. Mazur, Doctor of Science (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT STRATEGY OF PARTNERSHIP OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS

In the article the cooperation of higher education, science and business is analysed. A conflict of civilizations wave development in the confrontation of two forces: the "factory of Education" and force change is disclosed. European and Ukrainian higher education quality estimation is analysed. The effect of unsynchronization in time is educed between the necessities of business and possibilities of education and science. Reasons of bribery are exposed at higher school. The development strategy of partnership of higher education, science and business is proposed.

Keywords: higher education, science, business, partnership development strategy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 11-14

УДК 338.5

JEL M2, M20

О. Богуславський, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСНОВНІ СПОСОБИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті надано визначення та показано необхідність застосування різних методів ціноутворення підприємств. Проаналізовано причини відсутності універсальної класифікації методів ціноутворення. Розглянуто підходи різних авторів до класифікації груп методів ціноутворення: 1) витратні методи; 2) методи з орієнтацією на конкуренцію; 3) методи ціноутворення, що ґрунтуються на попиту; 4) ціноутворення з орієнтацією на максимальний прибуток; 5) параметричні методи; 6) ціноутворення в умовах ризику та невизначеності і т.д. Запропоновано удосконалити класифікацію методів ціноутворення з виділенням наступних груп: 1) методи витратного ціноутворення; 2) методи, що ґрунтуються на попиту; 3) методи, що базуються на конкуренції; 4) мікроекономічні методи; 5) методи, що базуються на основі життєвого циклу товарів; 6) методи в залежності від умов господарювання; 7) економічні та статистичні методи 8) методи трансфертного ціноутворення; 9) методи у відповідності з умовами угод; 10) методи асортиментного ціноутворення; 11) комбіновані методи ціноутворення та ін. Показано основні напрями застосування комбінованих методів ціноутворення та проаналізовано можливості їх використання в Україні.

Ключові слова: методи ціноутворення підприємств; групи методів ціноутворення; класифікація; застосування.

Вступ. Питання вибору та застосування методів ціноутворення є одним з найважливіших у формуванні цінової політики фірми. Від вибору цінової стратегії, методів ціноутворення, різновидів цінової політики безпосередньо залежить економічна ефективність діяльності підприємства, рівень прибутковості та можливість досягнення поставлених господарських цілей, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Мета статті – класифікація методів ціноутворення фірм та виділення особливостей їх застосування в Україні.

Предмет дослідження – методи ціноутворення підприємств та напрями їх використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню методів ціноутворення та особливостей їх застосування у вітчизняній і зарубіжній практиці присвя-

тили свої роботи багато вчених: Г.Армстронг, Ф.Котлер, Дж.Сігел, Т.Т.Негл, В.В.Герасименко, Н.І.Верхоглядова, І.Л.Єрухимович, В.Є.Єсіпов, О.В.Колесников, Я.В. Литвиненко, О.Є.Мазур, І.К.Салімжанов, Ю.Г.Тормоса, П.М.Шуляк, Л.О.Шкварчук, Н.Г.Ушакова, О.В.Жукова, В.І.Дубицький, В.О.Вареня, К.М.В.Косовський, Р.Г. Задоржний, М.П.Борисов та ін. Ними вивчено основні методи ціноутворення, виділено основні групи та показано специфіку їхнього використання у різних економічних умовах.

В той же час, питання створення єдиної класифікації та перспектив застосування сучасних методів ціноутворення в трансформаційній економіці України залишаються не до кінця висвітленими.

Методологія дослідження. У відповідності до мети та предмету дослідження в статті використовуються загальні та спеціальні наукові методи. Для вивчення

© Богуславський О., 2014

сутності методів ціноутворення застосовуються загальнонаукові методи абстракції, порівняння, системно-структурного аналізу, синтезу, індукції та дедукції, мікроекономічного аналізу, економетричні та статистичні методи. При дослідженні практичних особливостей застосування фірмами методів ціноутворення та способів їхньої класифікації використано цілу низку широко вживаних методів формування ціни: методів витратного ціноутворення, методів що ґрунтуються на вивченні попиту, пропозиції та конкуренції, комбіновані методи.

Джерельну базу дослідження склали законодавчо-нормативні акти України, наукові праці закордонних і вітчизняних вчених у сфері ціноутворення та ефективного управління діяльністю підприємств.

Результати. Загалом, ціноутворення – це "...процес формування та встановлення ціни" [1]. Це визначення міститься у діючому Законі України "Про ціни і ціноутворення" від 21.06.2012 № 5007-VI. У світовій практиці зустрічається досить велика кількість методів ціноутворення, які в науковій літературі умовно розділяються на такі основні групи:

1. витратні методи;
2. методи з орієнтацією на конкуренцію;
3. методи, які у своїй основі спираються на аналіз попиту [2, с. 72-74].

Потрібно зазначити, що єдиної класифікації методів ціноутворення не має, внаслідок існування відмінностей: у цілях, умовах та можливостях здійснення маркетингової діяльності підприємств; у законодавстві та державному регулюванні цін різних країн; у галузевій та ін. специфіці діяльності фірм, тощо. У різних авторів виділяється від 2-х (Л.О.Шварчук: 1) витратні, 2) маркетингові [3, с. 85], або прями й непрямі маркетингові методи [4]), до 6 (О.Є.Мазур) груп методів ціноутворення: 1) методи витратного ціноутворення, 2) методи ціноутворення, що ґрунтуються на попиті, 3) методи ціноутворення з орієнтацією на конкуренцію, 4) ціноутворення з орієнтацією на максимальний прибуток, 5) параметричні методи, 6) ціноутворення в умовах ризику та невизначеності [5, с. 221]. Виділення всього 2-х груп є досить спрощеним способом класифікації. Розгорнута вище класифікація з шести груп методів ціноутворення теж може бути вдосконалена.

Пропонується надати наступну класифікацію методів ціноутворення у більш розгорнутому вигляді:

1. Методи витратного ціноутворення.

1.1. Підгрупа "витрати плюс" або націнки: а) повних витрат (повної собівартості), б) виробничих витрат (виробничої собівартості), в) прямих витрат – система "Direct Costing" та її різновиди: цільового прибутку, встановлення ціни на основі аналізу беззбитковості та ін., г) змінних виробничих витрат, д) "середні витрати + прибуток", е) ціноутворення на основі кривої досвіду, є) мінімально можливих витрат, ж) агрегатний метод.

1.2. Підгрупа методів з орієнтацією на прибуток: а) нормативний (розрахунковий, граничний), б) залишковий.

2. Методи, що ґрунтуються на вивченні попиту

2.1. Підгрупа методів вивчення попиту споживачів: а) визначення економічної цінності товару для покупця або суб'єктивного сприйняття покупцями цінності товару, б) максимально прийнятною ціни, в) метод визначення престижних цін, г) метод Price Sensitivity Meter (вимірювання чутливості до ціни, д) метод трьох рівнів ціни), е) метод вивчення намірів про купівлю, є) метод опитування експертів з визначенням їхніх самооцінок, ж) метод "кидання стріл" – менеджери визначають ціну товару, виходячи з власних уявлень про стан попиту.

2.2. Підгрупа вивчення характеристик товару (бальні методи): а) простий бальний метод, б) бальний метод з урахуванням вагових індексів, в) метод розподілу

100 балів, г) метод рангового оцінювання параметрів товару, д) комплексний бальний метод з використанням товару-еталону.

3. Методи, що базуються на конкуренції:

а) метод орієнтації на поточні ціни, б) метод слідування за ціновим лідером, в) тендерне ціноутворення (метод запечатаного конверта), г) метод аналізу цінового позиціонування, д) метод встановлення ціни на основі коефіцієнта ринкової сили, е) метод ціноутворення на основі цінових класів, є) метод орієнтації на основі цін прийнятих на ринку, ж) метод відносного оцінювання технічного рівня продукції (параметричний метод).

4. Мікроекономічні методи:

4.1. Підгрупа методів ринкових структур: а) ціноутворення в умовах монополії, б) олігополії і т. ін.

4.2. Підгрупа методів ціноутворення з орієнтацією на максимальний прибуток: а) встановлення ціни, яка максимізує валовий прибуток, б) встановлення ціни, яка максимізує маржинальний прибуток (суму покриття).

4.3. Підгрупа методів оцінки еластичності (цінової, нецінової).

5. Методи, що базуються на основі життєвого циклу товарів (ЖЦТ):

а) ціноутворення на стадії зародження, б) на стадії зростання і т. ін.

6. Методи в залежності від умов господарювання:

а) в умовах регульованих (фіксованих) цін та митних обмежень, б) в умовах стабільної розвиненої економіки, в) в умовах кризи розвиненої економіки, г) у транзитивній, перехідній та інших економіках.

7. Економетричні та статистичні методи:

а) методи кореляційно-регресійного аналізу, б) метод структурної аналогії, в) методи ділових (статистичних) ігор і т. д.

8. Методи трансфертного ціноутворення. Згідно Податкового кодексу України, трансфертне ціноутворення – "система визначення звичайної ціни товарів та / або результатів робіт (послуг) і операціях, визнаних відповідно до статті 39 цього Кодексу контрольованими" [6], [7, с. 36].

8.1. Підгрупа операційних методів: а) зіставної неконтрольованої ціни (аналогів продажів), б) ціни перепродажу, в) "витрати плюс".

8.2. Підгрупа методів прибутку: а) чистого прибутку, розподілення прибутку [7, с. 59].

9. Методи ціноутворення у відповідності з умовами угод (контрактів).

9.1. За типовими умовами: а) біржове ціноутворення, б) ціноутворення із врахуванням державної цінової політики, в) встановлення цін за умовами "Інкотермс".

- 9.2. З урахуванням умов кожного окремого договору.

10. Методи асортиментного ціноутворення:

10.1. У межах товарного асортименту; на супутні товари; на обов'язкове приладдя; на побічні продукти виробництва; на набори товарів [4].

10.2. Ціноутворення за технологіями категорійного менеджменту [8, с. 139].

11. Комбіновані методи ціноутворення, що ґрунтуються на поєднанні двох або більше методів з різних груп методів ціноутворення, для максимально вигідного проведення цінової політики підприємства з врахуванням усіх стратегічних можливостей та альтернатив підприємства на ринку. Кінцева "комбінована формула ціни", може бути формалізована у кожному конкретному випадку за допомогою економетричних методів, тощо.

Існують й інші способи класифікації методів ціноутворення, наприклад за географічним принципом, тощо, які неможливо врахувати у даній статті, що доцільно розглянути у наступних дослідженнях.

Також необхідно зазначити, що у сучасному податковому законодавстві України головна увага зосереджена на визначення методів ціноутворення при контрольованих операціях. Так, у Податковому кодексі України в редакції від 01.11.2014, (далі ПКУ), виділяються всього 5 методів визначення ціни (п. 39):

"39.3.1. Визначення ціни з метою оподаткування доходів (прибутку, виручки) платників податків, що є сторонами контрольованої операції, здійснюється за одним із зазначених методів:

39.3.1.1. порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу);

39.3.1.2. ціни перепродажу;

39.3.1.3. "витрати плюс";

39.3.1.4. чистого прибутку;

39.3.1.5. розподілення прибутку" [6]. Методи ціноутворення та визначення звичайної ціни при неконтрольованих операціях, розглядаються в контексті співставлення з відповідними методами ціноутворення при контрольованих операціях. У Господарському кодексі України від 16.01.2003 № 436-IV (Глава 21 Ціни і ціноутворення у сфері господарювання) мова йде лише про вільні та регульовані ціни [9].

В свою чергу, Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" зорієнтоване на використання в основному методів ціноутворення на основі обліку повних витрат або "витрати плюс" [10], що має суттєві недоліки пов'язані з неможливістю знайти оптимальну собівартість і, відповідно, ціну виробу в зв'язку з наявністю різних баз розподілу для віднесення різних видів витрат на собівартість продукції. А у Законі України "Про ціни і ціноутворення" від 21.06.2012 інформація про методи ціноутворення взагалі відсутня [1].

Тобто, на законодавчому рівні спостерігається недостатня увага у визначенні та класифікації методів ціноутворення та певна обмеженість у застосуванні широко вживаних у світовій практиці сучасних методів визначення ціни товару абсолютно не враховує такі визначальні характеристики ринку як: стан попиту та вподобання споживачів, інтенсивність конкуренції, рівень інноваційності товару, державне регулювання цін і т.ін., що може привести як до недоотримання максимально можливих прибутків підприємством-продавцем, так і до неможливості реалізації застарілого низько цінного товару для споживачів на певному ринку.

3. Практика встановлення ціни показує, що у багатьох випадках використання одного методу ціноутворення не може відображати всі аспекти ціноутворення. Так, наприклад, використання лише витратних методів визначення ціни товару абсолютно не враховує такі визначальні характеристики ринку як: стан попиту та вподобання споживачів, інтенсивність конкуренції, рівень інноваційності товару, державне регулювання цін і т.ін., що може привести як до недоотримання максимально можливих прибутків підприємством-продавцем, так і до неможливості реалізації застарілого низько цінного товару для споживачів на певному ринку.

4. Орієнтація в законодавстві на пріоритетність витратного ціноутворення в нашій країні успадкована з колишнього пострадянського минулого, натомість у сучасній розвиненій економіці все більш використовуваними є комбіновані методи ціноутворення спрямовані на визначення ступеня можливої (або прогнозованої) задоволеності споживача даним товаром, існуючим обсягом попиту на цей товар, з врахуванням конкурентного становища ринку та з відповідним аналізом рівня витрат і прибутковості.

5. Відповідно у практиці ціноутворення в Україні та пострадянських країн виникла нагальна необхідність застосування сучасних методів встановлення ціни на товари та послуги і створення умов (у тому числі законодавчих) для їх широкого використання.

Висновки: У економічній науці та світовій практиці господарювання існує велика кількість методів ціноутворення. Єдина класифікація методів ціноутворення відсутня і має значні відмінності у різних науковців. Пропонується виділити наступні групи методів ціноутворення: 1) методи витратного ціноутворення; 2) методи, що ґрунтуються на попиті; 3) методи, що базуються на конкуренції; 4) мікроекономічні методи; 5) методи, що базуються на основі життєвого циклу товарів; 6) методи в залежності від умов господарювання; 7) економетричні та статистичні методи 8) методи трансфертного ціноутворення; 9) методи у відповідності з умовами угод; 10) методи асортиментного ціноутворення; 11) комбіновані методи ціноутворення та ін.

У нормативно-правовій базі України надано неповну інформацію щодо класифікації методів ціноутворення та способах їх застосування. Законодавство України необхідно адаптувати до можливості використання сучасних комбінованих методів ціноутворення вітчизняними підприємствами.

Дискусія: Незважаючи на наявність багатьох методологічних розробок, питання створення єдиної класифікації методів ціноутворення в науковій літературі залишається відкритим. Також необхідним є подальше удосконалення існуючих класифікацій методів ціноутворення та запропонованої у даній статті зокрема, шляхом виділення чітких критеріїв класифікації та аналізу особливостей їхнього використання у господарській практиці. Також дискусійними залишаються питання оцінки економічної ефективності застосування тих чи інших методів ціноутворення та напрямів удосконалення законодавства з метою створення найбільш сприятливих умов для використання сучасних методів ціноутворення вітчизняними підприємствами.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про ціни і ціноутворення" від 21.06.2012 № 5007-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-cini-i-cinoutvorenija-nor9463.html>.
2. Тормоса Ю.Г. Ціна та цінова політика. Навчально-методичний посібник. – К.: 2001. – 193 с.
3. Шварчук Л.О. Ціни і ціноутворення: Навч. Посібник. – К.: Кондор, 2004. – 214 с.
4. Маркетинг. Навчальний посібник / С. І. Чеботар, Я. С. Ларіна, О. П. Луцій, М. Г. Шевчик, Р. І. Буряк, С. М. Боняр, А. В. Рябчик, О. М. Прус, В. А. Рафальська. – К.: "Наш час", 2007. – 504 с.
5. Мазур О. Є. Ринкове ціноутворення. Навчальний посібник. – К.: "Центр учбової літератури", 2012. – 480 с.
6. Податковий кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page5>.
7. Жукова О.В., Дубницький В.І., Вареня В.О., Косовський М.В., Задорожний Р.Г., Борисов М.П. Трансфертне ціноутворення: український варіант. – К.: Юстініан, 2014. – 184 с.
8. Шершньова Г.В., Ільєнко Ю.І. Організаційно-економічні аспекти впровадження категорійного менеджменту та його інформаційно-комунікативна підтримка / Г.В.Шершньова, Ю.І.Ільєнко // Сталій розвиток економіки, 2013. – №3(20). – с. 319.
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6>.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" із змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>

Надійшла до редколегії 02.12.14

А. Богуславский, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ОСНОВНЫЕ СПОСОБЫ КЛАССИФИКАЦИИ И ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОВ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье дано определение и показана необходимость применения различных методов ценообразования предприятий. Проанализированы причины отсутствия универсальной классификации методов ценообразования. Рассмотрены подходы разных авторов к классификации групп методов ценообразования: 1) затратные методы; 2) методы с ориентацией на конкуренцию; 3) методы ценообразования, основанные на спросе; 4) ценообразования с ориентацией на максимальную прибыль; 5) параметрические методы; 6) ценообразования в условиях риска и неопределенности и т.д. Предложено усовершенствовать классификацию методов ценообразования с выделением следующих групп: 1) методы затратного ценообразования; 2) методы, основанные на спросе; 3) методы, основанные на конкуренции; 4) микроэкономические методы; 5) методы, основанные на основе жизненного цикла товаров; 6) методы в зависимости от условий хозяйствования; 7) эконометрические и статистические методы; 8) методы трансфертного ценообразования; 9) методы в соответствии с условиями договоров; 10) методы ассортиментного ценообразования; 11) комбинированные методы ценообразования и др. Показаны основные направления применения комбинированных методов ценообразования и проанализированы возможности их использования в Украине.

Ключевые слова: методы ценообразования предприятий; группы методов ценообразования; классификация; применение.

A. Boguslavskiy, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BASIC METHODS OF CLASSIFICATION AND CHARACTERISTICS OF METHODS OF PRICING IN UKRAINE

The article provided definitions and shows the need to use different methods of pricing of enterprises. Exposed the reasons of the absence of a universal classification of pricing methods. The approaches of different authors to classify groups of pricing methods: 1) the cost method; 2) methods with a focus on competition; 3) methods for pricing based on demand, 4) pricing with a focus on maximum profit, 5) parametric methods, 6) pricing under risk and uncertainty, etc. An improved classification pricing methods with the release of the following groups: 1) the methods of cost pricing; 2) methods based on demand; 3) methods, based on competition; 4) microeconomic methods; 5) methods which are based on product life cycles; 6) methods, depending on economic conditions; 7) econometric and statistical techniques 8) Methods of transfer pricing; 9) methods in accordance with the terms of agreements; 10) Methods of assortment pricing; 11) combined methods of pricing and so on. The basic directions of use of combined methods of pricing and analysis of their possible use in Ukraine are shown.

Keywords: methods of pricing firms; groups of pricing methods; classification; application.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 14-17

УДК 330.162

JEL D11

О. Євтушевська, канд. экон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТИЧНОГО СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ

Висвітлено універсальні принципи етичного споживання. Визначено п'ять основних принципів: принцип дбайливого ставлення до довкілля, принцип дотримання прав людини, принцип гуманного ставлення до тварин, принцип підтримки вітчизняного товаровиробника, принцип доброзичливого ставлення до інших покупців. Досліджено основні причини низької споживчої культури в Україні, а саме історичні особливості купівельної поведінки, низький рівень просвітницької діяльності, відсутність ефективного законодавства, низький рівень екологічної культури, відсутність досвіду масового бойкоту продукції. Розкрито перспективи розвитку етичного споживання у вітчизняних умовах.

Ключові слова: етичне споживання, споживча культура, маркетингова діяльність, споживчі потреби.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю наукового обґрунтування принципів етичної поведінки споживача. Діяльність покупців на ринку не обмежується набором економічних операцій. Вона повинна регулюватися визначеними нормами та стандартами поведінки. Проблема етики споживання на сьогодні є не менш актуальною ніж проблеми етики бізнесу та корпоративної культури. Покупець перестає бути просто пасивним споживачем товарів і послуг, він починає оцінювати продукцію не лише з точки зору її вигідності, корисності чи привабливості, але й з точки зору її етичності. У західних країнах питання етики споживання обговорюється вже не одне десятиліття, воно органічно пов'язано з проблемою етики маркетингу та організаційної культури. На жаль, в Україні проблема етичності споживання обговорюється недостатнім чином. Більшість вітчизняних споживачів поки не усвідомили, що у покупця є не лише права, але й обов'язки. Практичними завданнями дослідження є популяризація моральних принципів споживання товарів і послуг, висвітлення етичних зловживань виробників продукції, підвищення рівня споживчої культури населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей етики споживання займаються такі зарубіжні вчені: Ж.Бодріяр, Д.Белл, Ф. Котлер та інші. Серед українських вчених питанням етичного маркетингу цікавляться: І. Решетнікова, А. Войчак,

Т. Шталь, О. Тищенко, І. Романенко та інші. Д. Белл досліджував особливості сучасного суспільства, роль споживацьких мотивів у поведінці багатьох людей, вплив маніпуляційних методик на свідомість та поведінку споживачів. Ж.Бодріяр розглядав вплив надлишкового споживання на особистість. У цілому, вчений критикує споживацький світогляд сучасного суспільства. Натомість, Ф. Котлер оцінює маркетингову діяльність позитивно, дотримуючись думки, що критика етичних аспектів роботи маркетологів є недостатньо обґрунтованою. Погляди деяких українських дослідників характеризуються досить критичною настроєністю до окремих аспектів маркетингової діяльності. Зокрема І. Романенко порушує питання розвитку штучних потреб, створених виробниками для отримання вигоди. І. Решетнікова досліджує проблеми етики ведення бізнесу, наголошує на зростанні стурбованості суспільства моральними аспектами виробничої діяльності. А. Войчак серед інших питань висвітлює особливості сучасної концепції маркетингу. Т. Шталь і О. Тищенко займаються виявленням критеріїв ефективності соціально орієнтованих маркетингових рішень.

Метою статті є дослідження перспектив розвитку етичного споживання у вітчизняних умовах для виявлення основних шляхів підвищення споживчої культури в Україні. *Завданнями статті* є формулювання універсальних принципів етичного споживання, визначення

причин низької культури споживання продукції, висвітлення перспектив розвитку споживчої етики.

Методологія дослідження. У відповідності до мети та предмету дослідження використовуються загальні та спеціальні наукові методи. Для розкриття сутності принципів етичного споживання застосовуються загальнонаукові методи абстракції, порівняння, синтезу, індукції та дедукції. При дослідженні причин низької споживчої культури в Україні використовуються методи історичного та логічного аналізу, системний підхід, метод аналогії, синтез, метод безпосереднього спостереження. Для висвітлення перспектив розвитку етичного споживання у вітчизняних умовах застосовуються методи наукової абстракції, системний аналіз, метод порівнянь, індукції та дедукції, метод аналогії.

Джерельну базу дослідження склали наукові праці українських і закордонних вчених у сфері етики маркетингу, соціальної відповідальності бізнесу, соціально орієнтованого маркетингу, проблем суспільства споживання.

Результати. Під етикою споживання розуміємо сукупність принципів поведінки споживача на ринку, які відповідають нормам традиційної моралі. Під етичним споживанням – споживчий процес, який відповідає етичним принципам. Під перспективами розвитку – майбутні особливості споживання товарів та послуг.

Як вже зазначалось, у кожного споживача є права і обов'язки, проте якщо права здебільшого закріплені законодавчо, то обов'язки частіше регулюються моральними нормами. Специфіка споживання в тій чи іншій країні обумовлюється культурними особливостями, релігійними принципами, економічним становищем, проте можна виокремити *універсальні принципи етичного споживання*, а саме:

1. Принцип дбайливого ставлення до довкілля. У будь-якому випадку процес споживання призводить до вичерпання природних ресурсів. Завдання споживача – послабити негативний вплив на природне середовище. Конкретними проявами дотримання цього принципу є: сортування відходів споживання, економне ставлення до ресурсів, уникнення надмірного споживання товарів і послуг, бойкот продукції, яка містить особливо шкідливі для довкілля речовини.

2. Принцип дотримання прав людини. Цей принцип включає в себе кілька аспектів, зокрема сюди належить дотримання прав робітників. На жаль, значна частина виробників, яка працює у малорозвинених країнах, не дотримується трудової етики, а саме не забезпечує нормальних умов роботи, виплачує мізерні зарплати, не дотримується норм тривалості робочого дня тощо. Споживачі економічно розвинених країн, на жаль, не часто усвідомлюють, якою ціною створюється продукція, призначена для них. Ще одним проявом цього принципу є дотримання прав дітей. Недобросовісні виробники використовують дитячу працю при створенні продукції. Такі країни як Бангладеш, Гватемала та інші характеризуються активним використанням праці дітей, при цьому умови, в яких працюють останні, є неприйнятними. Очевидно, найбільш аморальним та антисоціальним проявом недотримання прав дітей є використання ембріональних тканин при виробництві продукції. На сьогодні ембріональні матеріали застосовуються у косметичній індустрії та в медицині [1]. Дана практика цілком не відповідає принципам традиційної моралі і вимагає рішучого засудження з боку споживачів.

3. Принцип милосердного ставлення до тварин. Більшість західних споживачів цікавиться тим, чи при створенні товару, який вони купують, не проводилось експериментів над тваринами. Вітчизняні покупці, як пра-

вило, мало переймаються цим питанням. Відбувається це не так через природну байдужість чи жорстокість, а, швидше, через низьку культуру споживання в цілому.

4. Принцип підтримки вітчизняного товаровиробника. Можливо, цей принцип є найбільш суперечливим. Оскільки, на думку багатьох, основним критерієм вибору продукції є її якість, а не патріотичні почуття. Проте в кризові періоди розвитку держави підтримка вітчизняної економіки стає моральним обов'язком споживача. На сьогодні в Україні спостерігається прояв так званого патріотичного споживання, коли суспільство прагне підтримати національних виробників. У недалекому минулому для нашого населення характерним було дещо зверхнє ставлення до вітчизняної продукції, проте зміна політичної ситуації зробила українські товари більш привабливими для споживачів.

5. Принцип доброзичливого ставлення до інших споживачів. Сюди входить етична поведінка під час здійснення покупки, уникнення демонстрації власної зверхності завдяки володінню предметами розкоші або просто дорогими речами, дбайливе ставлення до продукції, яку можуть купити інші. Очевидно, найбільш яскравим прикладом неетичного ставлення до інших покупців є поведінка деяких споживачів у період розпродажів. Покупці подекуди топчуть один одного у буквальному сенсі, намагаючись заволодіти бажаним товаром.

Вказаний перелік принципів етичного споживання не є вичерпним, проте охоплює основні сфери суспільних відносин.

Стурбованість суспільства такими етичними питаннями як використання дитячої праці, умови роботи, відносини з країнами третього світу та екологічними проблемами змінили ставлення до них і представників бізнесу [2]. На жаль, для багатьох транснаціональних корпорацій дотримання прав етичної поведінки залишається теоретичною абстракцією. Діяльність таких надпотужних організацій дуже складно обмежити адміністративними методами, проте широкий публічний розголос підтверджених даних про неетичну поведінку корпорацій може призвести до серйозних проблем для них.

На сьогодні найбільшою проблемою процесу споживання є його надмірність, а також кричуща нерівномірність між споживанням розвинених країн та країн так званого третього світу. Останні опинились у ролі гравців, яким, принаймні на сучасному етапі, не судилося досягти виграшу, оскільки глобальна економічна система допомагає процвітати лише обраній частині людства. Повертаючись до проблеми надмірного споживання, варто відзначити, що багато покупців часто купують товари і послуги не тому, що в них є реальна потреба, а через психологічний потяг до володіння новими речами. Споживач цікавиться продуктом через його новизну. Маються на увазі не новітні властивості товару, а просто купівля чогось нового. Такі покупки приносять короткотермінову радість, при цьому призводять до виснаження природного потенціалу планети. Цей вид споживання описується і в літературі, і в кінематографі, подекуди набуваючи хворобливого характеру. Як зазначає одна з дослідниць даного питання: "людина продає себе, щоб купити. Причому під щоденним інформаційним впливом придбання продукту, без якого вона чудово обходилась довгі роки, стає питанням життя і смерті" [3]. У багатьох країнах система стимулювання збуту побудована таким чином, щоб якомога більше знизити рівень критичного сприйняття споживача. Зокрема поєднання процесу купівлі товарів і послуг та розваг у великих торговельних центрах применшує здатність до аналізу купівельної по-

ведінки. У споживанні починає реалізовуватись не лише об'єктивно-практична потреба, але й психологічна. При цьому "ілюзорні" споживчі потреби відіграють роль додаткового тягаря для соціальної та екологічної сфери. Зрозуміло, що споживчий попит, як правило, є позитивним для економіки, оскільки дозволяє виробникам створювати робочі місця, сплачувати податки, провадити інвестиційну діяльність, розвивати соціальну сферу, проте руйнування природного середовища, в тому числі і через надмірне розростання надуманих нужд, є, очевидно, більш масштабною проблемою.

Принципи етичного споживання здебільшого реалізуються при досягненні суспільством певного рівня добробуту. У кризові періоди розвитку, зокрема під час воєн, стихійних лих, епідемій тощо, у багатьох споживачів проявляються риси, непридатні їм за нормальних умов. Домінуючими стають фізіологічні потреби, поведінка багатьох людей обумовлюється біологічними імпульсами. Основними рисами споживання у кризових умовах є: агресивна конкуренція між покупцями, прагнення приховати від інших джерело отримання благ, нерозбірливість у споживанні. Переважна більшість країн переживала такі складні етапи розвитку, коли споживання ставало життєвою необхідністю, а не джерелом задоволення психологічних потреб. Можливо, прагнення збирати непотрібні речі, притаманне українським споживачам, є наслідком пережитих у минулому катаклізмів.

Як зазначалося вище, для України характерною є низька культура споживання. Це обумовлено рядом причин, зокрема:

1. Історичними особливостями. Українські споживачі тривалий період жили за умов товарного дефіциту. Звичка боротися за отримання потрібних речей, складність їх одержання призводила до того, що споживачі не ставили особливих вимог до якості продукції. У 90-х роках, коли полили магазини нарешті наповнилися яскравими імпортованими товарами, покупці сприйняли їх із захопленням. Поступово ситуація змінюється, вітчизняні споживачі ставляться до купівлі товарів більш критично, проте рівень вимогливості до продукції залишається досить низьким. Українці у більшості випадків не вміють відстоювати власні споживчі права. Це пов'язано, передусім, з відсутністю ефективної законодавчої бази. Окремі найбільш активні громадяни намагаються реалізувати свої права у судах, але це не завжди завершується успішно, крім того, вимагає багато часу і психологічних зусиль. Натомість, західний бізнес уже давно став мішенню організованих рухів споживачів [4].

2. Низьким рівнем просвітницької діяльності. Вітчизняні споживачі отримують мало інформації щодо безпечності тих чи інших товарів, їх вмісту, репутації компанії-виробника, впливу продукції на довкілля тощо. Разом з тим докладаються певні зусилля для інформування населення щодо шкідливості окремих видів продукції. Нездовго розпочалася кампанія, спрямована на збереження природного середовища, вона стосується сортування побутових відходів та економного ставлення до енергоресурсів. Проте цих зусиль явно недостатньо. Багато покупців не усвідомлює, що насправді купує. Далеко не кожній людині хочеться споживати продукцію, виготовлену з використанням ембріональних тканин чи вживати продукту, які містять канцерогени та барвники. Проблема в тому, що за змістом упаковки складно здогадатися, які "сюрпризи" підготував виробник.

3. Відсутністю ефективного законодавства. В Україні невідпрацьовані правові механізми дотримання прав споживачів, не всі виробники звикли дотримуватись

етичних правил ведення бізнесу. Кілька показових судових процесів над порушниками етичних принципів господарювання призвели б до позитивного ефекту.

4. Відсутністю досвіду масового бойкоту продукції. На відміну від споживачів західних країн, українські покупці ніколи до недавнього періоду не здійснювали широкого бойкоту окремих товарів чи послуг. Лише трагічні події в країні змусили багатьох споживачів відмовитись від продукції країни-агресора. Насправді, цей досвід є хорошим підґрунтям для розвитку етичного споживання в Україні, коли вирішальним чинником при купівлі товару чи послуги будуть не економічні вигоди, а моральні принципи.

5. Низьким рівнем екологічної культури. Населення України тривалий час живе з переконанням, що наша країна багата на природні ресурси, що наш екологічний потенціал дозволить забезпечити не лише власні потреби, але й потреби інших країн. Багато людей дотепер вірить у високу родючість українських ґрунтів, у великий потенціал лісового, водного та рибного господарства. Насправді, ресурсний потенціал України вичерпується зі злочинною швидкістю. Протягом довгого періоду вітчизняних споживачів вчили, що природу потрібно не стільки зберігати, скільки змінювати під власні потреби. В одній з праць 20-х років ХХ століття наводиться цитата, яка яскраво ілюструвала підхід більшовиків до вирішення соціально-економічних проблем: "основною задачею... є виховання дослідників, борців за панування людини над природою, які вміли б не лише досліджувати природу, але на основі цих досліджень змінювати її у зв'язку з сучасними запитами та потребами" [5]. Звичка ставитись до довкілля як до невичерпного джерела ресурсів вкорінена у пам'яті багатьох українців, проте ситуація потроху змінюється. Передусім, внаслідок широкої просвітницької кампанії, спрямованої на виховання екологічної культури.

Перспективою розвитку відповідального споживання в Україні повинно стати створення загальнодержавного руху за дотримання етичних принципів споживання. Поточна ситуація в країні, незважаючи на всю її трагічність і складність, дає надію на відкриття нових можливостей для нашого суспільства. За останній період значна частина українських покупців продемонструвала високу свідомість, патріотизм, прагнення захистити свою країну, згуртованість та творчість. В Україні існують окремі осередки захисту прав споживачів, зокрема Київське та Харківське товариства споживачів, проте ці об'єднання зорієнтовані, швидше, на відстоювання прав покупців, а не на дотримання ними етичних правил споживчої поведінки.

Основними завданнями руху за етичне споживання повинні бути: по-перше, просвітницька діяльність. Надання споживачам інформації, яка стосується вмісту, екологічності, способів виробництва тієї чи іншої продукції. На сьогодні такі просвітницькі проекти існують, проте всі вони роблять акцент на шкоді певних речовин для здоров'я покупців, на шкідливості деяких видів упаковок тощо. Тобто апелюють до совісті або страху виробника. Натомість, відчувається катастрофічна нестача інформаційних програм, які б ставили конкретні вимоги перед споживачем. У багатьох країнах до покупців ставляться з пієтетом і поблажливістю, проте споживач несе таку ж моральну відповідальність за спожиту ним продукцію, як і той, хто її виробляє. Якщо особа свідомо обирає товари чи послуги, створені з порушенням етичних принципів, то вона навряд чи відрізняється від недобросовісного виробника. По-друге, лобювання

законів, які б регулювали правила виробництва продукції. Для створення останньої мало оперувати державними стандартами, необхідно заборонити аморальні та антисоціальні способи виготовлення товарів і послуг. По-третє, викриття недобросовісних виробників. За наявності достовірної інформації про їх неетичну поведінку необхідно розпочинати широку кампанію бойкоту їхньої продукції. У західних країнах навіть найбільш потужні корпорації піддавалися тиску з боку громадськості і змушені були відмовлятися від неприйнятних методів ведення бізнесу.

Ще однією перспективою розвитку етичного споживання в Україні може бути викладання навчальної дисципліни "Етика споживання" у загальноосвітніх закладах. Такі ініціативи з'являються, проте їх масштабність поки незначна. Учні необхідно прищепити до думки, що споживання ними продукції повинно бути не лише безпечним, але й етичним. Найбільш вкоріненими та пам'ятними є ті правила, які прищеплюються з раннього віку. За умов свідомого ставлення молодого покоління до споживання виробникам складніше буде маніпулювати поведінкою покупців.

Висновки: Процес споживання є одним з основних рушіїв розвитку економіки, проте за швидкого зростання штучних потреб проявляються руйнівні тенденції у функціонуванні світового господарства. Якими б досконалими не були механізми перерозподілу ресурсів між різними галузями економіки, які б теоретичні господарські концепції не застосовувались, все одно економічна система матиме недоліки через хронічну невідповідність ресурсного потенціалу та зростаючих споживчих потреб. Основними шляхами подолання вад сучасної системи господарювання можуть бути: обмеження надмірного, нездорового споживання (через самообмеження покупців); пошук та створення технологій регенерації природного середовища (ситуація в цьому напрямі досить складна, більшість так званих "зелених" технологій можна назвати екологічно нейтральними, а не такими, що сприяють відновленню довкілля); негайне реагування на порушення етичних норм виробниками продукції. Перспективним напрямом для досліджень також може

бути аналіз етичних аспектів використання новітніх технологій, дослідження впливу культурних особливостей на процес споживання. Обсяг статті не дозволяє дослідити усі аспекти етичного споживання, оскільки цей процес охоплює величезну кількість різноманітних, часто непорівнянних благ, проте у статті окреслюються окремі шляхи дослідження даної проблеми.

Дискусія: дискусійним є питання універсальності принципів етичного споживання. Багато дослідників сприймають етику як суб'єктивну категорію, залежну від економічних, культурних, національних, релігійних, ментальних особливостей, відповідно, на їх думку, навряд чи можна говорити про універсальність принципів етичного споживання. Проте існують так звані загальнолюдські цінності, які дозволяють взаємодіяти представникам різних етико-культурних традицій і впливають практично на всі сфери життя суспільства. Основна причина дискусії щодо принципів етичного споживання полягає у різному сприйнятті моральних цінностей, а саме того, є вони об'єктивними чи суб'єктивними за своєю природою.

Список використаних джерел

1. Мітін Ю.В., Дідковський В.Л. Перспективи трансплантації ембріональної нервової тканини при сенсоневральній приглухуватості. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.health.ua.org.
2. Решетнікова І.Л. Етичний маркетинг як концепція маркетингової діяльності / І.Л. Решетнікова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – 92 с.
3. Романенко І.П. Трансформація маркетингу: соціально-етичний аспект. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua.
4. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Д., Вонг В. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг. – М.: Вильямс, 2001. – 590 с.
5. Педагогическая энциклопедия / под ред. А.Г. Калашникова. – М.: Работник просвещения, 1928. – Т. 2. – 344 с.
6. Войчак А. Дослідження сучасної концепції маркетингу та маркетингового менеджменту / А. Войчак // Маркетинг в Україні, 2009. – № 4. – С. 52 – 55.
7. Шталь Т., Тищенко О. Социальный маркетинг и социальная ответственность бизнеса: взаимосвязи и результаты / Т. Шталь, О. Тищенко // Маркетинг і менеджмент, 2012. – № 4. – с. 97 – 104.
8. Бодриар Ж. Суспільство споживання. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://development/placeforpeople.com](http://development.placeforpeople.com).
9. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.philsci.univ.kiev.ua.

Надійшла до редколегії 28.11.14

О. Евтушевская, канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭТИЧЕСКОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

Освещены универсальные принципы этического потребления. Исследованы основные причины низкой потребительской культуры в Украине. Раскрыты перспективы развития этического потребления в отечественных условиях.

Ключевые слова: этическое потребление, потребительская культура, маркетинговая деятельность, потребительские нужды.

O. Yevtushevska, PhD in Economics, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PERSPECTIVES OF ETHICAL CONSUMPTION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Universal principles of ethical consumption are lightened. Five main principles are definite, in particular: principle of caring treatment to environment, principle of human rights keeping, principle of human treatment to animals, principle of domestic producers support, principle of ethical treatment to other buyers. Main reasons of undeveloped consumer culture in Ukraine are analyzed, namely historical peculiarities of consumption, poor information, ineffective legislation, undeveloped ecological culture, poor experience of total boycott of goods and services. Perspectives of ethical consumption development under domestic conditions are opened.

Keywords: ethical consumption, consumer culture, marketing, consumer needs.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 18-22
УДК 330.34:316.42
JEL O 100

Л. Кириленко, канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано підходи до розуміння сутності процесів соціалізації економічної системи, що виступають дієвим каталізатором перетворення людини в активного суб'єкта, який здобуває повноваження на регулювання соціально-економічних процесів відповідно до своїх власних цілей, умов та потреб розвитку; підходи до аналізу проблеми адаптації національної економіки до вимог постіндустріального суспільства: основна ідея національної соціалізації економічної політики полягає в усвідомленні та реалізації того, що забезпечення суспільного добробуту є прерогативою не тільки держави, але й кожного громадянина України; стратегічним напрямом економічної політики в процесі соціалізації є спрямованість зусиль держави на розвиток здібностей громадян до самозабезпечення, і як наслідок – до самореалізації; ініціювання механізмів самоорганізації; розвиток соціального партнерства. Розроблено пропозиції щодо формування цілісної дієвої соціальної стратегії на основі поетапного розмежування завдань та виділення пріоритетів соціалізації економічної системи.

Ключові слова: соціалізація; соціалізація економічної системи; соціальна орієнтація економічного розвитку; соціальна стратегія; постіндустріальне суспільство.

Вступ. Соціалізація соціально-економічної системи за своїм змістом є результатом узгодження взаємодії між продуктивними силами і відносинами економічної власності відповідно до вимог законів і координаційної діяльності з боку певних інститутів. Характерна риса постіндустріального суспільства полягає в тому, що воно буквально пронизано процесом соціалізації, який є масштабним, стійким і постійним співробітництвом, що зумовлює зацікавлене, взаємовигідне, відкрите людське спілкування, посилюючи необхідність подолання замкнутості (відчуженості). У такому контексті, соціалізація розглядається як процес, завдяки якому забезпечується включення індивіда в систему соціальних дій. Вона повністю визначається потребами суспільної інтеграції, що є одним із функціональних імперативів постіндустріальної економічної системи. Ще більш виразно зазначена позиція проявляється в межах структурного функціоналізму. Таким чином, сучасне розуміння процесу соціалізації економічної системи має очевидний дослідницький інтерес у зв'язку із кардинальними змінами, що відбуваються в сучасному соціумі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти проблеми соціалізації економіки знайшли відображення в роботах представників зарубіжної економічної думки Р. Гільфердінга, Й. Шумпетера, Дж. Гобсона, Дж. М. Кейнса, Р. Гейлброна. Проблема соціалізації економіки досліджується багатьма вітчизняними науковцями: О. Беляєвим, А. Бебелю, А. Гальчинським, Ю. Зайцевим, С. Мочерним, В. Гришкіним, С. Тарасовим, М. Деевой, а також відомими російськими економістами Л. Абалкіним, А. Бузгалінін, Т. Заславською, В. Іноземцевим, Т. Юр'євою та ін. Однак, процеси трансформації суспільства усе з більшою гостротою вимагають дослідження поставленої проблеми, що безпосередньо пов'язана з формуванням соціально-орієнтованої національної моделі економіки.

Нині недостатньо розкриті можливі стратегічні напрями та тенденції соціалізації економічної системи на основі виділення пріоритетів її розвитку в сучасних умовах.

Методологія дослідження. У відповідності до мети та завдань дослідження в статті використовуються фундаментальні та спеціальні наукові методи. Вивчення сутності соціалізації в економічній системі ґрунтується на системі принципів (розвитку, детермінізму, єдності і відмінності досліджуваних процесів і явищ) і методів (абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, спостереження). При дослідженні напрямів економічної політики в процесі соціалізації використані

методи сучасної економічної теорії (системний, еволюційний, інституційний, статистичного аналізу).

Інформаційну основу дослідження становлять дані офіційної статистики міжнародних організацій та результати досліджень, що містяться в монографіях, статтях вітчизняних і зарубіжних економістів, матеріалах періодичних видань.

Результати. Застосування терміну "соціалізація" до економічної системи в цілому або до окремих її елементів є доречним, коли зміст терміну розглядають як посилення елементів суспільного регулювання в економічному відтворенні з наголосом на відтворенні людини. У такому розумінні, соціалізацію слід представляти як послідовне, поетапне включення людини в різні сектори соціально-економічного процесу, зайняття в цьому просторі власної ніші, яка б відповідала потребам і можливостям індивідуума, відповідному рівню культури, залежно від стратегії і тактики економічної поведінки. При цьому, переносячи даний термін з соціології в економічну теорію, у ньому необхідно утримати смисловий зв'язок між поняттями "індивід – норми – суспільство", наповнивши її власним економічним змістом, використовуючи для цього не соціологічні, а економічні підходи до взаємозв'язку людини і суспільства.

Складність цього полягає в тому, що соціалізація – це "наскрізний" процес, який охоплює відразу три рівні економіки: нанорівень економіки окремих індивідів, мікрорівень економіки організацій, фірм і макрорівень економіки – держави. При цьому, відносини в системі "економічна система-суспільство", "індивід-суспільство" якісно змінюються під час розгортання економічного процесу під впливом нескінченного різноманіття культурних, політичних, інформаційних, природних та інших чинників. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що термін соціалізація як сукупність характеристик, об'єктивно і суб'єктивно виражають відповідні можливості людини (групи людей, суспільства в цілому), має історичний характер [9, с.16-17].

Інтенсивність процесів соціалізації залежить не лише від періоду історичного розвитку певних економічних систем, а і від їх техніко-технологічного типу. Факторами, які прискорюють процес соціалізації, є:

- економічний фактор (пов'язаний з процесом виробництва, який слід розглядати як безмежне зростання влади людини над природою, що знаходить свій прояв через певні заходи, спрямовані на економію праці та підвищення її продуктивності);
- людський фактор (соціальна природа людини; соціально-культурний прогрес цивілізації);

- комунікаційний фактор (розширення і поглиблення соціальних та економічних зв'язків; формування всесвітнього інформаційного простору);

- інноваційний фактор (розвиток нових інформаційних технологій; нові комунікаційні технології) [9, с. 17].

Теоретична інтерпретація соціалізації економіки в еволюційному розвитку, представляється як безмежно зростаючий, за своєю складністю, процес, який змінюється від первісних абстрактно-спрощених варіантів до більш конкретного процесу. Використання цивілізаційного (постіндустріального) підходу до дослідження соціалізації економіки дає можливість звузити просторові і часові межі дослідження соціалізації до процесів, які активно проявили себе в економіці постіндустріальних країн у середині ХХ ст. Таким чином, постіндустріальний підхід виступає методологічною базою дослідження соціалізаційних процесів у сучасній економічній системі. Оскільки теорія постіндустріального суспільства має необхідний набір методологічних інструментів аналізу, то це дає можливість досліджувати соціалізацію з позицій взаємодії успадкованих і придбаних нею властивостей, через призму взаємовпливу економічних і соціальних чинників, соціальної та економічної ефективності, соціальної та ринкової справедливості. Застосування запропонованого підходу удосконалив апарат дослідження цієї проблеми та допоможе провести комплексний аналіз і зробити низку висновків щодо управління соціалізацією економічної системи в умовах ринкової трансформації.

Постіндустріальне суспільство характеризується якісними змінами в матеріальних умовах життя суспільства, які багато в чому зумовлені науково-технічною революцією (гнучкі технології, автоматизація виробництва, інформатизація і комп'ютеризація, глобальні транспортні і інформаційні мережі і т. ін.). Розвиток науково-технічного прогресу об'єктивно впливає на соціалізацію, оскільки: по-перше, зростають масштаби виробництва, якості продукції, її відповідність сучасним вимогам; по-друге, відбуваються зміни у змісті і характері праці, яка стає творчою, пов'язаною з використанням переважно духовних здібностей та інтелекту працівників; по-третє, виконання працівниками складної специфічної роботи призводить до зміни відносин експлуатації відносинами соціального партнерства між робітниками і роботодавцями, стає умовою і стимулом до реалізації соціальних потреб працюючих. Таким чином, соціалізація економіки, орієнтація на розвиток людини постають як процеси постійного пошуку й удосконалення засобів її реалізації на шляхах науково-технічного прогресу. Тут діє загальне правило: чим вищий економічний потенціал суспільства, тим більше можливостей в індивідуума розкрити свій творчий потенціал, долучитися до зростання економічної сфери, суспільного добробуту.

Розуміння змісту поняття соціалізації економіки в умовах становлення постіндустріального суспільства полягає у трансформації економічної діяльності, тобто у кардинальній зміні способу її здійснення, організації виробництва та виробничих відносин унаслідок зміни і розвитку як виробничої, інформаційної і знаннєвої, так і загальної культури працівників, трансформації їх ставлення до оточення загалом і середовища життєдіяльності зокрема. Отже, в умовах становлення постіндустріального суспільства становлення інституцій сучасної економічної системи відбувається розвиток якісно нових суспільних форм функціонування найманих і самозайнятих працівників в їх взаємодії з іншими суб'єктами господарювання.

Таким чином, поняття "соціалізація економіки" формує нові елементи економічної системи, що характеризує постіндустріальний розвиток, до якого має прагнути

усе людство. З цього випливає, що загальна закономірність соціалізації економіки формулюється як специфічна закономірність економіки постіндустріального суспільства. Тобто, постіндустріальна економічна система дає можливість розглянути процес соціалізації з погляду нагромадження елементів якісно нового соціально-економічного стану. Вона інтегрує і прискорює в економічному просторі різні сторони відтворювальних процесів. Її основою виступає становлення нової сутнісної форми існування системи: соціалізованої економічної системи.

Соціалізована економічна система має в ролі основної функції обслуговування потреб суспільства, головного його суб'єкта й об'єкта – людини. Як відомо, людина не обмежується лише споживанням матеріальних благ: вона повинна задовольняти свої соціальні і духовні потреби. Більше того, усі ці потреби не можуть бути раз і назавжди даними (у кількісному і якісному аспекті) – вони мають історичний характер та змінюються залежно від різних обставин. По суті, проблема соціалізації економіки зводиться до ціннісного ставлення людини до життя, до якості задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людей. Високий рівень знань, самооцінки та відповідальності людини формує нові потреби не лише економічного, але й соціального, духовного спрямування, що пов'язані із стрімким розвитком нового виду власності – інтелектуальної. І, відповідно, з потребою використовувати цю власність у своїх інтересах в усіх сферах економічної та позаекономічної діяльності: у праці, забезпеченні творчого її характеру, прийнятті рішень, управлінні, розподілі, конкурентній боротьбі за зміну свого соціального статусу, у забезпеченні політичної, економічної, екологічної, культурної та духовної безпеки, у чому, власне, і виявляється сутність соціалізації як суспільного, так і економічного життя. Отже, духовний розвиток, з одного боку, слугує чинником підвищення матеріального добробуту людини, з іншого – ставить розумну верхню межу задоволення потреб. Збільшившись від споживання і нагромадження зростаючих матеріальних благ, вже духовнорозвинена людина спрямовується на збільшення духовності. Духовність надає можливість людині одночасно бути високоосвіченою, комунікабельною, соціально і матеріально забезпеченою. Розвиваючи духовність, людина знаходиться в процесі нескінченної гармонізації матеріального і духовного, у результаті це позначається на темпах економічного розвитку у бік якісного зростання.

Важливим етапом соціалізації економічної системи в Україні має стати активна соціальна політика, але за умови стабілізації та поживлення економіки. На цьому етапі найважливішими умовами її соціалізації стає істотне піднесення ефективності економіки, зусиль на розв'язання найгостріших соціальних проблем та формуванні нових механізмів реалізації соціальних програм, які б забезпечували скорочення безпосередньо бюджетних витрат і раціональніше використання інших джерел ресурсів для функціонування та розвитку соціальної сфери. Суттєвим аспектом у зміні цієї моделі соціалізації є перехід від переважно соціальної підтримки до соціального страхування з диференціацією ризиків і залежністю розмірів страхових виплат від страхових внесків. Це – одна з найважливіших форм переходу від системи соціального патерналізму до адресної соціальної системи, що принципово змінює і характер даного блоку економічних відносин.

Найефективнішою та найраціональнішою формою соціальної політики у розвинутих країнах вважається модель адресної соціальної допомоги. Однак дана модель вимагає адекватних перетворень в економіці (що формує можливість) і в політиці (що визначає прийнят-

тя рішень). Серед основних рис адресної соціальної політики слід виокремити:

- поетапне визначення пріоритетів соціальної політики;
- диференціацію виплат соціальної допомоги держави відносно різних верств населення;
- конкретне (адресне) виокремлення категорій одержувачів соціальної допомоги;
- забезпечення доведення фінансових результатів до одержувачів соціальної допомоги у повному обсязі;
- збереження з органічним нарощуванням потенціалу ключових галузей соціальної сфери;
- визначення та розмежування повноважень, а також їх фінансове забезпечення при реалізації соціальних завдань між відповідними рівнями бюджетної системи.

Формування адресної соціальної підтримки потребує введення в Україні цільового принципу в системі розподілу та використання соціальних трансферів через налагоджену систему міжбюджетних відносин. Даний механізм характеризується одним з основних рівнів соціалізації національної економіки – охоплення так званих нижніх ланок адміністративно-територіальної ієрархії через муніципалізацію та регіоналізацію соціальної політики у тому сенсі, що вона має бути спрямована на людей. Це дасть можливість підвищити ефективність витрачених бюджетних коштів, оскільки уможливіє значною мірою визначати соціальну орієнтацію на більш адресному (регіональному) рівні.

Необхідно назвати головні напрями соціалізації економіки:

- збільшення частки сукупного працівника в національному доході розвинутих країн світу, що виявляється в зростанні індивідуальних доходів громадян, зокрема й за рахунок підвищенню заробітної плати, а також у відповідних змінах в обсязі фонду споживання;
- трансформація характеру та змісту праці в бік зменшення суперечностей між працею та капіталом; зміна місця та ролі працівника в системі прийняття рішень через інститути соціального партнерства, соціальної відповідальності, соціальної конкуренції.
- розвиток інтелектуальних можливостей та інтелектуального капіталу працівників відповідно до нових потреб і вимог спільного виробництва;
- суттєві та динамічні зміни в системі відносин власності, зокрема трансформації форм вияву та функціонування приватної власності, виникнення та розвиток нових типів і форм власності (зокрема таких, як інтелектуальна власність, власність у сфері інформації, колективна власність працівників тощо);
- збільшення можливостей реалізації особистістю своїх потреб за рахунок більш вільного доступу до послуг освіти, охорони здоров'я, мистецтва тощо;
- збільшення соціальної ролі держави за рахунок посилення соціальної спрямованості бюджетів розвинутих країн світу та відповідного посилення державного соціального захисту та гарантій малозабезпеченим і непрацездатним верствам суспільства;
- поява й розвиток середнього класу та зростання його ролі в економічному середовищі, системі відносин власності тощо;
- соціальна спрямованість економічних відносин, що не обмежується лише сферою споживання, а втілюється в соціалізації та гуманізації економічних та виробничих відносин через цільову орієнтацію економічних важелів на різнобічний розвиток особистості та підвищення добробуту населення, поєднання інтересів виробників і споживачів.

Відтворення ефективної моделі соціально-орієнтованої економіки в сучасних умовах глобальних трансформацій, забезпечення на цій основі якісного економічного зростання і в цілому сталого розвитку країн як невід'ємного атрибуту загальноцивілізаційного прогресу суспільства потребують постійного удосконалення і трансформації національного господарського механізму, соціалізації його визначальних функцій. Соціальна трансформація економічної системи покликана раціоналізувати структурні та інституціональні зрушення в економіці будь-якої країни, спрямовуючи останні у русло загальносвітових тенденцій соціалізації та гуманізації економічного розвитку, супроводжувати об'єктивні процеси динамізації макро- та мікроекономічного середовища.

Особливо значущої ваги пріоритети, потреби і необхідність соціальної спрямованості економічних реформ набувають в Україні, адже національна економіка на всьому етапі своєї постсоціалістичної трансформації не лише не відновила свого виробничого потенціалу, а й великою мірою втратила ті ознаки соціальної держави, які були притаманні їй раніше. У цьому зв'язку, проведення моніторингу соціальних змін в Україні, діагностування соціально-економічних деградацій і дисбалансів з метою адекватного і вчасного коригування державної політики у цій сфері є актуальними, оскільки дають можливість оптимізувати соціальну трансформацію внутрішньої економічної системи і мобілізувати необхідні для цього ресурси та капітал.

Новітньому етапу соціально-економічних змін в Україні, після зламу тенденції кризового розвитку суспільного виробництва 1990-х рр., до останнього часу була притаманна значна динаміка, про що свідчить приріст багатьох макроекономічних індикаторів, починаючи з 2001 р., зокрема реального ВВП, промислового виробництва, грошових доходів населення і заробітної плати, зайнятості.

Тобто, за кількісними параметрами розвитку Україна швидкими темпами протягом 2001-2012 рр. відновлювала виробничий потенціал, залучаючи у його відтворення як внутрішні, так і зовнішні інвестиції, кредитні ресурси, відбудовуючи громіздкий промисловий сектор економіки, орієнтований переважно на зовнішні ринки. Разом з тим, відповідність такого зростання загальносвітовим трендам соціального та економічного розвитку, або якість національного економічного зростання викликає значні сумніви.

У цьому контексті передусім необхідно підкреслити, що відносно низькі питомі значення суспільного продукту в Україні обумовлюють й високий рівень бідності українського населення, значну макроекономічну нестабільність, не сприяють поліпшенню авторитету нашої країни у світі, дестимулюють відтворювальні економічні процеси. Так, за оцінками ООН, 44,7% населення України перебувають за межею бідності, тобто проживають, згідно із ООНівськими критеріальними показниками бідності для країн Східної Європи, менше, ніж за 4 дол. США у день. Зазначений рівень бідності в Україні набагато перевищує показники постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи, таких як Чехія (1%), Хорватія (10%), Словаччина (11%), Угорщина (16%), Польща (21%), Македонія (22%), Болгарія (40%). На теренах колишнього СРСР Україна за цим індикатором добробуту набагато відстає від Білорусі, Литви, Латвії, Естонії [6].

Україна відноситься до країн із середнім рівнем розвитку людського потенціалу, значною мірою відстає за показниками міжнародної конкурентоспроможності від інших постсоціалістичних держав, таких як Росія, Білорусь, Азербайджан і перебуває приблизно на однакових щаблях розвитку із Албанією, Боснією і Герцеговиною, Македоні-

єю. У рейтингу 2008-2010 рр. показників Індексу глобальної конкурентоспроможності Україна зайняла 72 позицію зі 134 країн, які досліджувались, наростивши лише одне рейтингове місце відносно минулого річного рейтингу. З іншого боку, Україна поступилася за глобальною конкурентоспроможністю усім прибалтійським країнам, Росії (51 місце у рейтингу), Азербайджану (69 місце) [6].

Стратегічно важливим завданням для України у контексті досягнення високого конкурентного статусу країни та забезпечення високих життєвих стандартів в країні є опанування науково-технологічною моделлю розвитку. Для цього існують такі об'єктивні передумови, як наявність визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій, здатних забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва світового рівня. Лише шляхом повноцінної розбудови національної інноваційної системи в Україні будуть створені реальні передумови для радикального оновлення технологічного рівня виробництва, підвищення продуктивності праці і, як наслідок, помітних соціальних трансформацій економічної системи.

Висновки: Вихід національної економіки зі структурної та інноваційної криз, елімінування наслідків негативного впливу сучасної глобальної фінансової кризи та розгортання світової економічної рецесії, ендегенна стабілізація ринкової кон'юнктури із мінімальними соціальними втратами можливі лише на основі стратегії нарощування міжнародної конкурентоспроможності країни, важливим інструментом якої є антициклічне регулювання національної економіки. Як свідчить світовий досвід, за умов відкритості економіки можливості якісного економічного зростання нарощуються за рахунок інноваційних конкурентних переваг на стадіях експансії з подальшим їх використанням у періоди рецесій та шляхом формування стратегічного запасу технологічної міцності країн, що є також закономірним наслідком реалізації збалансованої антициклічної політики. Високорозвинені країни проводять антициклічну політику шляхом оперативної діагностики і ефективного реагування на коливання ринкової кон'юнктури за допомогою застосування широкого інструментарію та формування запасу технологічної міцності держав, який уможливує у мінімально можливих термінах нейтралізувати негативні кризові явища в економіці. З іншого боку, під час кризи завжди здійснюються великі відкриття, тому держава не має права скорочувати програми розвитку науки та інновацій, що є ефективним інструментом антициклічного регулювання економіки у довгостроковому періоді. Інноваційний розвиток України тепер можливий як ніколи раніше і уряд не має втратити цей шанс, а використовувати його для інноваційного прориву.

Своєчасна розробка та ефективне практичне запровадження відповідних заходів, спрямованих на зміцнення міжнародного конкурентного статусу України шляхом розбудови її інноваційного та науково-технологічного потенціалу, активізацію компенсаторних механізмів елімінування негативного впливу економічних циклів на національну економіку в цілому виражають об'єктивну необхідність. Лише за таких умов, під впливом сучасних тенденцій глобального кризового розвитку, стануть дійсністю якісні соціальні трансформації економічної системи, що втілюватимуться як у вигляді раціоналізації та оптимізації державної економічної і соціальної політик, так і шляхом вибудовування висококонкурентної національної економічної моделі, здатної належно реагувати на зовнішні виклики і забезпечувати соціальну злагоду у суспільстві.

Дискусія: Аналіз проблеми соціалізації економічної системи та соціалізації економічної політики в наукових працях свідчить, що дослідження в цій науковій царині є досить фрагментарними. Відсутня загальноприйнята точка зору щодо проблеми імплементації в національну економічну систему механізмів реалізації державної економічної політики, соціального підприємництва, соціальних інновацій та соціальних фінансів. Дискусійними залишаються підходи щодо обґрунтування меж, форм, методів та засобів державного втручання в соціальну сферу на сучасному етапі розвитку.

Список використаних джерел

1. Беляев О.О. Соціально-економічна трансформація: теорія та практика здійснення в Україні: Навч. посіб. / О.О. Беляев – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.
2. Бебело А.С., Бебело С.А., Коровський А.В. Соціалізація і гуманізація економічних відносин: Навч. посіб. / За заг. ред. А.С. Бебело. – К.: КНЕУ, 2007. – 240 с.
3. Гесьць В.М. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально-орієнтованої економіки в Україні // Економіка України. – 2000. – № 1. – С. 4-11; № 2. – С. 4-12.
4. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: Монографія / Ю.К. Зайцев. – К.: КНЕУ, 2002. – 188 с.
5. Лагутін В.Д. Людина і економіка. Соціоекономіка / В.Д. Лагутін. – К.: Просвіта, 1996. – 178 с.
6. Міжнародний валютний фонд, База даних Світового економічного огляду, квітень 2008; Всесвітній економічний форум – <http://gcr.weforum.org/gcr/>.
7. Гильфердинг Р. Капитализм, социализм и социал-демократия: сборник статей и речей Р. Гильфердинга. – М.: Л.: Госиздат, 1928. – 142 с.
8. Гришкін В.О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи / В.О. Гришкін. Дніпропетровський національний університет. – Д.: Пороги, 2005. – 498 с.
9. Соціальна економіка: навч. посіб. / [О.О. Беляев (кер. авт. кол.), С.Б. Ніколаєв (наук. ред.), А.В. Келічавий та ін.] – К.: КНЕУ, 2014. – 481 с.

Надійшла до редколегії 02.12.14

Л. Кириленко, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

НЕОБХОДИМОСТЬ, СУЩНОСТЬ И НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Обоснованы подходы к пониманию сущности процессов социализации экономической системы, которые выступают действенным катализатором превращения человека в активного субъекта, который приобретает полномочия на регулирование социально-экономических процессов согласно своим собственным целям, условиям и потребностям развития; подходы к анализу проблемы адаптации национальной экономики к требованиям постиндустриального общества: основная идея национальной социализации экономической политики состоит в осознании и реализации того, что обеспечение общественного благосостояния является прерогативой не только государства, но и каждого гражданина Украины; стратегическим направлением экономической политики в процессе социализации есть направленность усилий государства на развитие способностей граждан к самообеспечению, и как следствие – к самореализации; иницирование механизмов самоорганизации; развитие социального партнерства. Разработано предложения относительно формирования целостной действенной социальной стратегии на основе поэтапного размежевания задач и выделения приоритетов социализации экономической системы.

Ключевые слова: социализация; социализация экономической системы; социальная ориентация экономического развития; социальная стратегия; постиндустриальное общество.

L. Kyrylenko, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE NECESSITY, NATURE AND DIRECTION OF SOCIAL ORIENTATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Approaches to understanding the nature of the process of socialization of the economic system, appearing to be an effective catalyst in the transformation of an active subject, who gets the power to regulate social and economic processes in accordance for their own purposes, conditions and development needs; approaches to the analysis of problems of adaptation the national economy to the requirements of the post-industrial society, the basic idea of national socialization policy is to be aware and implementing that provision social welfare is the prerogative not only the state but also every citizen of Ukraine; strategic direction of economic policy in the socialization process is the focus of efforts State to develop the abilities of citizens to self-sufficiency, and as a result – to self-realization; initiation mechanisms of self-organization; development of social partnership. suggestions on the formation of an effective integrated social strategy based on gradual delineation of tasks and allocation priorities socialization of the economic system are worked out.

Key words: socialization; socialization of economic system; social orientation of economic system; social strategy; postindustrial society.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 22-25

УДК 338.246

JEL L31

Н. Ігнатович, канд. екон наук, доц.,
В. Гура, канд. екон наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто теоретичні та прикладні аспекти формування і реалізації концепції соціального підприємництва у світовій економіці. Виділено основні ознаки соціального підприємництва. На основі узагальнення зарубіжного досвіду здійснення соціального підприємництва визначені провідні форми його організації, зокрема, неприбуткові недержавні організації, бізнес з соціальною місією, соціальні кооперативи, а також пріоритетні сфери і основні напрями сучасного розвитку. Досліджено особливості державної підтримки соціального підприємництва у різних країнах світу.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальні підприємства, благодійність, неприбуткові недержавні організації, бізнес з соціальною місією, соціальні кооперативи.

Вступ. В умовах сучасної світової економіки важливим напрямом вдосконалення останньої виступає розвиток соціального підприємництва. Соціальне підприємництво (Social Entrepreneurship) надає можливість часткового й динамічного вирішення на місцевому рівні тих гострих соціальних проблем, які неспроможна вирішити держава, а також включення в економічну діяльність тих підприємств, які ставлять за мету не лише одержання прибутку, збагачення, накопичення капіталу, але й її спрямування на підтримку уразливих груп населення, створення нових робочих місць, пом'якшення та вирішення соціальних проблем країни. Соціальне підприємництво динамічно зростає у багатьох країнах світу, передусім в європейських країнах, успішно вирішуючи питання безробіття, соціального захисту та соціальної адаптації у суспільстві. За сучасних умов надзвичайно скрутного та кризового фінансово-економічного стану нашої країни, який вкрай обмежує реальні можливості держави розв'язувати нагальні соціальні проблеми, розвиток соціального підприємництва може виступати як альтернативний шлях пом'якшення гостроти даних проблем. Все це й обумовлює актуальність дослідження зарубіжного досвіду розвитку соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Світове наукове товариство та фахівці, які представляють сучасний бізнес, в останні роки почали звертати увагу на дослідження проблем розвитку соціального підприємництва як на національному, так і на глобальному рівнях. Різноманітні соціальні аспекти підприємництва висвітлювалися у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема таких, як І. Березяк, З. Галушка, А. Зінченко, А. Садеков, І. Салій, К. Смаглій, Н. Супрун, В. Удодова, В. Шаповал та ін. У зарубіжних наукових працях проблеми розвитку соціального підприємництва досліджуються в роботах таких фахівців, як В. Вайнер, М. Гульбекян, А. Керролл, М. Ван Марревік, Я. Сандал, Ф. Спреклі та ін.

Проте у цих дослідженнях недостатня увага приділена дослідженню та узагальненню сучасного зарубіжного досвіду формування та функціонування соціального під-

приємництва, що виступає як важливе наукове підґрунтя для розв'язання гострих вітчизняних проблем соціально-економічного розвитку. Тому мета статті полягає в узагальненні сучасного зарубіжного досвіду формування концепції соціального підприємництва та виявленні шляхів, а також особливостей її практичної реалізації у різних країнах світу для розробки вітчизняної моделі розвитку та функціонування соціального підприємництва.

Методологія дослідження. У статті використані загальнонаукові та спеціальні методи, за допомогою яких було розглянуто процеси, явища у їх взаємозв'язку. Теоретичну основу дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблематики соціального підприємництва.

При розкритті зарубіжного досвіду розвитку соціального підприємництва використовувалися методи логічного аналізу, експертних оцінок та метод порівняння, методи системного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогій.

Результати. У наш час соціальне підприємництво в багатьох країнах світу перетворилося на досить поширену й активну соціально-економічну діяльність зі своєю ідеологією, місією та визначеннями. Воно характеризується наступними основними ознаками:

- соціальний вплив (social impact) – цільова спрямованість на вирішення або пом'якшення існуючих соціальних проблем;
- інновації (innovations) – застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють підвищити соціальний вплив;
- самооплатність і фінансова стійкість (self-repayment and financial stability) – здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;
- масштабність (scale, range; dimensions) – збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному й міжнародному рівнях) і поширення досвіду (моделі) з метою підвищення соціального впливу;
- підприємницький підхід (entrepreneurial approach) – здатність соціального підприємця долати недоліки

ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, що позитивно впливають на суспільство в цілому [1].

Соціальне підприємництво знаходиться на межі традиційного підприємництва та благодійності. Соціальне підприємництво бере від благодійності соціальну спрямованість діяльності, а від бізнесу – підприємницький підхід.

Існують певні розбіжності у формуванні і реалізації концепції соціального підприємництва. Можна виділити три основні підходи до її визначення.

Так, досить поширеним у країнах Північної і Південної Америки є підхід, за яким соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових недержавних організацій (unprofitable private organization), яка спрямована передусім на реалізацію статутних цілей цих організацій. Мається на увазі, що місія і статутні цілі UPO направлені на вирішення соціальних проблем, надання послуг та поліпшення якості життя цільової групи, заради інтересів якої створювалася організація. Суб'єктами соціального підприємництва за таким підходом виступають неприбуткові організації, що пов'язано, зокрема, з наявністю у цих країнах (передусім у США) сильних традицій самоорганізації населення. Тому велику частину соціальних проблем успішно вирішують UPO, отримуючи за це фінансування від цільової групи, населення, держави і донорів.

У Європі, де традиції суспільних об'єднань не такі сильні, соціальне підприємництво визначається більше як підприємництво або бізнес з соціальною місією.

Так, британська модель соціального підприємництва характеризується зміною пріоритетів підприємницької діяльності. На перше місце виходить соціальний аспект або соціальний ефект від підприємницької діяльності, випереджаючи значення її фінансової ефективності. Важливою ознакою соціальних підприємств в Британії є колективна форма власності, а їх діяльність направлена передусім на користь територіальної спільноти. Суб'єктом соціального підприємництва тут виступають бізнес-підприємства з соціальною місією [2].

Третє визначення соціального підприємництва витікає із специфіки діяльності міжнародних приватних і суспільних фондів, створених для розвитку і популяризації цього напрямку соціально-економічної діяльності.

Наприклад, такі фундатори, як Schwab Foundation for Social Entrepreneurship (Швейцарія), Skoll Foundation (США) і Ashoka Foundation (Індія), визначають соціальне підприємництво як інноваційну підприємницьку діяльність заради поліпшення становища громади і відновлення соціальної справедливості. Найбільш важливе в цій концепції – це роль соціального підприємця, що є лідером, новатором і рушійною силою соціальних перетворень в громаді. Діяльність вказаних фундаторів – це пошук соціальних новаторів у всьому світі і їх підтримка, залучення ресурсів, обмін технологіями і досвідом, формування мережі соціальних підприємців [3].

Слід відмітити, що діяльність соціальних підприємств є вигідною для макроекономічного розвитку кожної країни, оскільки ця діяльність дає можливість зменшити частину державних витрат на розв'язання проблем соціально незахищених людей, їх працевлаштування та суспільної адаптації.

Соціальне підприємництво знаходиться на межі традиційного підприємництва та благодійності. Соціальне підприємництво бере від благодійності соціальну спрямованість діяльності, а від бізнесу – підприємницький підхід.

Для узагальнення вище викладеного можна використати визначення соціального підприємництва Яна-Урбана Сандала, а саме – це специфічна форма управління, метою якої є запуск виробничої функції таким чи-

ном, щоб збільшити додану вартість для всіх учасників бізнес-процесу [1]. Тобто ціллю соціального підприємництва є зміна світу на краще для кожного з нас, а соціальний підприємець – це особа, яка хоче і може це зробити. Тому так актуально та важливо досліджувати й розвивати соціальне підприємництво в кожній країні.

Зарубіжні моделі соціального підприємництва відрізняються ступенем і формами його підтримки з боку держави:

Модель Північної Європи (Бельгії, Нідерландів, Норвегії, Швеції) характеризується активною підтримкою держави.

Моделі США, Канади, Японії містять регулювання на рівні підприємств, використання благодійництва.

Модель Центральної Європи (Австрії, Німеччини, Франції) відрізняється адресними соціальними програмами і бізнес-проектами.

Модель Великої Британії характеризується значними соціальними інвестиціями [4, с. 107].

Проаналізуємо досвід розвитку соціального підприємництва у різних країнах за критерієм законодавчого забезпечення.

Так, в Італії законодавством передбачено існування двох типів соціальних кооперативів: тих, що надають соціальні, освітні та медичні послуги населенню (група "А") та тих, які створюють можливості для працевлаштування та соціальної інтеграції вразливих верств (група "Б") [5].

Прикладами діяльності соціальних підприємств типу "А" в Італії є:

- допомога вдома;
- центри денного перебування;
- соціоосвітні спільноти;
- терапевтичні спільноти;
- дома проживання;
- дитячі ясла.

В основному клієнтами громадських організацій типу "А" є люди похилого віку; неповнолітні; інваліди; залежні; особи з розумовими відхиленнями.

Підприємства типу "Б" переважно працюють у таких сферах:

- сільське господарство;
- охорона навколишнього середовища;
- столярна діяльність;
- комп'ютери;
- прання;
- прибирання;
- ремесло;
- друк та прошивання книг [6].

Конфедерація італійських кооперативів (Confcooperative) є членом Міжнародного альянсу кооперативів – неурядової міжнародної організації, що об'єднує національні, регіональні союзи і федерації кооперативів, переважно споживчих, кредитних і сільськогосподарських. Це найбільша юридично оформлена національна організація для представництва, допомоги, захисту та аудиту членів-кооперативів.

На даний момент альянс нараховує 280 членів зі 100 країн, які представляють близько 1 млрд людей з усього світу. Близько 100 мільйонів людей працюють для альянсу.

Уряди Іспанії, Португалії, Греції, Бельгії та Франції також законодавчо закріпили роботу соціальних підприємств у формі кооперативів, основною рисою яких є демократична форма правління та обов'язковий розподіл акцій компанії між її засновниками, волонтерами та бенефіціарами.

В Іспанії широко відомими є Мандрагонські кооперативи. Ці кооперативи мають власний університет, інститути, школи, дитячі садки. Підприємства створили банк

"робоча каса", який надає кооперативам кредити та входить до найкращих у Європі за якістю обслуговування.

У країнах ЄС соціальні підприємства знані як "кооперативи соціальної солідарності" (Португалія), "кооперативи соціальних ініціатив" (Іспанія), "компанії соціальної мети" (Бельгія), "соціальні кооперативи колективної власності" (Франція). Парламент Великої Британії ухвалив роботу соціальних підприємств (або "компаній, що працюють в інтересах громади" – social interest companies) у 2004 році.

Робота соціальних підприємств також легалізована в Угорщині, Чеській Республіці, Словацькій Республіці, Словенії, Литві та Польщі (Польський парламент прийняв закон "Про соціальні кооперативи" у 2006 року) [7].

Таким чином, попри те, що організаційно-правові форми соціального підприємства можуть бути досить різними, але найпоширенішою формою є кооперативи.

Якщо в Європі соціальне підприємництво веде свою історію з кооперативного руху, то у США – зі сфери вичурної філантропії – вкладу в соціальне підприємство під низький відсоток, без відсотка, на умовах повернення частини суми або у формі програмно-орієнтованих інвестицій також з мінімальними поверненнями.

За останні роки соціальні підприємства дуже активно розвиваються у США, а Президента Барака Обаму називають першим американським політиком, для якого підтримка соціального підприємництва та інновацій стала основним компонентом економічної політики [8]. Для поширення соціального підприємництва та пов'язаних з ним соціальних інновацій у США не лише приймають закони, але і створюють окремі відомства, організовують масштабні грантові конкурси.

Таким чином, можемо підсумувати, що в Європі соціальні підприємства часто асоціюються з соціальними кооперативами або асоціаціями, створеними для забезпечення зайнятості, і ґрунтуються на ідеї "активної участі". У Сполучених Штатах соціальні підприємства – це зазвичай будь-який вид неприбуткових організацій, які отримують дохід. Кооперативи та трудові колективи, які існують у США, рідко розглядаються як соціальні підприємства.

Соціальні підприємства, розташовані у країнах Європи, надають менше видів послуг порівняно з широким спектром наявних у Сполучених Штатах. Як правило, європейські соціальні підприємства функціонують у конкретних галузях, у яких держава в певний період зменшила фінансування або яким ніколи не вистачало державного фінансування для повного задоволення потреб суспільства. Тому розвиток соціальних підприємств у кожній з європейських країн, зокрема, залежав від загального добробуту й обставин у кожній європейській країні [9].

Діючи в Україні соціальні підприємства наразі сильно відрізняються від закордонних аналогів. Практично за кожним з них стоїть певний фонд або гранти, які надають стартовий капітал для того, щоб започаткувати бізнес. Досягнення прибутковості для більшості компаній, що займаються соціальним підприємництвом, – мета далекої перспективи: їх поточні завдання переважно стосуються виконання соціальних програм, а не розробки ефективних бізнес-підходів.

Соціальне підприємство має бути рентабельним і конкурентоспроможним. Однак це не означає, що соціальне підприємство повинно діяти на ринку в рівних умовах з комерційними підприємствами. Для соціального підприємства повинна бути передбачена державна підтримка, яка зможе забезпечити системні передумови для розвитку сектора соціального підприємництва в Україні [10].

Відповідно до законодавства у більшості європейських країн державні органи (особливо на місцевому рівні)

можуть надавати привілеї соціальним підприємствам з метою підтримки їх соціальної місії.

Так, у Британії є багато грантів для проектів у соціальному підприємстві. Для підтримки соціальних підприємств працює Банк "Big Society Capital", заснований у квітні 2012 року. Загальний бюджет у 600 млн. фунтів стерлінгів повинен розподілятися через посередників на користь соціальних підприємств і громадських організацій. Інноваційним інструментом фінансування є акції громади: кожен член громади інвестує незначну суму в соціальне підприємство.

У США держава значно менше підтримує соціальне підприємництво порівняно з Європою. З ініціативи президента Обами при Білому домі було створено спеціальний департамент і фонд соціальних інновацій з бюджетом 50 мільйонів доларів [11].

Висновки. Зарубіжний досвід соціального підприємництва демонструє можливості і переваги неприбуткового сектора, причому не лише соціальні, але й економічні. Крім того, світовий досвід – орієнтир, який показує, що потрібно змінити в законодавстві, діяльності підприємств і держави. Дійсно, бізнес сьогодні спроможний взяти на себе значну частину тягаря (медичне забезпечення, об'єкти інфраструктури), який покладений на державу, а в обмін повинен отримати сприятливі умови та прозорі гарантії стабільного і безперешкодного розвитку.

Будь-який досвід соціального підприємництва, успішний в одній країні, не може бути перенесений в іншу країну без адаптації. Ключем до успішного розвитку соціальних підприємств в Україні є вироблення національних стратегій розвитку соціального підприємництва, які дозволили б скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін – підприємців, громадських організацій, донорських структур і держави. Потрібна чітка і скоординована робота тих, хто в цей процес вже залучений, а також фінансування окремих проектів, які сприятимуть системному вирішенню проблем.

Дискусія. Незважаючи на важливість вже проведених досліджень, все ж таки ще залишається багато невирішених завдань, серед яких найбільш пріоритетними є чітке роз'яснення бізнесу та суспільству особливостей функціонування соціального підприємництва в нашій державі, аргументувати його важливість для виходу з глибокої фінансової кризи та надзвичайно складної політичної ситуації. Їх розв'язок полягає в узгодженні механізмів співпраці місцевих адміністрацій з підприємцями.

Список використаних джерел

1. Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.janusandal.no/en/>
2. Keohane, Georgia Levenson, Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors, New York: mc Graw Hill, 2013, p. 151.
3. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.schwabfound.org/content/publications>
4. Удодова В. І. Дослідження досвіду функціонування національних моделей соціального підприємництва / Удодова В.І., Шаповал В.І. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1042. – С. 105–108.
5. Marthe Nyssens (ed.) Social Enterprise. At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society, (Routledge, 2006), p. 4-5.
6. Енцо Пецціні. Потенціал інновацій та освоєння нових ділянок для кооперативів. Приклад Італії [Електронний ресурс] / Енцо Пецціні // Соціальне підприємництво може змінити ситуацію в Україні: матеріали конференції Сокольської агенції регіонального розвитку. – Режим доступу: <http://sedc.lviv.ua/text-podii.html>
7. Eva Les, Marija Kolin, "East Central Europe", in: Janelle A. Kerlin (ed.), Social Enterprise. A Global Comparison, Medford: Tufts University Press, 2009.
8. Keohane, Georgia Levenson, Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors, New York: mc Graw Hill, 2013, p. 151.
9. Березяк І. І. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії становлення соціального підприємництва / І. І. Березяк // Наукові записки Національ-

ного університету "Острозька академія". Серія "Економіка": збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2014. – Випуск 25. – С. 31–36.

11. Салій І. Американський та європейський шляхи соціального підприємництва [Електронний ресурс] / І. Салій // Громадський простір.

– 2013. – 19 березня. – Режим доступу: <http://civicua.org/news/view.html?q=1991219>

12. Салій І. "Соціалізм – той же бізнес, а соціальність – його конкурентна перевага" [Електронний ресурс] / І. Салій.

13. С. Голубев // Громадський простір. – 2013. – 15 березня. – Режим доступу: <http://civicua.org/news/view.html?q=1989250>

Надійшла до редколегії 02.12.14

Н. Ігнатівич, канд. екон. наук, доц.,

В. Гура, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Рассмотрены теоретические и прикладные аспекты формирования и реализации концепции социального предпринимательства в мировой экономике. Выделены основные признаки социального предпринимательства. На основе обобщения зарубежного опыта осуществления социального предпринимательства определены ведущие формы его организации, в частности, неприбыльные негосударственные организации, бизнес с социальной миссией, социальные кооперативы, а также приоритетные сферы и основные направления современного развития. Исследованы особенности государственной поддержки социального предпринимательства в различных странах мира.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальные предприятия, благотворительность, неприбыльные негосударственные организации, бизнес с социальной миссией, социальные кооперативы.

N. Ignatovych, PhD in Economics, Associate Professor,

V. Gura, PhD in Economics, Assistant Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

The theoretical and applied aspects of forming and realization conception of social entrepreneurship are considered in the world economy. The main features of social entrepreneurship are distinguished. On the basis of generalization foreign experience of social entrepreneurship realization are certain its organization leading forms, in particular, unprofitable private organizations, business with social mission, social co-operatives, and also priority spheres and basic directions of modern development. The features of social entrepreneurship state support are investigated in the different countries of the world. Differences between European models and The USA model of social entrepreneurship are shown, pointed reasons of these differences. Foreign experience of social entrepreneurship is very important for Ukrainian social enterprises development. In unstable political situation and in period of financial crisis with production reducing and high inflation only social entrepreneurs can make economy conditions better. Also there is pointed the important role of legislative power for creating favorable conditions.

Keywords: social enterprise, social enterprises, charity, unprofitable private organizations, business with social mission, social co-operatives.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 12(165): 25-30

УДК 338.246

JEL L26

Л. Кот, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ І СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проаналізовано природу та основні підходи до визначення соціального підприємництва, причини стрімкого розвитку соціального підприємництва в країнах світу та в Україні зокрема, окреслені характерні риси соціального підприємництва. Визначено основні відмінності традиційної підприємницької діяльності, соціального підприємництва та благодійної діяльності, а також відмінності соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу. Встановлено, що соціальне підприємництво являє собою якісно новий підхід до вирішення соціальних проблем та проявляє себе як стійку тенденцію подальшої соціалізації бізнесу в нових умовах. Розглянуто основні сфери діяльності та напрями соціального підприємництва, зокрема встановлено, що, зважаючи на досвід розвинених країн, соціальне підприємництво може бути представлене майже в усіх галузях економіки, як, наприклад, охорона здоров'я, соціальний захист, роздрібна торгівля тощо. Проаналізовано іноземний досвід фінансової підтримки соціального підприємництва. Так, з метою подолання обмеженості коштів, що спрямовуються на соціальні інвестиції, в останні роки були збільшені зусилля щодо фінансування соціальних підприємств, а саме були створені інститути, покликані допомагати більш ефективно розподіляти капітал в соціальній сфері аналогічно традиційним ринкам капіталу. Виявлено роль і значення соціального підприємництва в Україні, розвиток якого сприяє створенню робочих місць і нових форм підприємництва та зайнятості, що, в свою чергу, пом'якшує соціальну напругу.

Ключові слова: підприємництво, соціальне підприємництво, соціально відповідальний бізнес, благодійна діяльність.

Вступ. Останнім часом все більше уваги приділяється вирішенню соціальних питань, оскільки саме соціальна стабільність суспільства свідчить про рівень успішності держави, її економічної і політичної культури.

Однією з головних причин стрімкого розвитку соціального підприємництва є те, що сучасні економічні системи не забезпечують справедливого розвитку суспільства і, як наслідок, повною мірою не вирішують проблем безробіття, соціального розшарування населення, низької якості життя пенсіонерів, людей з обмеженими можливостями та багато інших. Благодійні структури, як правило, отримуючи нерегулярні надходження із зовнішніх джерел, є малоефективними і не можуть оперативно і повному обсязі вирішувати потреби населення. Саме тому, думка щодо використання підприємницьких

підходів з метою вирішення соціальних проблем знаходить багато прихильників.

Однак, незважаючи на стрімкий розвиток соціального підприємництва та уваги науковців до такого відносно нового соціально-економічного явища, що поєднує соціальну місію організації з притаманною бізнесу дисципліною, в літературі немає однакового розуміння сутності соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток соціального підприємництва в сучасному світі є надзвичайно важливим питанням, саме тому дослідженню сутності соціального підприємництва та його розвитку присвячено чимало наукових праць як іноземних, так і вітчизняних науковців. Серед вітчизняних науковців можна виділити З.Галушку, І. Мазур, Н.Супрун, В. Сизоненка та ін. У зарубіжних наукових працях про-

блеми розвитку соціального підприємництва досліджуються в роботах таких науковців, як Г.Діза, Дж.Мейр, І.Марті, Р.Мартіна, С.Осберг, А.Московської, М. Баталіної.

У працях вітчизняних науковців проведений ґрунтовний аналіз природи і сутності підприємництва, а також особлива увага приділяється особливостям та значенню підприємницької діяльності в Україні, зокрема соціального підприємництва [5].

Існує також значна кількість іноземних наукових робіт, де розглядаються питання сутності, характерні риси соціального підприємництва та його вплив на економічну систему з метою покращення життя певної цільової групи або навіть суспільства в цілому.

Методологія дослідження. З метою узагальнення сучасних теоретико-методологічних підходів до визначення поняття "соціальне підприємництво" та виявлення його особливостей порівняно з іншими видами підприємницької діяльності у представленому дослідженні використовувалися методи експертних оцінок, порівняння, системного аналізу, синтезу, індукції, дедукції та метод аналогій.

Дослідження базується на наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі підприємництва, зокрема соціального підприємництва.

Результати. З метою визначення поняття "соціальне підприємництво" дослідники звертаються до природи походження самого терміну "підприємець", аналізуючи роботи Жана Батиста Сєя, Йозефа Шумпетера, Пітера Друкера та інших вчених.

Поняття "підприємництво" виникло на початку XVIII ст., його ввів у науковий обіг англійський учений Річард Кантільон. Він розглядав підприємництво як особливий вид ризикової економічної діяльності, що здатна стимулювати економічний розвиток завдяки пошуку нових і покращених шляхів ведення бізнесу. Жан Батист Сєй звертає увагу на економічну ефективність підприємця, який перемищує економічні ресурси з галузі з більш низькою в галузь з більш високою продуктивністю і результативністю.

Класиком теорії підприємництва вважають Йозефа Шумпетера, який характеризував підприємця як новатора, що розробляє і впроваджує нові технології і тим самим сприяє економічному розвитку. Пізніше ідеї Й.Шумпетера набули подальшого розвитку у працях Пітера Друкера, який розглядав підприємця як людину, що використовує нову можливість з максимальною вигодою. При цьому, автор розмежовує бізнес і підприємництво, наголошуючи на тому, що бізнес може бути рутинною справою, що не пов'язана з новаторством, а також не вважає доходність підприємства основною характеристикою підприємництва.

Аналізуючи роботи класиків підприємництва сучасні дослідники соціального підприємництва звертають увагу на те, що життєздатні рішення соціальних проблем в основі своїй можуть мати ті самі елементи, що роблять успішними і бізнес-інновації. Будь-який підприємець замість того, щоб чекати на когось або намагатися переконати когось вирішити проблему, сам створює продукт (послугу) для вирішення цієї проблеми і рішучість у цьому творчому пориві розглядається як одна з складових характеристик підприємця. Не випадково останнім часом термін "підприємництво" використовують все частіше, коли говорять про вирішення соціальних проблем, а слово "соціальне" у поєднанні "соціальне підприємництво" визначає вид цієї діяльності.

Термін "соціальне підприємництво" вперше почав використовуватися в 60-х роках в Великобританії, однак більш популярним і широко вживаним став у 80-х роках і пов'язаний, в першу чергу, з вирішенням соціальних

питань та пошуком нових альтернативних джерел фінансування некомерційного сектору. Отримання коштів від держави – це доволі непростий і тривалий процес, донорські кошти для фінансування соціальних проектів також не є постійним і достатнім джерелом фінансування, тому громадські організації повинні шукати нові підходи для розвитку і подальшої діяльності.

На сьогодні в літературі не існує єдиного уявлення стосовно соціального підприємництва. Залежно від виду соціальних ініціатив, а також їх величини та призначення, соціальне підприємництво досить часто асоціюють з неприбутковими організаціями, або ж вважають різновидом соціальної відповідальності бізнесу, що реалізують соціальні програми. При цьому, поняття "соціальне підприємництво" все частіше ототожнюють з будь-якою соціально корисною діяльністю.

Тривалий час дослідники в галузі соціального підприємництва основну різницю між соціальними підприємцями і бізнес підприємцями вбачали у мотивації їх діяльності. Наголошуючи на тому, що основна мета підприємницької діяльності це отримання прибутку, грошей, а соціальне підприємництво це альтруїзм. Для соціальних підприємців, саме соціальна місія є основою, а для бізнес-підприємців головною метою є створення багатства, оскільки бізнес підприємці підпорядковані ринковій дисципліні відповідно до якої і відбувається перерозподіл ресурсів з метою більш економічного і продуктивного їх використання.

Науковці Університету Наварри (Барселона) Дж. Мейр та І. Марті вважають таке формулювання некоректним, оскільки соціальне підприємництво базується на етичних мотивах і моральній відповідальності, при цьому мотивація може включати і менш альтруїстичні причини, такі як особиста самореалізація [1, с. 38].

Фонд Шваба з соціального підприємництва (Schwab Foundation for Social Entrepreneurship) використовує наступні критерії для пошуку провідних соціальних підприємців: інноваційність, стійкість, досягнення поставлених цілей та розуміння соціальних наслідків [2].

При цьому, спеціалісти фонду зазначають, що усіх соціальних підприємців поєднують наступні загальні риси, в тому числі:

- віра у природжену здатність всіх людей зробити суттєвий внесок в економічний і соціальний розвиток,
- сприяння у здійсненні намічених проектів,
- практичне, але інноваційне вирішення соціальної проблеми, що часто супроводжується ризиком та використанням ринкових принципів у поєднанні з рішучістю, яка дозволяє відійти від обмежень та загальноприйнятої ідеології,
- здійснення постійного моніторингу за кількісними та якісними показниками вирішення соціальних завдань та забезпечення зворотного зв'язку для подальшого їх покращення,
- нетерпіння до очікування, оскільки соціальні підприємці не можуть сидіти, склавши руки і чекати настання змін. Соціальні підприємці самі здійснюють такі зміни.

Отже, соціальні підприємці – це новатори, які використовують інноваційні ідеї та різні ресурси для вирішення соціальних проблем. Їхня діяльність у підсумку приводить до стійких позитивних соціальних змін.

Враховуючи вищезазначене, науковці все частіше розглядають соціальне підприємництво у широкому аспекті, а саме як процес інноваційного використання і поєднання ресурсів для реалізації можливостей з метою прискорення соціальних змін та/або вирішення соціальних потреб.

Одним з найпопулярніших визначень соціального підприємництва є визначення Грегори Діза, директора

Центру розвитку соціального підприємництва Університету Дьюка, який виділив п'ять факторів, що визначають соціальне підприємництво [3, с.4].

1. Прийняття на себе зобов'язань щодо створення благ соціального значення (не лише приватного значення);
2. Знаходження та використання нових можливостей щодо обслуговування цих зобов'язань;
3. Забезпечення безперервного процесу нововведень, адаптації і навчання;
4. Діяти сміливо, не обмежуючись наявними ресурсами;
5. Висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності по відношенню до клієнтів та суспільства в цілому.

Інші західні дослідники, зокрема, член ради директорів Фонду Сколла Роджер Д. Мартін та президент і виконавчий директор Фонду Сколла Саллі Осберг визначають соціальне підприємництво, як діяльність, що містить наступні три компоненти (1) ідентифікація стійкої, але невід'ємно несправедливої рівноваги, що обумовлює соціальну виключеність, ізолювання, або страждання частини населення, яке відчуває недолік фінансових коштів чи політичних важелів для досягнення будь якої соціальної вигоди, що піддається трансформації; (2) виявлення в цій несправедливій рівновазі можливості для виробництва соціального блага завдяки натхненню, творчого потенціалу, прямої дії, хоробрості і мужності; і (3) досягнення нової, стійкої рівноваги, що звільняє потенціал, полегшує страждання цільової групи через імітацію і створення стійкої екосистеми навкруги нової рівноваги, що гарантує краще майбутнє і являє собою мету групи і, навіть, суспільства в цілому. Автори також зазначають, що соціальне підприємництво сигналізує про необхідність стимулювання соціальних змін, і саме потенційний результат і його тривала дія, що призводить до позитивних змін у житті суспільства, відрізняють цю сферу діяльності від її окремих представників [4, с.35].

Фонд Шваба з соціального підприємництва (The Schwab Foundation for Social Entrepreneurship) надає наступне визначення соціального підприємництва:

- застосування практичних, інноваційних та стійких підходів на благо суспільства в цілому та приділяючи особливу увагу бідним;
- унікальний підхід до економічних і соціальних проблем, що дозволяє охопити різні галузі економіки, що базуються на цінностях, які є загальними для кожного окремого соціального підприємця, незалежно від того, його/її напрямом була освіта, охорона здоров'я, реформа системи соціальної підтримки, прав людини, прав працівників, навколишнього середовища, економічного розвитку, сільського господарства тощо"; або ж будь яка інша організаційна діяльність, до якої вони є причетними в комерційній чи некомерційній діяльності;
- такий підхід до розуміння соціального підприємництва дозволяє розмежувати соціальних підприємців і інших людей, що "працюють на благо" і організацій, діяльність яких спрямована на покращення соціального розвитку [2].

Вчені Університету Навари (Барселона) Дж. Мейр та І. Марті пропонують своє робоче визначення соціального підприємництва і розглядають його як, по-перше, процес створення вартості шляхом поєднання ресурсів по-новому, по-друге, такі комбінації ресурсів передбачені для створення соціальної цінності, стимулюючи соціальні зміни чи задоволення соціальних потреб і, по-третє, коли вона розглядається як процес, соціальне підприємництво передбачає розміщення товарів і послуг, а також може відноситись і до створення нових організацій [1, с. 37].

Отже, більшість визначень соціального підприємництва можна поєднати в декілька груп, а саме:

1. Соціальне підприємництво – як сукупність інноваційних, практичних, унікальних підходів в діяльності соціальних підприємств, що спрямована на досягнення певного соціального ефекту.
2. Соціальне підприємництво – як трансформація економічної системи, що гарантує краще майбутнє і являє собою мету певної цільової групи або навіть суспільства в цілому.
3. Соціальне підприємництво – як створення комерційних підприємств, які мають на меті вирішення соціальних проблем.

В Україні також існує велика кількість робіт, автори яких займаються дослідженням природи і сутності соціального підприємництва. Зокрема, особливу увагу привертає підхід щодо розкриття сутності соціального підприємництва як феномену, що передбачає розуміння прибутку не як мети, а як індикатора і ресурсу бізнесу. При цьому, автор наголошує, що соціальне підприємництво – це спосіб мислення, стиль життя, коли беручи на себе відповідальність за ефективність та соціальну важливість результатів, особа чи команда успішно реалізовує інноваційну ідею. Соціальне підприємництво може набирати різні форми діяльності: особистості, що вирішують соціальні проблеми; громада, що самоорганізовується для власного благополуччя; бізнес-підприємства із соціальним впливом; фінансово стабільні громадські організації; соціальні інноватори [5, с.17].

Також слід звернути увагу, що досить часто соціальне підприємництво ототожнюють із благодійною діяльністю. Оскільки благодійна діяльність – це добровільна, безкорислива, усвідомлена, неприбуткова економічна діяльність організованих суб'єктів із надання фінансової, матеріальної, організаційної допомоги її набувачам, а також безоплатного надання послуг, що здійснюється з метою покращення матеріального й морального стану окремих осіб та соціально-економічного розвитку, тому благодійну діяльність трактують як особливий вид соціальних відносин, які виникають між юридичними й фізичними особами та державою під час формування й використання благодійних коштів, надання матеріальної, організаційної допомоги, а також соціальних послуг із метою покращення реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, культурний розвиток і забезпечення суспільного добробуту загалом. Відповідно, благодійна діяльність є складовою соціальної діяльності. Соціальна діяльність, в свою чергу, являє собою єдність теоретичного й матеріально-практичного процесів, що здійснюються соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та зміни навколишнього середовища в інтересах людей [6].

Отже, соціальне підприємництво перебуває на зіткненні традиційного підприємництва та благодійності. Соціальне підприємництво бере від благодійності соціальну спрямованість діяльності, а від бізнесу – підприємницький підхід. Саме тому, одні дослідники визначають соціальне підприємництво через основні особистісні якості соціальних підприємців, а інші через пошук відмінностей традиційного підприємництва від благодійної діяльності. Основні відмінності традиційної підприємницької діяльності, благодійної діяльності та соціального підприємництва полягають в наступному.

Традиційна підприємницька діяльність це особливий тип господарювання, де головним суб'єктом є підприємець, який раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує і керує виробництвом з метою

одержання підприємницького доходу. Тобто, це діяльність, яка здійснюється суб'єктом господарювання за власний рахунок, на власний ризик і головною метою такої діяльності є отримання прибутку.

Благодійна діяльність – це неприбуткова економічна соціально-орієнтована діяльність організованих суб'єктів, яка отримує кошти від зовнішніх джерел фінансування, донорів у вигляді грантів та пожертв, які спрямовуються на розв'язання соціальних проблем.

Соціальне підприємництво – соціально-орієнтована діяльність, яка не залежить від зовнішніх джерел фінансування, отримує дохід від власної діяльності, який в подальшому і спрямовується на пом'якшення або розв'язання конкретних соціальних проблем.

Виходячи з вищевикладеного слід зазначити, що більшість дослідників відмічають суттєву різницю між традиційним ("комерційним") підприємництвом та соціальним підприємництвом і полягає воно у визначенні цінності. Для звичайного підприємця цінність полягає у служінні ринкам і орієнтована на отримання прибутку як для себе так і для інвесторів. Цінність у розумінні соціального підприємця – "служити соціально вразливого і бідному населенню, якому не вистачає власних фінансових коштів або політичної волі, щоб досягти позитивних змін" [4, с.35].

Отже, соціальне підприємництво все більше проявляє себе як стійку тенденцію подальшої соціалізації бізнесу в нових умовах, коли об'єктивні можливості подальшого розвитку суспільства не бачаться без зацікавленої участі представників малого і середнього бізнесу, частка яких постійно зростає [5, с.16] і являє собою якісно новий підхід до вирішення соціальних проблем.

Соціальне підприємництво також досить часто прирівнюють до соціально відповідальної практики бізнесу та соціально відповідального бізнесу. Особливістю компаній, що практикують соціальну відповідальність, є те, що, будучи орієнтованими на вирішення фінансових завдань, вони займаються ще й філантропією, яка допомагає їм досягти максимізації прибутку і зайняти бажану позицію на ринку, роблячи при цьому внесок у суспільне благо [7, с.12].

На сьогодні у найбільш економічно розвинених країнах світу набуло поширення явище "соціальної відповідальності бізнесу" (СВБ), що розуміється як відповідальність організації, компанії за вплив рішень і дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, у т.ч. здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування заінтересованих сторін; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах.

До соціально відповідального бізнесу належать прибуткові компанії, які мають подвійну мету – отримання прибутку і соціальної користі. Соціально відповідальний бізнес є добровільною діяльністю підприємств приватного і державного секторів, спрямованою на дотримання високих стандартів господарської діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; створення партнерських взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу в довгостроковому періоді [8].

Отже, соціальне підприємництво і соціально відповідальний бізнес (підприємство) це не тотожні поняття. Соціальна відповідальність має бути притаманною і корисною всім – підприємствам, державі, суспільству і тому реалізація соціальних проектів є не менш важливою, ніж відрахування до бюджету на соціальні потреби держави.

Вихід вітчизняних компаній на світові ринки, співпраця з іноземними інвесторами та постійно зростаюча конкуренція вимагають від них дотримання загальноприйнятих у світі стандартів – соціальної відповідальності, прозорості, готовності звітувати перед громадою.

Соціальна відповідальність бізнесу сьогодні підтримується не лише компаніями в різних країнах, а й міжнародними організаціями (Глобальний договір ООН, Міжнародна організація праці, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, Рада Європи, Європейська організація якості, Міжнародна організація стандартизації) і урядами різних країн (Данія, Норвегія, Словаччина, Німеччина, Македонія, Франція, Великобританія).

За визначенням Європейської Комісії ("Стратегія Європейського Союзу корпоративної соціальної відповідальності на 2011 – 2014 рр.", 2011 р.), корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це "відповідальність підприємств за свій вплив на суспільство" [9].

Враховуючи вищевикладене слід наголосити, що всі сучасні українські підприємства мають дотримуватися основних принципів соціальної відповідальності, однак не всі соціально відповідальні підприємства є соціальними підприємствами.

Основними характерними рисами соціального підприємства є наступні:

- Соціальний вплив (наявність чіткої і зрозумілої місії, спрямованої на вирішення чи пом'якшення конкретної соціальної проблеми та наявність позитивних соціальних результатів від такої діяльності).
- Інноваційність (застосування нових підходів, нових способів розв'язання соціальних проблем).
- Самоокупність і фінансова стійкість (незалежність від зовнішнього фінансування та сприйняття прибутку як засобу досягнення позитивних соціальних перетворень).
- Тиражованість (відтворюваність моделі соціального підприємства в інших географічних і соціальних умовах, а також можливість збільшення обсягів відповідної діяльності).

Отже, соціальне підприємництво – це бізнес із соціальною місією та/або ефективний механізм вирішення соціальних проблем. Соціальне підприємництво поєднує у собі чесність, демократію, соціальну та екологічну відповідальність; воно є сучасним підходом до підприємництва 21-ого століття, у якому збережені складові ринкової економіки, де кожний може вільно торгувати, виходячи з попиту та пропозиції, та відкритої конкуренції [8].

Соціальне підприємництво у розвинених країнах представлене майже в усіх галузях економіки, як, наприклад, охорона здоров'я, соціальний захист, роздрібна торгівля тощо. При цьому, основними сферами діяльності та напрямками соціального підприємництва є наступні:

1) допомога соціально незахищеним категоріям населення (інвалідам, особам, що тривалий час є безробітними, безпритульним, особам, що позбавилися алкогольної і наркотичної залежності тощо), насамперед, працевлаштування та реабілітація. Прикладом є Jardins de Cosagne, Франція, сільськогосподарські підприємства для реабілітації осіб, що тривалий час є безробітними, "Оселя" (м. Львів) – неприбуткова громадська організація, яка підтримує бездомних та створила спільноту, де вони разом живуть і працюють. Також це є система з надання послуг малозабезпеченим верствам населення, наприклад, America's Family, США;

2) залучення населення до підприємницької діяльності шляхом надання фінансової допомоги соціально незахищеним верствам (приклад – діяльність Grameen bank з мікрокредитування);

3) реалізація проектів екологічної спрямованості. Створення нової продукції на базі переробки відходів і покращення екології. Наприклад, організація "Conserve" (Індія) виробляє широкий набір продукції з пластикових відходів, розв'язуючи одразу дві проблеми великого міста – перероблення сміття і зубожіння населення;

4) виробництво і продаж продукції для соціально незахищених груп населення за пільговими цінами. Прикладом є "Інститут здоров'я одного світу", що виробляє ліки для бідного населення країн, що розвиваються;

5) протидія криміналізації суспільства (приклад – Emergence, Франція, спортивна організація молоді) [10].

При цьому слід зазначити, що соціальне підприємство має бути рентабельним та конкурентоздатним. Однак це не означає, що соціальне підприємство повинно діяти на ринку в рівних умовах з комерційними підприємствами. Для соціального підприємства мають бути передбачені значні пільги, які будуть підтримувати систематичне інвестування коштів на розвиток суспільства, залишаючи підприємство в стані рентабельності.

В Європі та США інвестиції прийшли у формі венчурної філантропії. В США джерелом венчурного капіталу стали приватні благодійні фонди. В Європі, крім приватних коштів, доступні кредити та інвестиції надає держава [7, с.15].

При цьому, якщо більш детально розглядати іноземний досвід щодо основних джерел фінансування соціального підприємництва, можна побачити, що комерційні соціальні підприємства позбавлені будь-яких фінансових, податкових та інших державних пільг.

З метою подолання обмеженості коштів, що спрямовуються на соціальні інвестиції, в останні роки були збільшені зусилля щодо фінансування соціальних підприємств. Були створені інститути, покликані допомагати більш ефективно розподіляти капітал в соціальній сфері аналогічно традиційним ринкам капіталу. Так, кожна установа спеціалізується на певному сегменті соціальної сфери.

Вартість банку (Value Banks) виконують ті ж функції, що і комерційні на традиційних ринках капіталу. Вони приймають вклади від вкладників і дають кредити приватним особам і компаніям. Такі банки зосередилися на соціальній сфері, оскільки вони краще розуміються на бізнес-моделях і потребах соціальних підприємств.

Традиційна роль інвестиційних банків полягає у фінансовому консалтингу корпоративних клієнтів. *Соціальні інвестиційні консультанти* (Social investment advisers) взяли на себе аналогічну роль в соціальному секторі. Вони підтримують соціальне підприємство у створенні відповідної фінансової структури і пошуку привернутих інвесторів.

Фондова біржа є ефективним регулятором відповідності попиту і пропозиції. Завдяки фондовим біржам, компанії мають доступ до великого капіталу і інвестори можуть продати свої акції або облігації негайно в будь-який час. *Соціальна фондова біржа* (social stock exchange) може бути привабливим варіантом фінансування для соціальних підприємств з перевіреною бізнес-моделлю і значними фінансовими потребами.

Інвестиційні фонди виступають як посередники між попитом і пропозицією, пов'язуючи кошти інвесторів, які вони згодом інвестують в активи. Такий підхід знижує трансакційні витрати і ризик завдяки диверсифікації. *Соціальні інвестиційні фонди* (Social investment funds) застосовують той самий принцип у соціальній сфері. Вони збирають кошти від приватних осіб або фондів, і вкладають в підприємства соціального сектору, такі як мікрофінансування або сонячної енергетики [11, с.6-7].

Різноманітні недержавні фонди залишають за собою право надавати фінансову допомогу на початковому етапі створення і розвитку комерційного соціального підприємства на власних умовах. Джерелами фінансування некомерційних організацій є державні гранти, приватне фінансування, позики на пільгових умовах, "квазі-внески в статутний капітал". Отже, некомерційні організації мають значну фінансову підтримку зі сторони і державної системи грантів, фондів, приватного фінансування і системи оподаткування [12, с.15].

При цьому, основна підтримка соціального підприємства зі сторони держави здійснюється по таких п'яти напрямках: стимулювання соціальних інновацій, створення благоприємних умов для розвитку соціальних ініціатив, визнання і заохочення успішних соціальних ініціатив, допомога у розповсюдженні успішних соціальних ініціатив, розповсюдження інформації про ефективність соціального підприємництва. Тобто, державна підтримка соціального підприємства включає в себе, в першу чергу, забезпечення інформаційної підтримки, створення інфраструктури для розвитку соціального підприємства і допомога в розвитку успішних проектів соціальних підприємств.

Висновки: Отже, роль і значення соціального підприємництва полягає в наступному:

сприяє розвитку економіки і суспільства, пропонує можливості для створення робочих місць і нових форм підприємництва та зайнятості;

пом'якшує соціальну напругу, що спричинена соціально-економічним розшаруванням, шляхом включення соціально уразливих верств населення в економічну діяльність – зокрема, працевлаштування людей з обмеженими фізичними можливостями, безробітних тощо; залучає громадян до волонтерської діяльності, об'єднуючи їх навколо соціальних проблем;

сприяє розвитку соціальних послуг, необхідних суспільству, але які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малопробитковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки;

підвищує економічну ефективність шляхом використання ресурсів, що не використовувалися раніше (відходи виробництва, соціально виключені групи, солідарність і довіра тощо), а також через використання нових комбінацій наявних ресурсів;

знижує навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем.

Дискусія: Незважаючи на наявний науковий доробок, у працях відсутня єдність в підходах щодо визначення сутності соціального підприємництва та його ролі й значення в розвитку економіки і суспільства.

Список використаних джерел

1. Mair, J., Marti, I. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight // Journal of World Business. – 2006, 41(1). – P.36-44. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://c.yimcdn.com/sites/www.usasbe.org/resource/resmgr/social_entrepreneurship/mair_and_marti.pdf – Назва з екрану.
2. What is a Social Entrepreneur? – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.schwabfound.org/content/what-social-entrepreneur> – Назва з екрану.
3. Dees J. Gregory. The Meaning of Social Entrepreneurship. Original Draft: October 31, 1998 Reformatted and revised: May 30, 2001- [Електронний ресурс] – Режим доступу : (http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf) – Назва з екрану.
4. Martin Roger L., Osberg Sally. Social Entrepreneurship: The Case for Definition/ STANFORD SOCIAL INNOVATION REVIEW spring 2007 – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://skollfoundation.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2010/09/2007SP_feature_martinosberg.pdf – Назва з екрану.
5. Галушка З.І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2013, №148. – С.15-17.
6. Буздуган Я. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності// Віче (Журнал Верховної Ради Украї-

ни). – 2011, №4 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2422/> – Назва з екрану.

7. Набатова О. О. Соціальне підприємництво як напрям соціально-інноваційної діяльності економічних суб'єктів // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". – 2012, № 4 (11). – С.6-17.

8. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201310_strategiya_spryannya_rozvitku_svb_v_ukrayini_spilnota_svb.pdf – Назва з екрану.

9. Фрір Спреклі. Посібник з Планування Соціального Підприємництва // Перше видання 2011 р. Опубліковано: Британська Рада www.britishcouncil.org – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.britishcouncil.org.ua/sites/britishcouncil.ua/files/posibnik_z_planu_vannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf – Назва з екрану.

10. Макаревич А.Н. Сазонова Т.Ю. Сущность и специфика социального предпринимательства в России // Российское предпринимательство. – 2012, №24 (222). – С. 52-56. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.creativeconomy.ru/articles/27048/> – Назва з екрану.

11. Social Investment Manual. An Introduction for Social Entrepreneurs. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.weforum.org/pdf/schwabfound/SocialInvestmentManual2011.pdf> – Назва з екрану.

12. Гульбеян М., Вайнер В. Опыт развития социального предпринимательства в США. // Grand prix Advertising Standard. – Москва 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/Vovainer/ss-36115255> – Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 27.11.14

Л. Кот, канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

К ВОПРОСУ О ПРИРОДЕ И СУЩНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье проанализированы основные подходы к определению социального предпринимательства, определены основные отличия традиционной предпринимательской деятельности, социального предпринимательства и благотворительной деятельности, а также различия социального предпринимательства и социально ответственного бизнеса. Проанализирован зарубежный опыт финансовой поддержки социального предпринимательства. Выявлена роль и значение социального предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: предпринимательство, социальное предпринимательство, социально ответственный бизнес, благотворительность.

L. Kot, PhD in Economics, Assistant Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TO THE QUESTION OF THE NATURE AND ESSENCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

This paper is analyzed the main approaches to the definition of social entrepreneurship, the main differences between traditional entrepreneurship, social entrepreneurship and philanthropy, as well as differences in social entrepreneurship and socially responsible business. Investigated the main areas of social entrepreneurship and found that social entrepreneurship can be represented in almost all economic sectors, such as health, social care, retail and more. Analyzed of foreign experience financial support social entrepreneurship, the role and importance of social entrepreneurship in Ukraine.

Keywords: entrepreneurship; social entrepreneurship; socially responsible business; charitable activities.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 12(165): 30-36

УДК 657.01/(574)

JEL M42

В. Березюк, канд. экон. наук, доц.

Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Караганда

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АУДИТА В КАЗАХСТАНЕ

В статье проанализированы основные подходы к развитию аудита в Казахстане, проблемы его становления. На основе полученных результатов разработаны и определены пути совершенствования аудиторской деятельности в условиях рынка.

Ключевые слова: анализ, аудит, аудиторские организации, аудиторская деятельность, внутренний контроль, контрольная среда.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами.

Современный этап социально-экономического развития Казахстана выявил ряд важнейших вопросов, связанных с развитием различных форм хозяйствования и интеграцией страны в мировое сообщество. Это, в свою очередь, требует кардинальных изменений в управлении экономикой, перестройки системы организации, методологии контроля за ее функционированием, от эффективного научно-практического решения которых, будет зависеть экономический потенциал нашего государства, устойчивость его экономических и политико-правовых структур. В ряду этих вопросов важнейшее место занимает аудит как системное экономико-правовое и историко-культурное явление.

Практические проблемы современного экономического развития страны связаны с нерешенностью важнейших теоретических вопросов в сфере аудита. Одним из них, на наш взгляд, является определение статуса аудита как формы научного знания. Это, в свою очередь, предполагает четкое определение предмета аудита, отсутствующее не только в отечественной, но и зарубежной экономической литературе [1, с.75].

Недостаточная разработанность методологии аудита ведет к снижению эффективности деятельности не только отдельных аудиторских организаций, субъектов и индивидуальных предпринимателей, но и всей экономики страны.

Определение статуса аудита как связующего звена между государством и гражданским обществом, его институциональных характеристик, системного и предметного содержания позволит идентифицировать аудит как своеобразную экономико-институциональную модель, логико-математический инструментарий которой позволит определить истинность аудита и явится предпосылкой для создания важнейшего стандарта аудита.

Отечественный аудит, являясь экономико-правовым и социальным институтом, должен стать гарантом выхода казахстанской экономики на качественно новый уровень, соответствующий мировым стандартам.

Анализ последних исследований и публикаций по проблеме, которая рассматривается.

Изучение научных исследований показало, что имеются различные подходы при решении проблем развития и качества аудита, что нашло отражение в теоретических разработках и методическом инструмен-

тарии оказания аудиторских услуг, различных подходах к решению проблем обеспечения, контроля и оценки качества аудиторских услуг [2; 3; 4].

Положения теории аудита, многочисленные подходы к методике и методологии его проведения рассматриваются в трудах казахстанских ученых – Д.О. Абленова [1], З.Н. Ажибаевой, Ж.Н. Айтжановой, К.Ш. Дюсембаева, М.С. Ержанова [3], Б. Н. Исабекова, А. Лобкова, Ж.С. Раимбекова, С.С. Сатубалдина и др.

Нерешенные части общей проблемы, которым посвящается данная статья.

Ряд актуальных вопросов аудиторской деятельности до сих пор мало изучен и остается вне поля научных изысканий. За рамками исследования остается направление, связанное с разработкой четкой концепции развития аудита. Это уводит аудит от осуществления им такой важнейшей функции как прогностичность, которая способна определить тенденции развития экономики Казахстана и ее полномасштабной включенности в мировую экономику.

Формулирование целей статьи.

Целью статьи является – изучение методологии аудита, определение достоверности финансовой отчетности и истинности аудита на основе организационного и методологического регулирования аудиторской деятельности в Казахстане.

Изложение основного материала исследования с обоснованием полученных научных результатов.

Переход Казахстана к рыночной экономике вызвал необходимость переориентации ее на новую философию хозяйствования, в основе которой наряду с другими определяющими факторами лежит экономическая культура организаций и индивидуальных предпринимателей.

На сегодняшний день в мировой и отечественной научной литературе нет общепризнанного определения понятию аудит. Поэтому, прежде всего, необходимо прояснить данный вопрос и определиться с собственной позицией.

В Законе Республики Казахстан "Об аудиторской деятельности" дается следующее определение аудиту: "Аудит – проверка в целях выражения независимого мнения о финансовой отчетности и прочей информации, связанной с финансовой отчетностью, в соответствии с законодательством Республики Казахстан" [5].

Определение понятия "аудит" почти столько, сколько авторов. Одни авторы дают слишком краткое и упрощенное определение, другие наоборот – несколько усложненное, а третьи ту и другую формулировку.

Таким образом, приходится констатировать, что среди экономистов нет единства в трактовке сущности аудита. Это вполне понятно и естественно. В странах СНГ аудит относится к числу новорожденных научных дисциплин. Как и всякая новорожденная научная дисциплина, аудит находится в стадии становления и развития. Поэтому ряд его ключевых теоретических проблем недостаточно разработаны, или только ставятся, а отдельные (например, предмет и метод аудита) являются "белыми пятнами".

Рассмотренный обзор, позволяет утверждать, что существует значительный разброс мнений по поводу определения и соотношения понятий аудит, контроль, проверка. Однако, несмотря на столь широкий разброс мнений, среди ученых, как нам представляется, все же определены основные, базисные моменты, на основании которых можно однозначно идентифицировать аудит. По нашему мнению, аудит – это систематизированный процесс независимой оценки всей хозяйственно-финансовой деятельности организаций и индивидуальных предпринимателей, включающий весь спектр

сопутствующих услуг, оказываемых в целях минимизации риска деятельности данного субъекта.

Теоретическое исследование содержания и сущности аудита показало, что имеют место различные трактовки данного понятия в странах с развитой рыночной экономикой (США, Великобритания) и казахстанском законодательстве. Анализ многообразных трактовок и определений позволил выявить узкое представление об аудиторской деятельности в казахстанском законодательстве. Зарубежные авторы рассматривают различные виды аудита – финансовый аудит, управленческий, государственный, операционный, внешний и внутренний аудит. Во всех определениях понятие аудит используется для описания видов деятельности.

Исследование содержания понятий "аудит", "аудиторская деятельность", видов аудита, сопутствующих аудиту услуг проводилось в целях определения понятия "аудиторская услуга", которое отсутствует в казахстанском законодательстве, с последующим рассмотрением теоретических предпосылок обеспечения качества аудиторских услуг социально-экономического содержания и особенностей правовой регламентации аудиторских услуг.

Услуга применительно к условиям хозяйствования в рыночной экономике представляет собой с одной стороны, специфическую потребительную стоимость, с другой стороны, специфические экономические отношения. Как выражение такого рода отношений услуга есть экономическая категория, сущность которой можно выразить, на наш взгляд, следующим образом: "услуга выражает экономические отношения общественного бестоварного обмена, объектом которого является непосредственно труд в качестве специфической деятельности".

Проведенное исследование позволило определить понятие аудиторская услуга. Аудиторская услуга, по нашему мнению, – нематериальная услуга, является результатом аудиторской деятельности по выполнению аудиторского задания и выражение различной степени уверенности, обеспеченной аудитором. Цель аудиторской услуги заключается в выражении мнения о достоверности финансовой отчетности субъекта и возможности успешно функционировать в будущем. Социально-экономическое содержание аудиторских услуг проявляется в их направленности на удовлетворение потребностей заинтересованных пользователей в достоверной финансовой информации и повышение экономической эффективности деятельности субъектов путем ее оптимизации.

Применительно к аудиторской деятельности предлагаются так же различные варианты определения качества. Развитие рынка аудиторских услуг в Казахстане привело к возникновению конкуренции между аудиторскими организациями. В этих условиях пользователь услуг имеет возможность выбора аудитора. Качество оказываемых услуг имеет значение при осуществлении выбора. Поскольку оценка качества услуг аудиторской организации приводится с точки зрения пользователя, определение качества должно быть определено с учетом его интересов.

Проведенное исследование позволило уточнить толкование термина "качество" [6]. На наш взгляд, применительно к деятельности аудиторской организации, качество необходимо рассматривать с трех точек зрения:

- при проведении аудита – это соответствие результата труда аудиторов, которым является их мнение об объекте исследования установленным требованиям и нормативным актам;
- при оказании сопутствующих аудиту услуг – это соответствие результата труда аудиторов, который

определяется заданием клиента установленным требованиям, нормативным актам и договором на оказание аудиторских услуг;

- деятельность аудиторов должна быть рентабельной – это показатель эффективности труда аудиторов, установленный их органом управления.

Качество деятельности аудиторской организации – это соответствие результатов труда сотрудников аудиторской организации требованиям, определенными нормативными актами, органом управления, клиентами и пользователями результатами труда сотрудников аудиторской организации.

Обеспечение качества – это совокупность планируемых и систематически проводимых мероприятий, необходимых для создания уверенности в том, что услуга или система удовлетворяет определенным требованиям к качеству. Обеспечение качества в аудиторской организации включает два компонента: во-первых, это обеспечение уже существующего качества (закрепленного в стандартах и поддерживаемого в повседневной деятельности) и, во-вторых, обеспечение более высокого уровня качества (повышение полезности для потребителя оказываемых услуг, создание новых дополнительных свойств услуги или системы). В первом случае создание гарантированного качества достигается путем стандартизации деятельности аудиторской организации с целью предоставления услуги или создания систем, гарантированно отвечающих заданным требованиям. Во втором случае необходимо предоставлять услуги с дополнительными, улучшенными свойствами или создавать и совершенствовать системы, то есть, это будет проект нового направления деятельности, для которого требуются инвестиции в целях изменения всех или какого-либо одного фактора деятельности (применение новых технологий, повышение квалификации и т.д.).

Для аудиторских организаций уровень качества необходимо определять как в отношении аудиторских услуг, так и в отношении функциональных систем. По нашему мнению, уровень качества – это показатель, характеризующий результат сравнения полезности определенной совокупности достигнутых показателей качества, рассматриваемого объекта (на любой из его стадий жизненного цикла), применительно к условиям его использования, с соответствующими значениями показателей образцов конкурентов, эталонов, стандартов, аналогов и т. п.

Все показатели качества деятельности аудиторской организации можно классифицировать следующим образом:

- количественные показатели (приемлемый уровень риска; время ожидания и предоставления услуги; надежность оказания услуги; точность исполнения; по-

лнота; уровень автоматизации и механизации; безопасность; полнота оказания услуги и т. п.);

- качественные показатели (требования нормативно-правовых актов; доступность персонала; корректность; компетентность; внимание к проблемам клиентов; доверие к персоналу; продуманная кадровая политика; эффективность контактов исполнителей и клиентов; искренность и т.п.) [7].

Оценку качества можно понимать как собственно процесс оценивания, с одной стороны, а с другой – как ее результат. Поэтому оценку уровня качества следует рассматривать как совокупность процедур, осуществляемых в зависимости от установленной цели и включающих выбор номенклатуры показателей качества оцениваемого объекта, определение численных значений этих показателей и сравнение их с базовыми показателями (конкурентными, эталонными и т. п.).

Система обеспечения качества аудиторских услуг рассматривается как органическое сочетание и реализация совокупности элементов регулирования аудиторской деятельности – системы аудиторских стандартов, внешнего и внутреннего контроля качества, аттестации и повышения квалификации аудиторов, лицензирования деятельности, нормативно-правового регулирования – для нормального функционирования рынка аудиторских услуг. Система обеспечения качества аудиторских услуг представлена на рисунке 1.

В условиях экстенсивного роста и расширения аудиторского бизнеса, перераспределения функций регулирования от государственных структур к общественному сектору, управление качеством аудиторских услуг необходимо реализовать, прежде всего, в первичном звене, на уровне аудиторской организации. Система управления качеством разрабатывается с учетом деятельности конкретной аудиторской организации и обеспечивает проведение определенной политики планирования качества и процедур контроля качества в достижении поставленных целей по качеству. Масштабы системы управления качеством аудиторской организации должны соответствовать задачам и целям обеспечения качества аудиторских услуг на рынке. Таким образом, внутрифирменная система управления качеством аудиторских услуг представляет способ организации эффективного взаимодействия управляющих и исполнительных подразделений аудиторской организации и отдельных лиц, участвующих в создании аудиторских услуг и реализации их на рынке, с целью придания им свойств, обеспечивающих удовлетворение потребностей рынка, при минимальных затратах [4].

Рис. 1. Система обеспечения качества аудиторских услуг

Эффективность организации системы контроля качества в аудиторских организациях напрямую зависит от величины компании и количества специалистов, т.к. формирование постоянной действующей контролирующей структуры или даже распределение контролирующих функций между действующими сотрудниками потребует достаточно серьезных финансовых вложений. Данная зависимость представлена графически на рисунке 2.

Для того чтобы работа компании соответствовала стандартам аудиторской деятельности, в аудиторских организациях должна функционировать внутрифирменная система контроля. В свою очередь, внутрифирменные стандарты должны соответствовать требованиям законодательства, основным правилам аудиторской деятельности, общеустановленным принципам организации и проведения аудита [2].

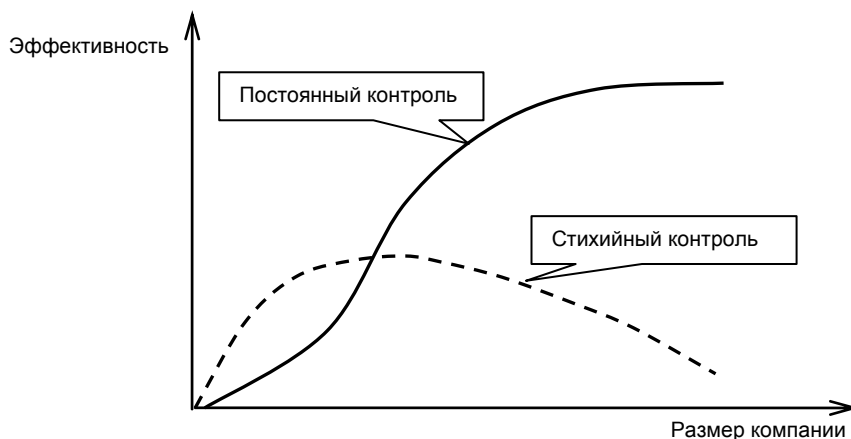

Рис. 2. Сравнение эффективности стихийного и постоянного контроля качества для аудиторских компаний различного размера

Составлено автором

Порядок осуществления контроля качества представлен в таблице 1.

На основании проведенного исследования и личного опыта рекомендуется в состав организационной структуры компании включать отдел, осуществляющий процесс контроля качества оказываемых услуг (рисунок 3).

В целях повышения эффективности аудиторской работы рекомендуется руководству крупных и средних организаций использовать методы моделирования, структурного анализа и проектирования, основанные на условном разбиении деятельности компании на бизнес-процессы, подпроцессы, процедуры, функции и

т.д., что, в конечном счете, позволит упорядочить уже выполняемые действия и определить потребность в осуществлении новых процедур или функций, направленных на повышение качества аудита.

Особую роль при внедрении внутренних стандартов аудиторской деятельности играет фиксация постоянных правил работы и разовых управляющих воздействий в различных внутренних управленческих документах. Системный подход к проработке таких документов позволяет упорядочить процесс принятия важных решений и контроль за их своевременным и четким выполнением [8].

Таблица 1. Организация внутреннего контроля качества аудита

Виды контроля \ Уровни	Качество стандартизации	Качество аудиторской проверки	Качество клиентской базы
Предварительный	Разработка новых стандартов	Планирование аудита	Подбор клиентов
Текущий	Использование действующих стандартов	Проведение проверки	Оценка понимания клиентом целей и задач аудита
Последующий	Разработка предложений по улучшению стандартов	Оценка качества проведения аудита в целом	Обратная связь с клиентом по итогу проверки

Разработано на основе источника [2].

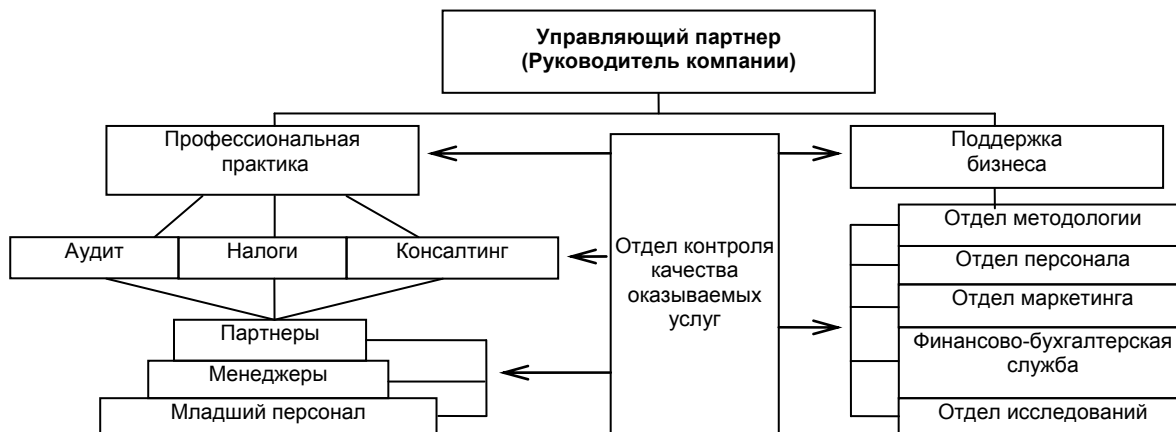

Рис. 3. Рекомендуемая структура аудиторской компании

Составлено автором

Перед большинством крупных и средних аудиторских организаций, принимающих решение о совершенствовании существующей системы управления, в первую очередь встает проблема разработки пакета нормативных документов (корпоративных стандартов), которые бы отражали все аспекты хозяйственной деятельности. С целью повышения эффективности работы

системы управления аудиторской организации целесообразно выделить два приоритетных направления в стандартизации осуществляемой ею профессиональной деятельности: разработка и принятие внутренних нормативных документов, регулирующих функционирование аудиторской организации как юридического лица; регламентация бизнес-процессов (рисунк 4).

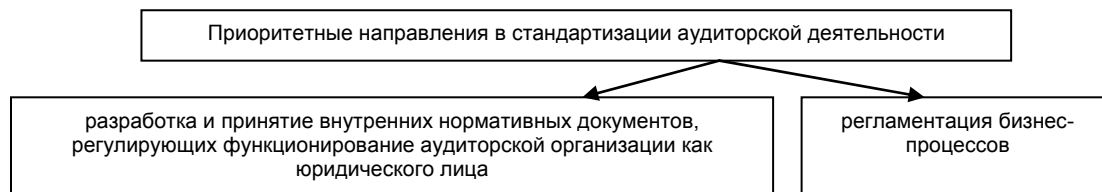

Рис. 4. Приоритетные направления в стандартизации аудиторской деятельности

Составлено автором

Зарубежные аудиторские компании, привлеченные для проверки отечественных компаний, в своей деятельности придерживаются принятых на западе стандартов (рисунк 5). Предприятие при осуществлении основного вида деятельности, имеющее целью выпуск продук-

ции, проведение работ (услуг), обязано обеспечить рациональное природопользование, охрану окружающей среды, а также собственную защищенность от негативного воздействия загрязненной окружающей среды.

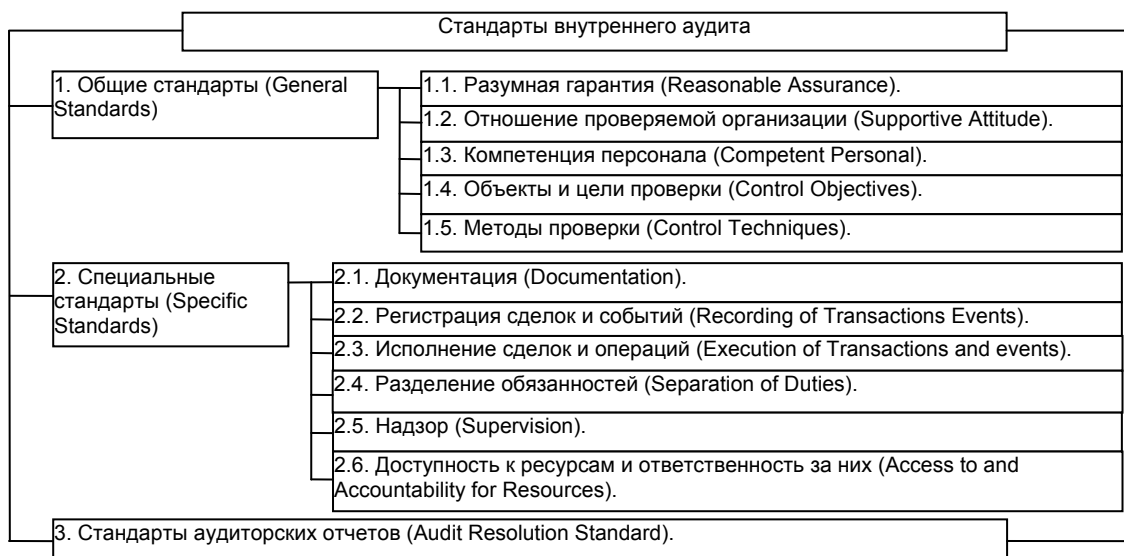

Рис. 5. Стандарты внутреннего аудита

Составлено автором

Негативное воздействие загрязненной окружающей среды может проявиться в виде прямого воздействия опасных факторов на здоровье персонала предприятия, на состояние производственных сооружений и строений, механизмов и приспособлений, на ход технологических процессов.

Масштаб и вид воздействия предприятия на окружающую среду и, напротив, его устойчивость по отношению к воздействию со стороны загрязненного природного объекта существенно зависят от основного вида деятельности предприятия, от степени ее для окружающей и окружающей среды. Именно поэтому в процессе экологического аудита необходимо засвидетельствование соответствия законодательству, инструкциям и правилам природоохранной деятельности предприятия с учетом специфики основного вида его деятельности [2].

Экологический аудит предприятия рассматривается как организационно-правовой механизм обеспечения

национальной безопасности в Казахстане в экологической сфере, как "подвид" общего аудита. Приведенная трактовка сущности экологического аудита подчеркивает его социально-экологообщественную значимость. С другой стороны, проведение экологического аудита предприятия как элемент экологического менеджмента способствует пониманию его роли как инструмента повышения инвестиционной привлекательности аудируемого субъекта и предопределяет заинтересованность собственника (руководства) предприятия в его проведении.

В данном случае проведение экологического аудита направлено на повышение эффективности деятельности аудируемого субъекта с позиций повышения эффективности природоохранной деятельности и экономической эффективности деятельности индивидуальных предпринимателей и организаций.

Экологический аудит предупреждает ситуацию, когда экологические проблемы волнуют лишь руководство компании, вынужденное на свой страх и риск скрывать

негативные последствия производственной деятельности до предела, за которым их сокрытие станет невозможным, а устранение повлечет судебные разбирательства и санкции. С этой целью целесообразно привлечение к решению экологических проблем конкретного предприятия научного потенциала региона, сотрудников природоохранных служб, финансовых учреждений [9].

Развитие рынка аудиторских услуг ставит новые задачи по обеспечению конкурентоспособности аудиторских организаций и повышению качества услуг. Эти задачи требуют применения новых прогрессивных методов контроля.

В Законе Республики Казахстан "Об аудиторской деятельности" от 20 ноября 1998 года № 304-І (с изменениями и дополнениями) говорится о том, что аккредитованные профессиональные аудиторские организации вправе проводить рейтинг аудиторских организаций и публиковать в периодических печатных изданиях [5].

Однако данный рейтинг не проводится. В числе основных причин: несовершенство самой методики, непонимание со стороны большинства аудиторских организаций преимуществ и пользы участия в рейтинге, незаинтересованность некоторых аудиторских организаций в "высвечивании" своей деятельности, демпинговая политика аудиторских организаций, которая до сих пор продолжается. Необходимо отметить, что после выхода ряда правительственных решений по совершенствованию рынка аудиторских услуг, у потребителей появилась возможность выбора аудиторских организаций [10]. Посредством рейтинговой оценки можно выбрать абсолютного лидера среди аудиторских организаций. Рейтинговая оценка осуществляется на основе официально полученных отчетов аудиторских организаций. Для ее расчета используются важнейшие показатели деятельности аудиторских организаций. Также используются весовые коэффициенты, определяющие значимое место каждого параметра. Рейтинговая оценка является сравнительной. Она учитывает реальные показатели в деятельности всех аудиторских организаций. Для получения рейтинговой оценки используется гибкий вычислительный алгоритм, реализующий возможности математической модели сравнительной комплексной оценки деятельности аудиторской организации [11]. Каждая аудиторская организация самостоятельно ищет пути решения повышения качества работы, применяя разнообразные методики, используя накопленный опыт и создавая внутрифирменные аудиторские стандарты, в частности, для эффективного планирования аудиторской проверки.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейшего изысканий в данном направлении.

Проведенное исследование позволило выявить следующее:

1. Анализ литературных источников показал, что за период с начала 90-х гг. по настоящее время в Казахстане принято большое количество нормативных актов, устанавливающих порядок осуществления аудиторской деятельности. Это свидетельствует о важности данного вида деятельности для экономики, с другой стороны об отсутствии единой политики государства в области развития аудиторской деятельности. Результаты анализа содержания нормативно-правовой базы говорят о том, что сложившаяся система регулирования аудиторской деятельности не соответствует тенденциям и потребностям развития рынка аудиторских услуг.

2. Изучение взглядов западных ученых позволяет сделать вывод о том, что, несмотря на длительную историю развития аудита, формулировка содержания аудита до сих пор точно не определена.

3. Экологический аудит предприятия рассматривается как организационно-правовой механизм обеспече-

ния национальной безопасности в Казахстане в экологической сфере, как "подвид" общего аудита. Приведенная трактовка сущности экологического аудита подчеркивает его социально-экологообщественную значимость. С другой стороны, проведение экологического аудита предприятия как элемент экологического менеджмента способствует пониманию его роли как инструмента повышения инвестиционной привлекательности аудируемого субъекта и предопределяет заинтересованность собственника (руководства) предприятия в его проведении. В данном случае проведение экологического аудита направлено на повышение эффективности деятельности аудируемого субъекта с позиций повышения эффективности природоохранной деятельности и экономической эффективности деятельности индивидуальных предпринимателей и организаций.

4. Проведенное исследование позволило определить понятие аудиторская услуга. Аудиторская услуга, по нашему мнению, нематериальная услуга, является результатом аудиторской деятельности по выполнению аудиторского задания и выражение различной степени уверенности, обеспеченной аудитором.

5. Качество деятельности аудиторской организации – это соответствие результатов труда сотрудников аудиторской организации требованиям, определенными нормативными актами, органом управления, клиентами и пользователями результатами труда сотрудников аудиторской организации.

6. Важнейшими в составе элементов системы качества, по нашему мнению, являются две составляющие качества работы – это внутрифирменные стандарты аудиторской деятельности и внутрифирменный контроль качества оказываемых услуг. Именно внутрифирменные стандарты аудита призваны обеспечить эффективную деятельность аудиторской организации, так как качество аудита находится в прямой зависимости от соблюдения организацией всех правил, определенных внутрифирменными стандартами.

Предложенные в исследовании способы, алгоритмы определения границ существенности искажений данных отчетности, ее критерии и реализующие их компьютерные программы позволяют формировать информационную базу, осуществлять прогноз и мониторинг, направленный на поиск путей, определяющих выбор правильных решений различными группами пользователей финансовой отчетности, а также защитить интересы всех пользователей отчетности, обеспечить истинность результатов аудиторской деятельности, что предопределяет объективно эффективность экономической системы государства.

Список использованных источников

1. Абленов Д. О. Аудит: теория и практика: Учебник – Алматы: Экономика, 2005 – 420 с.
2. Воронина Л. И. Аудиторская деятельность: основы организации: М.: Эксмо, 2007. – 336 с.
3. Ержанов М. С. и др. Аудит – 1: Учебник – Алматы: Издательство "Бастау", 2005 – 382 с.
4. Соболева Н. Г. Внутрифирменные стандарты как условие повышения качества аудита // Дисс..., к.э.н., Санкт-Петербург, 2008.
5. Об аудиторской деятельности: Закон Республики Казахстан от 20 ноября 1998 года (с изменениями и дополнениями) // <http://online.zakon.kz>
6. Сборник Международных стандартов аудита и контроля качества / 2009 (пер. с англ.), г. Алматы – 985 с.
7. Васильева Н. Стандарты и методы внутреннего аудита // Евразийский вестник аудитора, № 4, 2002, с. 6-11.
8. Сонин А. Внутренний контроль и внутренний аудит – необходимость для компании // Евразийский вестник аудитора, № 6 июнь, 2003. с. 23-26.
9. Шеремет А. Д. Аудит: учебник / А. Д. Шеремет. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 448 с. – (Высшее образование)
10. Квалификация – внутренний аудитор // Евразийский вестник аудитора, № 9, 2002, с. 16-17.
11. Иванова Е. И., Мельник М. В., Шлейников В. И. Аудит эффективности в рыночной экономике. Издательство: "КноРус". 2007, с. – 328

Надійшло до редколегії 17.11.14

В. Березюк, канд. екон наук, доц.
Карагандинський економічний університет Казпотребсоюзу, Караганда, Казахстан

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В КАЗАХСТАНІ

У статті проаналізовано основні підходи до розвитку аудиту в Казахстані, проблеми його становлення. На основі отриманих результатів розроблені та визначено шляхи вдосконалення аудиторської діяльності в умовах ринку.

Ключові слова: аналіз, аудит, аудиторські організації, аудиторська діяльність, внутрішній контроль, контрольна середовище.

V. Berezuyuk, PhD in Economics, Associate Professor
Karaganda Economic University Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Kazakhstan

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF ENVIRONMENTAL AUDIT IN KAZAKHSTAN

Practical problems of modern economic development of the country are associated with unresolved major theoretical issues in the field of auditing. One of them, in our opinion, is to determine the status of the audit as a form of scientific knowledge. This, in turn, requires a clear definition of the subject of audit, missing not only in domestic but also foreign economic literature. Theoretical study of the content and scope of the audit showed that there are different interpretations of this concept in the countries with developed market economies (US, UK) and the Kazakhstan legislation. Analysis of multiple interpretations and definitions revealed a narrow view of the audit activities in Kazakhstan legislation. In order to improve the efficiency of the audit work is recommended management of large and medium-sized organizations use simulation methods, structural analysis and design based on the Conditional Split of the company business processes, sub-processes, procedures, functions, etc., which, ultimately, will allow Sort already performed the action and determine the need for the implementation of new procedures or functions aimed at improving the quality of the audit. Each audit organization yourself looking for ways to improve the quality of solutions using a variety of techniques, using the experience and creating in-house auditing standards, in particular, for the effective planning of the audit.

Keywords: analysis, audit, audit firms, auditing, internal control, and the control environment.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 36-41
УДК 331.101
JEL O 100

Л. Гацька, канд. екон наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ: РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Розглянуто основні напрямки впливу екологізації на економічне та соціальне зростання ринків праці. Визначено позитивні та негативні наслідки реструктуризації зайнятості внаслідок екологізації економіки.

Ключові слова: ринок праці; зайнятість; екологізація економіки; "зелені" робочі місця.

Вступ. Включення України в євроінтеграційні процеси та її рівноправний вихід на європейський ринок вимагають пошуку шляхів прискорення розвитку вітчизняної економіки. Одночасне вирішення разом з економічними екологічних та соціальних проблем може створити потужний синергетичний ефект і стати каталізатором такого прискорення. Наприклад, капіталовкладення в розвиток альтернативної енергетики й у систему соціального захисту приводять до створення нових робочих місць, збереження невідновлюваних природних ресурсів і покращення екологічного балансу, зростання рівня доходів та якості життя населення і т.д. Такий комплексний підхід створює нове бачення екологізації економіки як магістрального напрямку розвитку, що характеризується як економічним зростанням, так і посиленням соціальної захищеності, підвищенням якості й кількості робочих місць та зменшенням безробіття [1]. Особливе значення сказане має для країн, що розвиваються, яким для забезпечення позитивного ефекту потрібно не стільки перебудовувати, скільки створювати заново економічні та технологічні структури, які б забезпечували поступовий і справедливий перехід до стійкої економіки. За рахунок поєднання таких інструментів, як нормативно-правова база, фінансові механізми, система оподаткування, державні інвестиції, політика в сфері державних закупівель та широкого використання інформаційно-пропагандистських ресурсів, уряд може здійснювати підтримку підприємств і створювати сприятливе середовище для поширення зеленої практики на виробництві, інвестування нових зелених продуктів і послуг, а також у створення нових та підвищення якості існуючих робочих місць. Проведення вказаних змін неодмінно викликати трансформацію ринків праці як на гло-

бальному, так і на національному рівнях, напрямки та наслідки якої потребують дослідження.

Метою статті є аналіз позитивних і негативних наслідків впливу екологізації на економічне та соціальне зростання ринків праці, виявлення специфіки їх реалізації в умовах України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання екологізації економіки широко досліджувалися у роботах Бобильова С.М., Веклич О.О., Данилишина Б.М., Мельника Л.Г., Пахомової Н.В., Прокопенка О.В., Реймерса М.Ф. та ін. Проблеми формування та розвитку ринку праці в сучасних умовах є предметом дослідження Грішнєвої О.А., Герасименко О.О., Колота А.М., Лібанової Е.М., Онікієнка В.М. та ін. Проте поєднання вказаних напрямків, наукова оцінка впливу екологізації економіки на ринок праці здебільшого має фрагментарний характер і обмежується блоками міжнародного або макроекономічного регулювання та соціального захисту населення.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є системно-екологічний підхід, за яким відбувається врахування всієї сукупності екологічних аспектів, їх системних властивостей та екологічних характеристик досліджуваних систем, а також особливостей спеціальних методів і процедур, що використовуються для їх дослідження [2]. Робота базується на результатах досліджень МОП, ЮНЕП, Міжнародної конференції праці 2013р в Женеві стосовно сталого розвитку, достойної праці та зелених робочих місць. Зроблена спроба їх адаптації та інтерпретації з врахуванням реалій української економіки.

Результати дослідження. Ринок праці, що є чутливим індикатором економічних трансформацій, відчуває на собі вплив процесів екологізації та соціалізації економіки. Міжнародні дослідження підтверджують очіку-

вання щодо зростання загального рівня зайнятості, створення нових робочих місць зі зростанням виробництва "зелених" товарів, розвитком нетрадиційної енергетики, органічного сільського господарства, сфери рециклінгу і утилізації та інших перспективних галузей. Крім цього, реструктуризація ринку праці в цих умовах проявляється не тільки в створенні нових зелених робочих місць і скороченні зайнятості в традиційних галузях, а і в зміні сутності та якості існуючих робочих місць, збільшенні частки "озелених", екологізованих робочих місць в традиційних галузях. У результаті появи нових технологій зміст роботи, профіль робочих посад, умови праці вже зараз відчувають істотні зміни. Робочі місця, які створюються у ході цього процесу, повинні не тільки бути "зеленими", але й відповідати вимогам гідної праці, тобто зайнятості та якості повинна бути продуктивною, соціально захищеною, належно оплачуваною. Вона повинна забезпечувати дотримання прав працівників і надавати їм право голосу в прийнятті виробничих та соціальних рішень.

Перехід до сталого розвитку, екологізованої й більш чистої економіки відкриває більш можливості для економічного та соціального зростання ринків праці, що проявляється в такому: 1) зміні загального рівня зайнятості; 2) трансформації структури ринку праці; 3) створенні додаткових робочих місць: у виробництві екологічних товарів; у створенні й обслуговуванні зелених технологічних процесів; у традиційних галузях, технологічно та комерційно пов'язаних з "зеленими"; 4) екологізації існуючих робочих місць; 5) широкомасштабній соціальній інтеграції.

Кожен з указаних напрямів істотно впливає на розвиток глобального та національних ринків праці, виявляючи як позитивні, так і негативні наслідки для зайнятості, особливо в тих випадках, коли відбуваються глобальні трансформації моделей економічного розвитку великих компаній, галузей і цілих країн. Кількість та якість робочих місць, створюваних на всіх етапах процесу екологізації економіки, залежить від обсягів попиту та інвестицій, від впливу торгівлі, від еластичності зайнятості. Вона буде корелювати з кількістю робочих місць, втрачених внаслідок скорочення виробництва в традиційних енерговитратних галузях та внаслідок зростання механізації робіт при впровадженні збитих технологій. Сума валових вигід і завданих збитків буде еквівалентною кількості працівників, які "екологізують" умови своєї праці або змушені будуть взагалі змінити роботу. Відповідь на питання про те, яким буде сукупний ефект у сфері зайнятості – позитивним чи негативним, залежить від складної взаємодії великої кількості економічних та політичних чинників.

Розглянемо докладніше позитивні та негативні наслідки екологізації економіки для ринків праці за кожним з наведених вище напрямів, та спробуємо в межах кож-

ного з них визначити як додаткові можливості, так і загрози ефективній зайнятості.

1.Зміна загального рівня зайнятості. Більша частина досліджень, присвячених загальному впливу екологічних заходів на сферу зайнятості, вказує на його позитивний характер і відзначає потенційну можливість суттєвого зростання зайнятості. За прогнозами МОТ, екологічно чистіша економіка може привести до збільшення кількості робочих місць на 60 млн. [14], що підтверджується сучасними тенденціями зростання: наприклад, в Іспанії кількість робочих місць за період з 1998 року по 2009 рік за рахунок "озеленення" економіки зросла з 158,5 тис. до 531 тис. [12].

Разом з тим, ця потенційна можливість не є безумовною гарантією. Зворотною стороною створення нових робочих місць у "зелених" галузях є те, що кожен конкретний зелений продукт або послуга заміщає собою екологічно менш чистий аналог. Наприклад, впровадження ресурсозберігаючих технологій та процесів, перехід до використання альтернативних джерел енергії може сприяти скороченню зайнятості, звільненню великої кількості робочих місць у модернізованих та пов'язаних з ними галузях. Дослідження, проведені в США, зокрема, показують, що в період кризи 2008-2009 років багато "старих" підприємств, задіяних у сфері зеленої економіки, особливо у сфері житлового будівництва, звільнили велику кількість працівників. Водночас у секторах, не пов'язаних з чистою економікою (переважно у сфері охорони здоров'я) було створено досить багато робочих місць [14].

Отже, вплив екологізації економіки на рівень зайнятості неоднозначний. Для його оцінки потрібно аналізувати прямі та непрямі вигоди і втрати разом з певними скороченнями і переміщеннями в окремих галузях. При цьому важливі як загальні наслідки, так і чисті результати. У своїй сукупності сумарні вигоди й втрати дорівнюють кількості працівників, які втратять чи змінять свою роботу. Вони відображають масштабність змін на ринку праці внаслідок екологізації економіки та напрямів цих змін (матимуть вони внутрішньогалузеву спрямованість чи працівники будуть змушені переходити з однієї галузі в іншу). Чисті результати також важливі, оскільки вони показують, чи буде в умовах екологізації економіки створюватися більше робочих місць чи навпаки – відбудеться згортання зайнятості. Вирішення питання про те, чи буде сукупний кількісний ефект у сфері зайнятості позитивним чи негативним, залежить від складної взаємодії між ринком праці, профспілками, бізнесом, від політичних дій урядів, місцевої влади та міжнародних організацій.

Цей комплексний вплив зеленої економіки на загальний обсяг зайнятості зображено на рис.1.

Сумарні (брутто)наслідки		Чисті (нетто) результати
Попит +/- Товарообіг x Еластичність (C+i)	= створення робочих місць – заміщення в самому секторі	= Чистий прямий ефект
+/- Товарообіг в ланцюжках поставок	+ створення робочих місць в ланцюжках поставок +непрямі втрати	= Чистий опосередкований ефект
= Обсяг змін	Створення робочих місць – втрати	= Чистий ефект в ланцюжках поставок
+ Бюджетний ефект (ціни)	Індукований ефект	+ чистий індукований ефект
+ Мультиплікатор доходу	Індукований ефект	+ чистий індукований ефект
		= Сумарний чистий ефект

Рис. 1. Вплив зеленої економіки на загальний обсяг зайнятості [15]

Визначити, наскільки перехід до "зеленої економіки" в Україні може сприяти створенню значної кількості нових робочих місць та трансформації частини вже існуючих, надаючи більше екологічних та соціальних переваг, досить складно, оскільки в Україні не ведеться статистика зростання зайнятості внаслідок екологізації економіки. У прийнятій урядом у 2012 р. "Програмі сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року" ці процеси не знайшли відображення. Внаслідок цього складно повною мірою використати потенціал зростання зайнятості за рахунок поєднання екологічних реформ із політичними програмами на ринку праці й у сфері соціальної політики.

2. *Створення додаткових "зелених" робочих місць.* За визначенням ЮНЕП, "зеленими" вважаються робочі місця в сільському господарстві, промисловості, сфері послуг та управлінні, які суттєво впливають на збереження, відновлення та підвищення якості довкілля, та відповідають принципам гідної праці, що включає вимоги до умов праці, заробітної плати і соціального діалогу [9]. За визначенням Світового банку, зелені робочі місця – це робочі місця нового типу, що відіграють істотну роль в озелененні підприємств та економіки. На практиці ці робочі місця скорочують споживання енергії й сировини; обмежують викиди та скиди забруднюючих речовин; зводять до мінімуму рівень відходів; зберігають і відновлюють екосистеми; сприяють адаптації до змін клімату [8]. Визначення зелених робочих місць і проведення їх оцінки є інструментом, що допомагає зрозуміти взаємозв'язок між екологічною стабільністю й ринком праці.

Більша частка новостворених зелених робочих місць в екологічній економіці припадає на сферу виробництва зелених товарів і послуг (прямі робочі місця). Зокрема, у Німеччині для виробництва 25 ГВт електроенергії, вироблених на вітрових станціях, було створено 80,000 робочих місць; для 19 ГВт в Іспанії – 31,500; для 3,5 ГВт Данії – 21,600; для 35 ГВт США – 85,000; для 25 ГВт Китаю – 40,000 [7]. Разом з тим, впровадження чистих технологій на існуючих чи нових підприємствах також вимагає створення нових робочих місць. В Європейському союзі зелені робочі місця є другим за значенням джерелом додаткової зайнятості, і на їх частку припадає до 8,2 млн робочих місць. Заходи, передбачені в пакеті зайнятості ЄС, спираються на зростання екологічно чистих галузей промисловості як на одну із трьох найбільш динамічних сфер разом з охороною здоров'я й інформаційно-комунікаційними технологіями [10].

Крім цього, завдяки міжгалузевим зв'язкам зростаючих галузей, інші сегменти економіки, пов'язані з ними, також будуть отримувати вигоду й створюватимуть додаткові робочі місця (непрямі робочі місця) в обслуговуючих галузях, у тому числі і в не зелених. Доход, отриманий в результаті цієї додаткової економічної діяльності, спрямовується як на фінансування додаткового споживання та інвестицій у рамках всієї економіки, так і на створення додаткової зайнятості (прямих виробничих і непрямих обслуговуючих робочих місць) [14].

Але розрахувати цей ефект надзвичайно важко, а часом – взагалі неможливо через відсутність фактичних даних, складність їх збору та аналізу. На жаль, на сьогодні чиста економіка певною мірою залишається ілюзією через відсутність стандартних визначень і даних щодо її сутності, розмірів і структури. У даний час немає загальновизнаної методики віднесення тих чи інших галузей до зелених, як і виділення зеленої складової у традиційних сферах економічної діяльності. Як наслідок, оцінка чистої економіки в різних країнах має локальний, фрагментарний характер з часто непорівнянними даними, яких не вистачає для аргументовано-

го аналізу впливу зеленої економіки на кількість та якість робочих місць. Зокрема, в США загальна кількість робочих місць у зеленій сфері оцінюється приблизно в 2,7 мільйони працівників, хоча ці дані дуже приблизні. Вони включають зайнятих в різних сегментах, які охоплюють широкий спектр діяльності, включаючи виробництво і надання суспільних послуг (таких як громадський транспорт і комунальні послуги щодо очищення стічних вод, прибирання та утилізації сміття тощо). Також сюди відносять зайнятих у нових галузях, передусім – пов'язаних з відновлювальною енергетикою. Загалом, у США чиста економіка додала півмільйона робочих місць за період від 2003 до 2010 р., розширюючись приблизно на 3,4% на рік [13].

Разом з тим, за іншими даними, результати не такі вже й оптимістичні. Наприклад, чисельність працівників, зайнятих у галузях відновлюваної енергетики США, залишається майже незмінною попри зростання виробництва в галузі. Зокрема, у вітряній енергетиці встановлена потужність вітряних ферм з 2008 по 2012 р. зросла більш ніж у два рази, а показник зайнятості за цей час знизився з 85 до 81 тис. чол. У сонячній енергетиці в 2010 р. було зайнято близько 93000 чол. Через два роки, протягом яких сонячні потужності зросли майже в 9 разів, зайнятість у галузі зросла лише на 28%. Контраст між очікуваними і реальними зеленими робочими місцями стає ще очевиднішим, якщо поглянути на інші, традиційні енергетичні сектори: у вугільній енергетиці в США зайнято близько 150 тис.чол., розробкою глибоких покладів нафти і газу зайняті близько 360000 чол.[6]

В Україні існує значний потенціал створення нових робочих місць у "зелених" галузях. Українська альтернативна енергетика останнім часом розвивається значно інтенсивніше, ніж традиційна. За даними НЕК "Укренерго", за підсумками 2012 року встановлені потужності атомних і гідроакumuлюючих електростанцій збереглися на рівні попереднього року, тоді як вітрові і сонячні електростанції показали суттєве зростання. Згідно із звітом "Ernst&Young", Україна в рейтингу країн, найпривабливіших для вкладень у відновлювані джерела енергії, в 2012 році займала 29-е місце. Це вплинуло на зайнятість створення нових робочих місць. Якщо за офіційною статистикою України потреба підприємств з виробництва і розподілу електроенергії, газу і води в робочій силі з 2007 року по 2011 рік зменшилася майже в три рази, то в секторі ВДЕ, за даними Асоціації АПЕУ, створено понад 15 тис. робочих місць [4].

3. *Зміна структури ринку праці.* На структуру ринку праці, без сумніву, істотно впливає галузева структура національної економіки. Сутність структурної перебудови економіки для цілей сталого розвитку полягає в переорієнтації матеріальних, трудових, фінансових ресурсів на користь енергоефективних, ресурсозберігаючих, високотехнологічних, наукомістких та екологічно безпечних галузей. Така переорієнтація, в першу чергу, стосується галузей, найбільш залежних від природних ресурсів і клімату, і таких, що найбільше забруднюють довкілля. Це – сільське господарство, лісове господарство, рибпромислове господарство, енергетика, ресурсомістка обробна промисловість, переробка відходів, будівельна індустрія та транспорт. У цих галузях зайнято близько половини глобальної робочої сили, тому структурні зміни в них прямо впливатимуть на структуру ринку праці.

В Україні найбільш перспективними для створення зелених робочих місць у найближчій перспективі є сільське господарство та житлове будівництво [3]. У першу чергу, це органічне землеробство, вирощування енергетичних культур (ріпак, верба, кукурудза), виробництво пелет та використання соломи у енергетичних цілях.

Стийкий попит на біопаливо та продукти органічного землеробства в країнах ЄС, постійне зростання цін на традиційні джерела енергії та наявний досвід органічного землеробства в Україні дають підстави очікувати збільшення кількості та якості робочих місць у цьому секторі в короткі терміни, причому без значних витрат. Для цього необхідна виважена державна політика стимулювання розвитку сільського господарства, посилення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства у сільському господарстві при внесенні хімікатів, організації сівозміни, утилізації відходів тощо. Важливу роль повинен відіграти також вплив ЄС і міжнародних організацій у формі вимог до природоохоронного ведення сільськогосподарського виробництва.

Відсутність статистичної звітності та спеціальних досліджень із вказаних питань не дають можливості кількісно оцінити інвестиційні потреби та потенціал росту "зеленого" сільського господарства в Україні, але, враховуючи скорочення виробництва в останні роки та постійне зростання безробіття на селі, можна припустити, що за сприятливих умов реально говорити про тисячі нових "зелених" робочих місць у сільському господарстві. Важливо, що розвиток і "озелення" галузі дозволить не лише створити велику кількість нових робочих місць, а й сприятиме вирішенню гострих соціальних проблем на селі, які зумовлюються масовим безробіттям.

Перспективним напрямом є будівництво, у тому числі – підвищення енергоефективності (утеплення) житлових будинків, які на сьогодні споживають близько 40% всього газу. При застосуванні звичайних заходів з утеплення будинків економічний потенціал енергозбереження складатиме приблизно 624 млн.дол. [11]. За розрахунками, наведеними Мартинюком А. та Огаренко Ю., інвестиційний потенціал енергозбереження у житловому секторі складає орієнтовно 100 млрд. євро, що дає можливість створити близько 2 млн. нових робочих місць (якщо вартість створення 1 місця – 50 тис. євро). Автори зазначають, що це орієнтовна величина, оскільки в даному випадку не враховується час реалізації такого інвестиційного напрямку й специфічні особливості економіки України. Не враховано також зростання кількості робочих місць у суміжних галузях, таких як виробництво будівельних матеріалів, транспорт тощо [14].

У будь-якому разі, енергозбереження у житловому секторі має значний не використаний потенціал. Соціальні ефекти від його реалізації – це поліпшення комфортності помешкань, збільшення податкових надходжень до бюджету, зменшення споживання російського газу, збільшення місцевої зайнятості на противагу роботі за кордоном, продовження строку служби будівель.

Більш віддаленою перспективою є реструктуризація ринку праці у енергетичній сфері – скорочення робочих місць в галузях традиційної та збільшення – у галузях альтернативної енергетики [3].

Разом з тим, необхідно мати на увазі й негативні наслідки реструктуризації. Зелена економіка не лише створює нові можливості зайнятості, – вона передбачає закриття або "озеленення" "коричневих" робочих місць, де сконцентровано працівників переважно з низьким та середнім рівнем кваліфікації, які можуть виявитися нездатними перейти на зелену альтернативу. Вивільнення працівників у традиційних галузях може перевищити потреби в робочій силі на новостворених зелених місцях, що сприятиме зростанню рівня безробіття та соціальної напруги. Зниження негативних наслідків можливе за умови державної підтримки соціально вразливих верств населення, впровадження програм перекваліфікації і т.п.

4. Екологізація існуючих та підвищення якості новостворених робочих місць. Процес екологізації еко-

номіки впливає не тільки на загальний рівень та структуру зайнятості, а й на її якість. У результаті появи нових зелених технологій, процесів і міжнародної співпраці можуть змінюватись умови праці. Наприклад, може збільшитись чи зменшитись рівень професійних ризиків та професійних захворювань. Тому в центрі уваги переходу до сталого розвитку має перебувати вирішення комплексних екологічних проблем із застосуванням мультидисциплінарного підходу, що поєднує екологічні аспекти з безпекою й гігієною праці та з санітарно-гігієнічним обслуговуванням населення з урахуванням інтересів усіх груп стейк-холдерів. За визначенням Міжнародної організації праці, робочі місця можна вважати "зеленими" тільки тоді, коли вони відповідають критеріям гідної праці [14]. З цієї точки зору екологізація економіки прямо та опосередковано сприяє збільшенню кількості й частки робочих місць з максимально комфортними та здоровими умовами праці, спонукає до практичного втілення концепції освіти впродовж життя, регулярного оновлення та розширення знань. У "зелених" галузях всі робочі місця сприяють екологічній стабільності. У "незелених" галузях працюють фахівці "зелених" професій, які відповідають за моніторинг та обмеження негативного впливу на довкілля. Наприклад, це оператори станцій по очищенню стічних вод на целюлозно-паперових підприємствах або фахівці з логістики й організації виробництва, що займаються скороченням споживання енергії на транспорті. Як працівники зелених галузей, так і фахівці на "зелених" робочих місцях займаються безпосереднім зменшенням впливу на навколишнє середовище. Тому такі робочі місця вважаються "зеленими". Вважається, що для цих робочих місць характерні тенденції до вищого рівня кваліфікації, безпеки й оплати праці, ніж для аналогічних незелених робочих місць. Наприклад, дослідження "зелених" робочих місць у США, Китаї, Німеччині та Іспанії показали, що вони перевершують "незелені" робочі місця в аналогічних галузях за такими параметрами, як рівень професійних навичок і кваліфікацій та оплата праці.

Зайнятість у чистих галузях часто потребує вищого рівня професійної кваліфікації й навичок. Крім того, підвищені вимоги компаній і галузей до екологічних показників і конкурентноздатності можуть також вимагати спеціальних професійних знань і навичок. Як показує аналіз "зелених" робочих місць, вони вигідно відрізняються від "незелених" в аналогічних галузях з точки зору комфорту, рівня кваліфікації працівників і рівня заробітної плати. Зокрема, очевидними є переваги впровадження в організаціях принципів "зеленого" офісу. У дослідженнях, проведених у США, Китаї, Німеччині й Іспанії [14], відзначена висока якість нових робочих місць у галузях, пов'язаних з поновлюваними джерелами енергії. У переважній більшості робота в галузях, пов'язаних з поновлюваними джерелами енергії, має постійний характер і триває повний робочий день, лише незначна частина працівників наймається на умовах тимчасової зайнятості.

Не викликає сумнівів той факт, що перехід від використання викопних видів палива до поновлюваних джерел енергії спричиняє величезні зміни до кращого в сфері безпеки й гігієни праці. Особливо це стосується вугільної промисловості. Видобуток вугілля є однією із самих небезпечних галузей з точки зору довгострокових наслідків для здоров'я працівників і травматизму. Природно, що деякі виробничі ризики присутні й у секторі поновлюваних джерел енергії, такі як імовірність зіткнення з токсичними речовинами при виробництві сонячних батарей, де потрібні відповідні процедури безпеки й утилізації відходів. На усе це молодих підприємствах-концентраторах сонячної ене-

ргії монтаж й обслуговування промислових установок пов'язані з певними ризиками враження електричним струмом і впливу високих температур, викликаних концентрацією сонячного випромінювання.

Багато робочих місць, на які безпосередньо впливають програми екологізації економіки, відносяться до базових галузей, таких як сільське господарство, лісове господарство й рибальство. Інші відносяться до галузі збору й утилізації відходів та будівництва. У багатьох регіонах світу, в тому числі, в Україні, в цих галузях існує велика кількість низькооплачуваних, важких і навіть небезпечних робочих місць. Як правило, для них характерні низький рівень стабільності й обмеженість соціальних допомог і пільг, і більша їхня частина знаходиться у сфері неформальної економіки. Для підвищення ефективності природокористування потрібні знання, кваліфіковані й мотивовані працівники. Без поліпшення умов праці ключові галузі навряд чи зможуть залучати й утримувати працівників необхідного рівня. Тому, в низці галузей економіки необхідно й цілком можливо підвищувати якість роботи шляхом поліпшення умов праці, удосконалювання практики безпеки й гігієни праці та збільшення заробітків.

5. Широкомасштабна соціальна інтеграція. Забезпечення сталого розвитку є неможливим за наявності значних груп населення чи осіб, які є соціально відторгнутими, тобто тих, що стикаються з перешкодами щодо участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті. Процес екологізації економіки дозволяє розширити соціальну інтеграцію. Наприклад, розвиток виробництва доступної енергії за рахунок поновлюваних джерел можуть привести до створення необхідних робочих місць у виробництві такої енергії й відчутно підвищити продуктивність у регіонах з низьким рівнем розвитку. Такого ж ефекту можна досягти шляхом розвитку "зеленого" туризму в депресивних регіонах, де існують суттєві проблеми з забезпеченням зайнятості. Створення нових робочих місць може відбуватися шляхом сприяння розвитку екологічного підприємства, тобто приватних або самоврядних організацій, що виробляють екологічні товари, надають екологічні послуги для потреб місцевих громад. Екологічне підприємство здатне розширювати можливості вибору робочих місць для селян і мешканців малих міст, включаючи розвиток місцевої соціальної сфери, сприяння маятниковим міграціям, "перенесення" робочих місць з великих міст [5]. Воно є потужним механізмом сполучення екологічних і соціальних цілей, що дає змогу перевести певні види зайнятості з неформального до офіційного сектора (соціальне залучення).

Можливості соціальної інтеграції за рахунок екологічних чинників визначаються також тим, що зелені робочі місця: по-перше, прямо та опосередковано сприяють збільшенню кількості й частки робочих місць з максимально комфортними та здоровими умовами праці; по-друге, спонукають до практичного втілення концепції освіти впродовж життя, регулярного оновлення та розширення знань, максимізації адаптивності до змін та професійної мобільності; по-третє, відкривають можливості створення нових професій, які передбачають переважно найвищий рівень кваліфікації, зокрема у сфері бізнес-послуг, на малих та середніх підприємствах; по-четверте, зміцнюють стабільність зайнятості, зокрема зменшують вплив сезонності, здатні забезпечити цілодобову зайнятість з вирівнюванням затрат робочого часу; по-п'яте, "зелені" професії не мають гендерних стереотипів та сегрегації, тому сприяють подоланню існуючих

гендерних бар'єрів, дають рівні можливості щодо кар'єрного просування.

Висновки. Проведені дослідження показують, що процеси екологізації та соціалізації економіки здійснюють суттєвий вплив на розвиток та структуру ринку праці. В цілому можна стверджувати, що перехід до стійкої, екологізованої й більш чистої економіки відкриває більшість можливостей для економічного та соціального зростання ринків праці, що проявляється в наступному: 1) зміна загального рівня зайнятості; 2) створення додаткових робочих місць: для виробництва екологічних товарів; для створення і обслуговування зелених технологічних процесів; в традиційних галузях, технологічно та комерційно пов'язаних з "зеленими"; 3) трансформація структури ринку праці; 4) екологізація існуючих робочих місць; 5) широкомасштабна соціальна інтеграція. Разом з тим, кожен із вказаних напрямків впливу поряд зі створенням додаткових переваг містить і окремі загрози та передбачає потенціальну можливість негативних наслідків для зайнятості. Сукупний ефект буде залежати від складної взаємодії великої кількості економічних та політичних чинників і значною мірою визначатиметься участю держави.

Дискусія. Подальших досліджень потребує оцінка можливостей реалізації потенціалу розширення зайнятості та розвитку конкурентоздатних підприємств за рахунок екологізації економіки в Україні. Необхідно визначити, які першочергові заходи державної політики потрібні для вирішення проблем переходу на принципи екологічно стійкої економіки і зведення до мінімуму негативних наслідків при одночасному сприянні зеленим і гідним робочим місцям і озелененні підприємств традиційних галузей. Проблематичною є відсутність офіційних даних про кількість існуючих та перспективи створення нових зелених робочих місць в Україні, в тому числі – внаслідок зниження актуалізації екологічних питань через ускладнення економічної та політичної ситуації в державі.

Список використаних джерел

1. Глосарій зеленого бізнесу: українсько-німецько-російсько-англійський / В. Базилевич, Д. Вальтер, В. Хартман [та ін.] ; наук. ред.: В. Базилевич, Д. Вальтер. – К. : Знання, 2010.
2. Екологічне управління [підручник] / Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. [та ін.]. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
3. Мартинюк А., Огаренко Ю. Перспективи розвитку "зеленої" економіки. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.fes.kiev.ua>
4. Мурашкін В. Світова й українська енергетика у 2012 році: підсумки року і перспективи. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/29764>
5. Національна доповідь про людський розвиток "Україна: на шляху до соціального залучення" [Черенько Л.М., Реут А.Г., Васильєв О.А., Крикун О.І.] – К.: ПРООН, 2011. – 123 с.
6. Норкин А. Мифы о возобновляемой энергетике: "зеленые источники" создают дополнительные рабочие места. 14.10.2013. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.facepla.net/index.php/the-news/energy-news-mnu/4001-renewable-new-job-myths>
7. Петренко І. Королівські почести українській енергетиці. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/8082>
8. Світовий банк: Доповідь про світовий розвиток, 2013 рік: Зайнятість. – Вашингтон, ОК, 2012 р., Огляд, с. 8.
9. Green jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world (Найроби, ЮНЕП, 2008 г.).
10. EK: Employment package: Towards a job-rich recovery. – Брюссель, 2012 г.
11. Energy statistics, Energy balance for Ukraine; available at: <http://www.iea.org/stats/index.asp>
12. Green jobs for Sustainable Development. A case study of Spain. – Paralelo Edición, S.A., 2012.
13. Mark Muro, Jonathan Rothwell, Devashree Saha. A National and Regional green jobs assessment the brookings institution | Metropolitan policy program | 2011. – 68 p
14. Sustainable development, decent work and green jobs / Report VI International Labour Conference, 102nd Session, 2013, 120 p.
15. Working towards sustainable development : opportunities for decent work and social inclusion in a green economy / International Labour Office. – Geneva: ILO, 2012, 185 p.

Л. Гацкая, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РЫНОК ТРУДА В УСЛОВИЯХ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ: РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ

Рассмотрены основные направления влияния экологизации на экономический и социальный рост рынков труда. Определены положительные и отрицательные последствия реструктуризации занятости вследствие экологизации экономики.

Ключевые слова: рынок труда; занятость; экологизация экономики; "зеленые" рабочие места.

L. Gatska, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LABOR MARKET IN WORLDWIDE GREENING ECONOMY: RESTRUCTURING AND DEVELOPMENT PROBLEMS

Labor market is affected by ecologization processes in economy both nationally and globally. Positive and negative effects of this process are analyzed in this article. We defined 5 main areas where labor market is affected by "greening" processes: 1) ecologization create new workplaces for producing "green" goods; for implementation and support of ecology-friendly technical processes; in traditional business areas, connected to "greens"; 2) it provide changes of overall employment rate; 3) labor market structure transform due to new ecology tendencies; 4) current workplaces become "greener", especially positions, connected to ecology; 5) it causes widespread social integration. We made a conclusion that the total effect of this process on labor market will depend on many economic and political factors. Number and quality of created workplaces will highly depend on level of demand for such specialists and on elasticity of employment. It will correlate with the number of workplaces, lost in traditional industries. Sum of gross benefits and damages will be equal to number of employees, who "green" their work conditions or will be forced to change their jobs at all.

Keywords: Labor market, Ecologization of economy, "green" workplaces.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 41-46

УДК 330.341.1:628.4.032

JEL Q53

Т. Харченко, канд. економ. наук, доц.,

Ю. Сагайдак, канд. економ. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕРЕРОБКИ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню питань збору, переробки та утилізації твердих побутових відходів в Україні. Окреслено найактуальніші проблеми означеної тематики, зокрема, зростаючі обсяги утворення відходів та відсутність ефективної системи управління ними. Досліджено основні методи переробки сміття, їх переваги та недоліки. Проаналізовано досвід зарубіжних країн та визначено прийнятні для застосування в Україні підходи, наведена їх порівняльна характеристика.

Ключові слова: тверді побутові відходи, переробка, утилізація, управління відходами.

Вступ. Підвищення темпів економічного зростання на світовому ринку призводить до збільшення антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та деградації еколого-економічної системи планети. На думку фахівців британського видання *The Economist*, проблема поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) є однією з найактуальніших на сучасному етапі розвитку світової економіки. Нині, при світових темпах утворення ТПВ від 1-го до 3-ох кг на душу населення в день і недостатністю місць для їх захоронення та зберігання, виникає проблема їх утилізації, розв'язання якої потребує уваги вчених та практиків усього світу. Показовим є приклад загальновідомої баржі *Mingao*, яка протягом року дрейфувала у Тихому океані, намагаючись вивантажити сміття і повернулася додому ні з чим, як найкраща ілюстрація кризи звалищ. Таким чином, переробка та утилізація твердих побутових відходів (ТПВ) є однією з найактуальніших проблем високо урбанізованих територій в усьому світі.

Особливо гостро дана проблема стоїть в Україні, оскільки відсутня практика сортування сміття в кінцевому випадку може призвести до екологічної катастрофи. Британська газета *Financial Times* у 2012 році опублікувала рейтинг найбрудніших міст Європи, за яким місту Києву було відведено перше місце. Укладачі рейтингу підрахували, що один киянин за рік виробляє у десять разів більше відходів, ніж важить сам. У цілому українці щороку виробляють близько 12 млн. тонн твердого сміття. Причому, за даними екологів, кількість відходів щороку продовжує невблаганно зростати. Проблема утилізації побутових відходів, як і багато інших в Україні, з часом не просто не вирішується, а набуває дедалі

більшої гостроти. Зростаючі темпи утворення відходів (за оцінками спеціалістів: у порівнянні з 2004 роком щорічні обсяги накопичення побутових відходів у населених пунктах зросли з 35 млн. до 50 млн. куб. м, а площа полігонів та звалищ для їх захоронення з 3 до 8 тис. га. При цьому, якщо у розвинених країнах переробляється більше половини ТПВ, в Україні лише 2-3%, що вимагає активного розв'язання цієї проблеми та розробки ефективної системи переробки та утилізації ТПВ [2]. Ще однією проблемою є зміна складу ТПВ, який все більше наближається до складу відходів розвинених країн. На думку фахівців Всеукраїнської екологічної ліги, серед проблем відходів однією з найгостріших є утилізація ПЕТ-тари, що встигла стати невід'ємним атрибутом сучасного життя. Для виробників це можливість зручного транспортування продуктів, відносна дешевизна такого пакування, а для споживачів – легкість тари та її зручність. Тому виробники продукції на сьогодні не бачать їй альтернативи. Відходи полімерів складають близько 10-15% загального обсягу побутового сміття або близько 20 кг на рік на людину. А за інформацією фахівців, продукція у ПЕТ-тарі (пиво та інші напої, побутова хімія тощо) набуває все більшої популярності – цей сегмент щорічно зростає на 10-12%, тобто, кількість таких відходів з кожним роком буде лише збільшуватися. Все це посилює їх вплив на навколишнє середовище та вимагає розробки ефективних дій щодо вирішення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань переробки, утилізації сміття та створенню ефективної системи поводження із відходами присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних нау-

© Харченко Т., Сагайдак Ю., 2014

ковців. Найбільшого поширення набули питання впровадження інноваційних методів переробки відходів та підвищення мотивації суб'єктів господарювання до впровадження безвідходних технологій. Дані питання розкриваються у працях Г.А. Білецької, О.О. Веклич, Г.П. Виговської, В.С. Міщенка. Так, у роботі Міщенка В.С., Виговської Г.П. [8] досліджуються питання організації належного знешкодження та зберігання небезпечних відходів і розвитку інфраструктури поводження з ними, забезпечення належного рівня акумуляції фінансових ресурсів, створення системи цільового резервування коштів на відповідні потреби та чіткої системи пріоритетів у фінансуванні згідно з ієрархією цілей державної політики, підвищення дієвості організаційно-економічного механізму поводження з відходами, оновлення його методологічного підґрунтя та диверсифікації інструментарію. Наукові доробки Веклич О.О. [3] присвячені визначенню критерію ефективності функціонування механізму природокористування та природоохоронної діяльності, розробці рекомендацій щодо вдосконалення економічного інструментарію екологічного регулювання. Проблема нагромадження твердих побутових відходів на території міст, наслідки цього явища проаналізовані у праці Білецької Г.А. [1].

Пошуку сучасних інструментів формування ефективного механізму управління відходами, які б дозволили зменшити антропогенне навантаження на навколишнє середовище, присвячені роботи В. Базилевича, К. Борисенка, І. Вольчина, А. Гулого, В. Михайленка, А. Потапова та інших науковців.

Проте, нині недостатньо визначені напрями удосконалення системи переробки відходів, що робить актуальним та своєчасним дане дослідження. Отже, метою статті є визначення причин неефективності чинно в Україні системи управління відходами та пошук пріоритетних напрямів її удосконалення з урахуванням сучасних світових тенденцій.

Методологія дослідження. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи, за допомогою яких було досліджено процеси та явища у їх взаємозв'язку. Теоретичну основу дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі екологічного підприємництва, ефективності діяльності компаній, теорії управління складними соціально-економічними системами, стратегічного управління.

При дослідженні зазначеної проблематики використовувалися методи логічного, економічного аналізу, експертних оцінок та метод порівняння, методи системного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії.

Проте слід зазначити обмеженість інформації щодо удосконалення системи переробки твердих побутових

відходів в Україні, а подекуди її повну відсутність. Отже, у роботі використані статистичні дані з доступних інформаційних джерел.

Результати. Нині все більше науковців та практиків вважають однією з найбільш серйозних екологічних проблем України проблему утилізації і переробки різних відходів. Традиційні методи поводження із відходами (складування, захоронення, спалювання) виявилися неефективними, оскільки через забруднення підвищують антропогенне навантаження на довкілля. Отже, сучасні реалії викликають необхідність удосконалення сучасної системи управління побутовими відходами, яка б базувалася на принципах ресурсозбереження та екологічної безпеки.

Відходи – потужний стресовий чинник, який негативно впливає на довкілля й психіку людини, руйнуючи добробут в урбанізованому середовищі. Тверді побутові відходи (ТПВ) – це непридатні для подальшого використання харчові продукти і предмети побуту [1]. Сучасні реалії підтверджують, що антропогенне навантаження на довкілля, викликане збільшенням та недостатньою ефективністю переробки ТПВ, погіршує санітарно-епідеміологічну ситуацію в країні, викликає зміну клімату та підриває майбутнє нових поколінь.

За оприлюдненими даними, площа звалищ і полігонів в Україні займає більшу територію, ніж площа об'єктів природного заповідного фонду України. Площа території заваленої в Україні сміттям становить 7% від усієї території нашої держави, а площа об'єктів природного заповідного фонду – близько 4,5%. Потужності значної кількості полігонів вже вичерпали свій ресурс, а самі сміттєзвалища стали фактором антропогенного забруднення довкілля. Кількість перевантажених сміттєзвалищ наразі складає 243 од. (6%), а 1187 од. (28%) – не відповідають нормам екологічної безпеки [6]. Кількість недіючих (закритих) полігонів та сміттєзвалищ становить 248 од., загальною площею понад 350 га. Щорічно з'являється близько 35 тис. несанкціонованих звалищ. При цьому 17% із наявних сміттєзвалищ є перевантаженими, а 20% не відповідають нормам екологічної безпеки. При щорічному утворенні в Україні 50 млн м³ ТПВ потреба у будівництві нових сміттєпереробних заводів є надзвичайно актуальною.

Нині, тільки 7% ТПВ переробляється та утилізується, а інші потрапляють на сміттєзвалища. Середній тариф на розміщення ТПВ в Україні складає 31 грн/м³, що потребує перегляду існуючих цінових тарифів. На жаль, в Україні не створені економічні умови для будівництва нових сміттєпереробних заводів та сортувальних ліній. Проте, досвід Європейського товариства свідчить про збільшення кількості нових сміттєспалювальних заводів, що викликано директивою ЄС 2000/76/ЄС (табл.1).

Таблиця 1. Кількість сміттєспалювальних заводів у країнах ЄС

Країна	Кількість заводів	Середня потужність, т/г
Франція	128	15
Німеччина	73	36
Італія	51	14
Данія	34	17
Швейцарія	30	16
Англія	22	18
Бельгія	18	20
Нідерланди	11	61
Іспанія	10	25,7
Австрія	9	10
Чехія	3	39
Португалія	3	68
Угорщина	1	60
Люксембург	1	-
Польща	1	-

Галузь є дотаційною. Так у 2012 році дотації на розвиток і утримання санітарного очищення склали близько 182 млн. грн. Водночас якби в Україні перероблялося хоча б 50% відходів, додатковий дохід від реалізації вторинної сировини становив би 3,3 млрд. грн.

В основному у містах України застосовується планово-регулярна система збору побутових відходів: відходи збираються у металеві контейнери, які розташовані на спеціальних майданчиках у дворах житлових будинків. У сільській місцевості таким чином збирається лише 60% ТПВ, решта забруднює довкілля. Після збору відходів застосовується один із наступних методів поводження з ТПВ:

- захоронення – метод утилізації, який полягає у розміщенні сміття на спеціально обладнаних для цього територіях в один або декілька ярусів;
- спалювання – утилізаційний метод знешкодження відходів через термальну обробку в спеціальних установках або на відкритій території з подальшим захороненням попелу;
- переробка – застосування технологій обробки ТПВ у такий спосіб, щоб отримати матеріал для повторного використання (вторинна сировина).

Утилізація відходів шляхом їх захоронення на полігонах є неприйнятною через екологічну небезпеку та комерційну непривабливість. На полігонах поховання в Україні щороку накопичується величезна кількість вторинної сировини: близько 2,5 млн. тонн паперу, 400 тис. тонн чорних, 25 тис. тонн кольорових металів, 400 тис. тонн пластмаси. Вартість цієї потенційної сировини становить близько 1 млрд. грн. Розкладаючись, сміття сприяє викиду в атмосферу метану та інших газів, що поглиблює проблему зміни клімату. Крім того, токсичні води, просочуючись крізь звалене сміття проникають у ґрунтові води, забруднюючи прилеглі території. Також значними проблемами є: довгий період перегнивання відходів після закриття полігону, несприятливий вплив на прилеглі до полігонів території в результаті розповсюдження запахів, неприглядного зовнішнього виду, транспортного потоку із сміттям тощо, труднощі із пошуком нових місць для розміщення полігонів. Стандарти Євросоюзу та норми Кіотського Протоколу диктують вимоги по зменшенню кількості полігонів та їх обсягів, заражені та медичні відходи вимагають утилізації в окремо виділених місцях.

Під час спалювання тонни твердих побутових відходів утворюється від 4 до 8 тис. куб. м газів, що містить оксиди азоту й сірки, хлороводень і поліхроматичні вуглеці, хлорбензоли й важкі метали, сполуки групи діоксинів. У стічних водах, окрім важких металів, є сульфати, нітрати й нітроти, нафтопродукти тощо [7]. Спалювання знищує матеріали, які можуть бути вторинною сировиною – потужним ресурсом у виробництві паперово-картонних виробів, черепиці, металів тощо. Європейські

країни та США вже відмовилися від спалювання, визнаючи його небезпечнішим за звичайне поховання відходів.

Саме впровадження сучасних методів переробки твердих побутових відходів дозволило б ефективно вирішити проблему поводження з ТПВ. Основою даної системи є впровадження механізму роздільного збору, транспортування, переробки та утилізації ТПВ, а також зменшення їх шкідливого впливу на навколишнє середовище та здоров'я людей. Так, наприклад, у США та країнах Західної Європи налагоджено роздільне збирання ТПВ, розроблено та використовується екологічно чиста технологія переробки ТПВ, завдяки якій утворюється електроенергія. Вченими Стенфордського науково-дослідного інституту виведено мікроби, хемоорганогенератори, здатні знищувати отруйні відходи. Мікроорганізми здатні руйнувати каучук, целюлозу, хітин, гутаперчу та інші речовини і використовувати їх як джерело енергії. Переважно на звалищі складається до 95% побутових відходів в Іспанії. У Польщі поширюється явище, яке називають "смітцевим туризмом": місцевій владі економічно вигідніше вивозити сміття до сусідніх країн, ніж виділяти кошти на свої сміттєзвалища. У Швеції, Німеччині та Канаді сміття утилізується переважно на сміттєспалювальних заводах. Також здійснюється вторинна переробка скла та паперу, виробництво біогазу, теплової та електроенергії з відходів.

Проблема неефективного поводження із ТПВ в Україні викликана рядом причин. По-перше, це довготривале ігнорування існування проблеми поводження з ТПВ з боку керівництва держави, недооцінка її складності, масштабів та специфіки. Наявні застарілі технології у цій галузі (близько 70% наявного транспорту є зношеним) та відсутність відповідної державної підтримки та контролю з боку виконавчої влади не сприяють формуванню інвестиційно-привабливого середовища. Також заважають функціонуванню ефективної системи поводження з твердими побутовими відходами територіальна незбалансованість та недосконалість інфраструктури збирання, переробки та утилізації відходів як вторинної сировини в умовах зростання обсягів їх утворення та прогресуючого накопичення; недостатнє фінансове забезпечення заходів щодо поводження з відходами, фундаментальної та прикладної науки; відсутність сучасних методів та достатніх потужностей з перероблення та утилізації відходів тощо. Посилає зазначену проблему, відсутність ефективної державної екологічної політики на місцевому рівні та дієвих економічних методів державного регулювання даної сфери. Це призводить до недосконалості тарифної політики у сфері збору та вивезення відходів та відсутність системного підходу до організації збору ТПВ, який був би спрямований на отримання вторинної сировини (табл.2).

Таблиця 2. Порівняльні показники існуючих тарифів на утилізацію твердих побутових відходів

Вид поводження з ТПВ	Європа дол/тонна	Україна, дол/тонна
Захоронення на полігоні	110	12
Сміттєспалювання	170	20

Джерело: [9]

Існуючий на сьогоднішній день механізм базується на платності природокористування. Отже, плата за забруднення навколишнього середовища є єдиним стимулюючим інструментом у галузі поводження з відходами. Проте, на думку Веклич О.О. [3], механізм збору коштів від природокористування має виключно фіскальну спрямованість та ігнорує обмежувальну та стимулюючу функції, що не сприяє екологізації виробництва.

З метою вирішення проблеми поводження з відходами та зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище необхідно:

1. впровадити у містах України ефективну систему роздільного збору, сортування сміття та систему вторинної переробки відходів, що дозволить отримати відносно екологічно чисті вторинні ресурси від населення та зменшити кількість відходів, що потребують захоронення;

2. на законодавчому рівні вирішити проблему безпечної переробки сміття, що буде сприяти підтвердженню іміджу України як європейської держави та дозволить протидіяти зміні клімату;

3. відмовитися від стихійних звалищ сміття та мінімізувати наслідки їх існування, що зменшить кількість звалищного газу;

4. враховуючи досвід розвинених країн Заходу, відмовитися від наявності сміттєпроводів у жилих будинках і врегулювати це питання на рівні міста;

5. стимулювати створення та запровадження інноваційних екологічно чистих технологій переробки та знешкодження промислового й побутового сміття;

6. запровадити інформаційно-освітню кампанію із роз'яснення необхідності роздільного збору сміття та його подальшої утилізації;

7. запровадити систему утилізації та використання для потреб столиці продуктів переробки вторсировини (макулатури, склобою, автомобільних шин, відходів легкої та харчової промисловості тощо).

Також варто звернути увагу на впровадження сучасних методів утилізації сміття, одним із яких є піроліз. З позицій екологічних вимог перевага піролізу в порівнянні з безпосереднім спалюванням очевидна. Вона полягає в необоротній хімічній зміні сміття під дією температури без доступу кисню. Проте головною перепо-

ною впровадження даного методу в Україні є його висока вартість. Більш прийнятним методом із врахуванням сучасних реалій є сміттесортування та брикетування залишків побутових відходів із захороненням на спеціальному полігоні. Цей метод достатньо широко розповсюджений у країнах Євросоюзу та передбачає сортування відходів з метою вилучення корисних складових та повернення їх у товарний оборот. Залишки, які залишилися після сортування, ущільнюються і вивозяться у вигляді брикетів на спеціально підготовлені полігони. За експертними оцінками, собівартість матеріалів, добутих з вторинної сировини, складає 20-30 % собівартості матеріалів, добутих з первинної сировини. Якщо сміттєспалювання дозволяє зменшити об'єм відходів у 3,3 рази, отримуючи на виході 30 % початкового обсягу у вигляді золи, шлаків, недопалу, тобто вже небезпечних, що потребують складних умов захоронення та високих затрат на це, то метод переробки побутових відходів з виділенням утильних фракцій та глибоким пресуванням залишкової частини дозволяє зменшити початковий об'єм відходів у 5-6 разів і не потребує особливих умов складування, бо зберігає відходи інертними до зовнішнього впливу [9].

Порівняльна характеристика різних методів переробки ТПВ представлено у таблиці 3.

Таблиця 3. Порівняльна таблиця технологій сміттєспалювання та сортування із захороненням брикетів

Критерій	Сміттєспалювання	Сортування із захоронення брикетів
Потужність, тис т/рік	500	500
Вартість будівництва, млн дол	470	35
Експлуатаційні витрати, млн дол	140	1,05
Рентабельність, %	12	12
Термін окупності	10	10
Тариф на утилізацію, дол/тонна	270	20

Джерело: [9]

Отже, на сучасному етапі у розвинених країнах світу дедалі більшої популярності набуває перехід від стратегії складування на полігонах та сміттєспалювання до альтернативних методів вирішення цієї проблеми, які покликані зменшити вплив на навколишнє природне середовище. Досвід країн ЄС свідчить, що універсального методу не існує. Більшою мірою сучасним вимогам відповідає впровадження комплексної системи збирання та утилізації ТПВ, яка забезпечує використання відходів як джерела вторинної сировини. Основою ефективного функціонування даної системи є запровадження роздільного збирання окремих компонентів ТПВ. Аналіз досвіду країн, де діє зазначена система переконливо доводить, що при цьому сміттєпереробні заводи працюють значно ефективніше. При наявності даної системи, буде забезпечене роздільне збирання ТПВ із подальшим їх сортування на сміттєпереробній лінії (комплексі). Після чого необхідно провести компостування органічної частини відходів та термічну утилізацію залишку. Залишок, що не піддається термічній утилізації, розміщується у вигляді брикетів на спеціальному полігоні. Реалізація зазначеної системи можлива при виконанні таких умов:

- організація роздільного збирання відходів у місцях їх утворення та постачання на сортувальні лінії;
- відмова від наявності сміттєпроводів у жилих будинках і врегулювання цього питання на рівні міста;
- запровадження інформаційно-освітньої кампанії із роз'яснення необхідності роздільного збору сміття та його подальшої утилізації;

- оновлення парку спеціального автотранспорту та технічного обладнання (середній показник зношеності спеціального автотранспорту для збирання і перевезення ТПВ, кількість якого понад 4000 одиниць, сягає 70%);
- введення штрафних санкцій за недотримання містами та їх мешканцями правил роздільного збору відходів;
- закриття існуючих сміттєзвалищ та постійний моніторинг за станом їх екологічної безпеки;
- вилучення на сортувальній лінії корисних компонентів ТПВ. Повторне використання матеріалів зменшує використання первинних ресурсів, викидів і відходів, пов'язаних з їх переробкою, а також економить на 20-30% кошти для підприємств, які використовують вторинні ресурси для виробництва;
- організація збору, переробки та утилізації великогабаритних та будівельних відходів, використаної побутової техніки, батарейок тощо;
- введення "зеленого тарифу" для підприємств які виробляють енергію з ТПВ.

Висновки: Поступальний розвиток людської цивілізації з кожним кроком ставить усе більше завдань, вирішення яких потребує швидкої реакції. Серед одного з основних – створення ефективної системи управління відходами відповідно до сучасних потреб. Цей процес має охопити усі сфери життєдіяльності та рівні управління: від регіонального до міжнародного, тобто носити комплексний характер. Ця проблема є не тактичною, а стратегічною, що вимагає взаємоузгодження і врахування усіх аспектів управління. З метою підвищення ефективності удосконалення системи переробки твердих побутових відходів в Україні повинно ґрунтуватися

на достовірних статистичних даних з використанням сучасних технологій та методів логістики.

Проведений у роботі аналіз щодо ситуації у сфері переробки ТПВ дозволив визначити наступні проблеми та шляхи їх вирішення. По-перше, найнагальнішою проблемою є недостатність фінансових ресурсів, оскільки основним джерелом компенсації витрат на вивезення та переробку відходів є платежі населення. Незважаючи на часткову компенсацію витрат з державного бюджету, досі не сформована комплексна система роздільного збирання сміття, аналогічна до європейських вимог. Також, тариф є не диференційованим, що не спонукає до сортування сміття. По-друге, більшість підприємств, що надають послуги з вивезення сміття є збитковими, що вимагає перегляду порядку надання їм ліцензій та передачі їх повноважень приватним підприємствам, які зможуть створити ефективну систему поводження з ТПВ. Переробники сміття, у свою чергу, стверджують: система переробки сміття в Україні працює, якщо зміниться ментальність людей. В Україні підприємства переробляють тільки три групи відходів: ПЕТ-пляшки, скло і папір. У багатьох містах вже давно впроваджена система роздільного збору цих видів сміття. Однак, якщо у контейнери для пластику люди охоче викидають пляшки, то у відділення для паперу та скла потрапляє все підряд. По-третє, необхідно подібно до світового досвіду передати повноваження у сфері поводження з ТПВ спеціалізованому державному органу (аналогічному Міністерству природних ресурсів та охорони навколишнього середовища України), що дозволить комплексно підійти до проблеми переробки сміття та унеможливити лобювання інтересів приватних структур. По-четверте, на державному рівні забезпечити пільгові умови діяльності для підприємств та організацій які виробляють продукцію з вторсировини. По-п'яте, управління відходами повинно мати стратегічну спрямованість і будуватися на стратегічних засадах, тобто не тільки вирішувати поточні проблеми, але і пропонувати комплекс дій на перспективний період 10-15 років із наскрізного управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками у сфері обігу твердих відходів. Для вирішення виявлених проблем необхідно розробити регіональну стратегію поводження з твердими відходами на середньо- і довгостроковий період, засновану на достовірних статистичних даних і таку, що використовує сучасні технології, концентрацію виробництва, методи логістики та інтегрованих комунікацій. В межах даної стратегії доцільно розв'язати такі питання як: організація процесу надання якісних послуг із збирання та вивезення ТПВ населенню, зокрема в містах, селищах міського типу, селах; удосконалення системи комунального обслуговування населення у сфері поводження з ТПВ; модернізація наявних звалищ згідно з вимогами чинного законодавства, закриття перевантажених об'єктів, встановлення на відповідних територіях норм накопичення ТПВ тощо.

Запровадження ефективної системи переробки ТПВ дозволить вирішити проблему екологічної безпеки, зменшити кількість шкідливих викидів у навколишнє природне середовище, протидіяти зміні клімату. Найбільш дієвим заходом є розробка регіональних програм щодо визначення напрямків поводження з ТПВ, яких може бути три, а саме: частково удосконалити наявну систему збирання та видалення відходів на полігони (за цих умов фінансові витрати будуть мінімальними); модернізувати комунальні підприємства та полігони із залученням інвестицій; адаптувати поводження з ТПВ до вимог директив Європейського союзу, залучаючи приватний капітал з розробленням відповідних організаційно-правових заходів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні. Така програма повинна включати низку економічних заходів та інструментів, зокрема, систему науково обґрунтованих тарифів за транспортування, утилізацію та переробку сміття. На державному рівні має бути розроблений чіткий та прозорий механізм моніторингу звалищ та норм накопичення ТПВ. Такі мінімальні заходи матимуть позитивний еколого-економічний ефект у вигляді додаткових прибутків держави з одночасним збереження навколишнього середовища.

Дискусія: Незважаючи на вагомість здійснених напрацювань, залишається невирішеною низка питань, серед яких на перший план виходять забезпечення інвестиційної привабливості та фінансової стійкості сектору відходів та здійснення ефективного стратегічного планування у цій сфері. Їх розв'язання пов'язане з питанням збалансування адміністративно-організаційних й економічних інструментів організаційно-економічного механізму цієї сфери, а також з переглядом методологічних та методичних підходів до їх встановлення.

Список використаних джерел

1. Білецька Г. А. Урбоекологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookdn.com/book_538.html.
2. Борисенко К. Україна сміттєспалювального періоду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tema.in.ua/article/6590.html>
3. Веклич О.О. Сучасний стан і ефективність економічного механізму екологічного регулювання // Економіка України. – №10. – 2003. – С.62-70.
4. Вольчин И.А., Потапов А.А. Энергия из отходов // Эско. – 2012. – № 5. – С.6-12.
5. Глосарій зеленого бізнесу: українсько-німецько-російсько-англійський / В. Базилевич, Д. Вальтер, В. Хартманн та ін.; Наук. ред.: В. Базилевич, Д. Вальтер. – К.: Знання, 2010. – 518 с.
6. Гулий А.В. Удосконалення управління відходами виробництва та споживання у контексті впровадження в Україні засад сталого розвитку [Електронний ресурс] / [Гулий А.В., Дрозд І.П.] // Збірник наукових статей "III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю". – Вінниця, 2011. – Том.2. – С.684–687. Режим доступу: <http://eco.com.ua/>.
7. Михайленко В. Звалища – виклик сталому розвитку / В. Михайленко // Віче. – 2008. – № 15. – С. 58-60.
8. Міщенко В.С., Виговська Г.П. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / В.С. Міщенко, Г.П. Виговська, Ю.М. Маковецька, Т.Л. Омеляненко. – К.: "Лазурит-Поліграф", 2012. – 120 с.
9. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України №22-р від 03.01.2013. – Режим доступу до док.: www.rada.gov.ua.

Надійшла до редколегії 03.12.14

Т. Харченко, канд. экон. наук, доц.,
Ю. Сагайдак, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПЕРЕРАБОТКИ ТВЕРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В УКРАИНЕ

В статье исследуются вопросы сбора, переработки и утилизации твердых бытовых отходов в стране. Определены наиболее актуальные проблемы тематики, а именно, возрастающие объемы образования отходов и отсутствие эффективной системы управления ими. Исследованы основные методы переработки мусора, их преимущества и недостатки. Проанализирован опыт зарубежных стран и определены приемлемые для Украины подходы, дана их сравнительная характеристика.

Ключевые слова: твердые бытовые отходы, переработка, утилизация, управление отходами.

T. Kharchenko, PhD in Economics, Associate Professor,
J. Sagaydack, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF THE PROCESSING OF SOLID WASTE IN UKRAINE

The article is dedicated to the problems of recycling and solid waste. It is investigated traditional methods of waste management (storage, disposal, incineration). Authors insist on ineffectiveness of these methods, because of the pollution increases anthropogenic pressure on the environment. It is proved harmful health effects using the traditional methods of disposal. The question of introducing innovative recycling, particularly separating solid waste, the development and use of clean technology waste processing, using microorganisms, pyrolysis. It is determined implementation barriers such as lack of effective government support, and high cost. It is noted that there is a problem of underestimating the complexity, scope and specifics of the issue. The experience of developed countries is outlined. The comparative performance of existing tariffs for disposal of solid waste is used. The ways of solving problems are done.

Keywords: solid waste, recycling, waste management.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 46-49

УДК 504.03

JEL F01, F02, F29

А. Бохан, канд.еко.наук, доц.

Київський національний торговельно-економічний університет, Київ

ЕКОЛОГІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АТРИБУТИ ГЕОСТРАТЕГІЧНОЇ ГЕГЕМОНІЇ

В статті розглянуті сучасні аспекти прояву геостратегічної гегемонії в контексті екологічних і безпекових атрибутів її представлення, що зумовлюють виникнення нових детермінантів економічного розвитку та прогресу країн світу.

Ключові слова: геостратегічна гегемонія, цивілізація, безпека, ресурсний експансіонізм, екологічні ризики, глобалізація.

Постановка проблем. Сучасний глобальний простір виявляє нові атрибути прогресу суспільства та демонструє не лише науково-технічні здобутки, але й екологічні загрози людству. Встановлення нового світового порядку обумовлюється самою еволюцією цивілізації, в якій завжди присутні геостратегічні та економічні інтереси. За умов зростаючої екологічної взаємозалежності країн світу в ХХІ ст., нарощування військової конфронтації, збройних конфліктів і руйнівних протистоянь за ресурси виживання, актуалізується значимість збереження природного потенціалу й безпеки середовища людства. Особлива роль у цьому процесі належить країнам, яких можна вважати реальними чи потенційними гегемонами, що впливають на політичні й соціально-економічні трансформації в суспільстві. Утримання статусу гегемонії все більше пов'язується з глобальною системою управління, ресурсною геополітикою, екологічними законами розвитку цивілізації, функціональною спрямованістю та поєднаністю компонентів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність екологічних аспектів у геостратегічних прагненнях країн відображено в ряді наукових досліджень, де акцентована увага на: закономірностях розвитку "єдиної світової цивілізації" (А. Тойнбі, К. Ясперс, В. Макніл, І. Валлерстайн, К. Чез-Данн, А. Франк, Д. Уілкінсон); проблемах цивілізаційного протистояння різних типів суспільств (Ж. Атталі, Б. Ерасов, Ф. Фукуяма, С. Хантингтон, С. Хоффман); різних механізмах підтримання ідеології гегемонії (Дж. Аррігі, І. Валлерстайн, А. Грамші, Р. Робертсон); системних екологічних ризиках, що виникають внаслідок територіальних, водних і військових конфліктів (К. Восьний, С. Мосов, Д. Ніколаєнко, В. Сабадаш); концепціях оцінки рівня екологічної безпеки (Д. Зеркалов, Н. Карасва, Л. Мельник, Г. Харламова).

Методологія. У відповідності до мети та предмету дослідження в статті використовуються загальні та спеціальні наукові методи. Для виявлення сучасних тенденцій в геополітичній сфері застосовуються методи абстракції та порівняння, що дозволяє розглянути ретроспективу та перспективу цивілізації в контексті екологічної безпеки. Системно-структурний аналіз сприяє визначенню нових особливостей формування світового економічного порядку, конфігурація якого залежить від міжнародного діалогу й конструктивного партнерства країн у забезпеченні миру, безпеки й благополуччя.

Застосування методів індукції та дедукції в дослідженні даної проблематики підтверджує, що механізм набуття статусу гегемона за своєю ґенеологією супроводжується відцентровими і доцентровими силами глобалізації, конфліктогенними й військовими факторами боротьби за ресурси, екологічними дисбалансами в регіонах світу. Методи макроекономічного аналізу значно розширюють розуміння причин і наслідків ретрансляції локальних екологічних проблем на весь світ, посилення глобальної взаємозалежності країн внаслідок економічної та екологічної злочинності. Джерельну базу дослідження склали наукові праці закордонних і вітчизняних вчених у сфері геополітики, стратегічного розвитку, екологічної політики та безпеки.

Результати. Сучасний образ цивілізації презентується в масштабному інтернаціональному спектрі, де має місце соціально-економічні та екологічні контрасти між країнами "центру" та "периферії" світу. Це породжує діаметрально протилежні завдання розвитку країн у міжнародній спеціалізації, кооперації та інтеграції. Глибокий зміст розуміння цих процесів корелюється з поняттям "гегемонія", що означає поєднання впливу та верховенства держави, що переходить у панування над світом з неминучими елементами монопольного контролю в розподілі владних ресурсів і силового диктату в реалізації геостратегічної політики.

В науковій праці "World System Analysis" І. Валлерстайн визначає гегемонію як ситуацію, за якої міждержавні відносини набувають суперництва між "великими державами", де має місце нав'язування одних країн іншим своїх правил в економічній, політичній, екологічній, військовій, дипломатичній і культурній сферах. Гегемонія це завжди не стійкий стан у прояві конкуренції між країнами. Вона може бути досягнута лише в ситуації вагомої переваги у світовій економіці, коли навіть крупні союзні держави є de facto клієнтами певної держави і спроможні лише на оборонну позицію по відношенню до країни-гегемона. Здатність країн утримувати геополітичні позиції залежить від внутрішнього потенціалу та безпеки, створення економічних союзів і взаємодії з транснаціональними акторами. Забезпечення відносної стійкості світової економіки є головним завданням країни-гегемона, яка спроможна його реалізовувати. Як тільки держава досягає квазімонополії на геополітичну владу, вона отримує можливість встановлювати

правила для всього світу, забезпечувати власну економічну стабільність функціонування, максимально збільшувати обсяги капіталу та ресурсу за будь-якої ціни [1].

За умов складності функціонування техногенної цивілізації, виникнення реальних і потенційних екологічних загроз виникають як позитивні, так і негативні ефекти для країни-гегемона. Адже дуже важко стримувати динаміку технологічних та екологічних інновацій на світовому ринку, на якому активність суб'єктів міжнародного бізнесу орієнтується на високоприбуткові його сектори та використовує переваги виробничої бази самої країни-гегемона. Такого роду велика монополія приречена до поступової самоліквідації або кардинальної трансформації під тягарем значних витрат на підтримку власного статусу й світового порядку. Майбутній розвиток людства не омине загострення економічних суперечностей між центрами і периферіями світу, а також глобальної ресурсної кризи. Ймовірним є дві траєкторії змін для світу: 1) шлях відносного вирівнювання можливостей економічного поступу між групами всередині країн-лідерів, відносин країн-лідерів і країн-периферії; 2) шлях створення достатньо жорстких ієрархічних соціальних структур, що утримуватиме "несиметричне" розподілення економічних можливостей, засобів і доходів між елітами та іншими групами, між центрами і периферіями.

Це спонукає міжнародних акторів діяти по-новому, але їх стратегічні рішення поки що не гарантують узгодженості, ритмічності та ефективності взаємодії в глобальному просторі. Як наслідок, виникають імпульси "гегемонійної одержимості", що зумовлюють міжнародні конфлікти та демонструють песимізм країн "третього світу" в сприйнятті глобалізації як продовження імперіалізму більш витонченими засобами. У зв'язку з цим, У. Бек виокремлює стратегії глобальної та регіональної гегемонії, які не виключають одна одну, а ґрунтуються на різних механізмах влади з властивими їм суперечностями й конфліктами. Так, США і країни-лідери Європи, Східної Азії вже ступили в період "оновленої" політико-економічної гегемонії та екологічної експансії [2]. В наукових дискурсах питання генези конфліктів і надалі залишається визначальним компонентом геостратегічної гегемонії, що об'єктивно впливає на формат зовнішньоекономічної діяльності країн світу.

На думку Л. Козера, війна "об'єднує" суперників, а сам процес вступу в конфлікт з супротивником встановлює відносини там, де їх не було [3]. Існуючі конфлікти породжують процес утворення асоціацій та коаліцій шляхом втягування нових союзників, налагодження нових економічних зв'язків та інтенсифікації політичних відносин. Зокрема, міжнародна консолідація країн щодо миру та безпеки також має різні цілі – відображає ідеалістичні й матеріалістичні мотивації країн-учасниць, демонстрацію жорсткої і м'якої сили в їх забезпеченні. Це особливо приваблює Китай, Індію, Росію, Бразилію і ПАР, які хочуть зміцнити свої позиції в світі через демонстрацію політичної, економічної і військової потужності. Китай є сьомим донором миротворчого бюджету ООН (3,94% загального бюджету в 2012 рр.) після США, Японії, Великої Британії, Німеччини, Франції та Італії. Розширення участі нових центрів сили в миротворчих операціях у різні способи впливає на міжнародну систему безпеки. Тим самим, спростовується парадигма, згідно з якою врегулювання конфлікту є результатом взаємодії "Північ – Південь", коли конфлікти трапляються на Півдні, а реакція приходить з Півночі. Роль нових центрів сили в підтримці миру та безпеки є прикладом утвердження нової моделі: "Південь – Південь". Це кардинально змінює прояви геостратегічної гегемонії [4].

Такі відомі вчені як Г. Моргентгау, А. Шлезінгер, У. Уайтворт вважали, що боротьба за гегемонію будь-якими засобами сприяє розвитку різних цивілізацій. Всі війни доісторичного часу і епохи Древнього світу, Середньовіччя і Нового часу базувалися на економічних інтересах ресурсної експансії. Але з утворенням великих імперій, появою приватної власності й панівних класів, реалізація геополітичних претензій набула форм "інструментальної агресії" з боку урядових, політичних і військових елітарних груп. Надалі, з розвитком техногенної цивілізації, значно посилюється військова, екологічна та інформаційна агресія, що зазвичай підтримується сильною урядовою владою потужних держав [5].

Саме тому, за існуючих тенденцій функціонування міжнародних економічних і політичних союзів, буде відбуватися зміна концепту екологічної безпеки та виміру геостратегічної гегемонії [6]. Адже війни майбутнього – це безконтактні форми впливу на супротивника з використанням новітніх видів озброєння (інфразвукових, електромагнітних, гідроакустичних, радіоелектронних, нанотехнологічних, психотропних, інформаційних), що мають вражаючий характер охоплення просторової дії, збільшення екологічного ризику та поширення природно-кліматичних аномалій у біосфері. З цього огляду, є справедлива теза Д. Ніколаєнка: "Війна і мир – два основних стани людського буття, що тісно та багато у чому пов'язані між собою... Немає жодних підстав говорити про їх припинення... Хоче того людство чи ні, але війни не припиняються – війни еволюціонують" [7].

У даному разі загострення глобальних екологічних проблем на тлі військових конфліктів зумовлює виникнення нових форм гегемонії на засадах ресурсної геополітики. Екологічні загрози для всього людства є наслідком історичного й безпрецедентного попиту на ресурси, пов'язаного зі зростанням потреб нових крупних виробників (Китаю, Індії) разом із збереженням високого рівня споживання промислово розвинутими країнами Азії, Європи та Північної Америки. Проте, боротьба потужних геополітичних гравців за ресурси все більше поширюється на треті країни, зумовлюючи таким чином їх економічну нестабільність, екологічну вразливість і перманентну конфліктність [8].

Наприклад, військово-політичні конфлікти виступають одним із механізмів нав'язування країною-гегемоном відсталім країнам відповідної ресурсно-сировинної спеціалізації. Для глобальних гравців США і Китаю, наприклад, конфлікт в Південному Судані направлений на реалізацію економічних інтересів і доступ до нафтових родовищ, запаси яких оцінюються в 904 млн. тонн. Щороку ця країна постачає на світовий ринок бл. 19 млн. тонн нафти, на якому 66% обсягу купує Китай, 30% – Малазія, Індія, Сінгапур, Японія, ОАЕ [9]. За умов нестабільності цього регіону світу, не виключається і можливість співпраці приватних компаній з радикальними режимами і збройними угрупованнями заради видобутку ресурсів.

Експерти передбачають, що такі країни як Нігерія, Конго і Кенія в найближчі роки можуть стати базою для нової хвилі економічного зростання в світі. Зокрема, The Economist Intelligence Unit прогнозує зростання ВВП країн даного регіону на 5%, а Світовий банк – інвестиційну привабливість у понад \$ 300 млрд. впродовж 2015-2023 рр. [10]. Але можливість такої економічної стабілізації досягається поки що за рахунок експорту природних ресурсів, дешевої робочої сили та відсутністю екологічного контролю над імпортом.

Цим периферійним країнам висувуються особливі умови для експорту сировинних товарів, які спричиняють військові, етнічні та екологічні конфлікти, що супроводжуються небезпеками трайбалізму, племінного сепара-

тизму, геноциду, насилля, рабства. Всі ці процеси також фінансуються і за рахунок хижацького використання природних ресурсів. Тому Африка розглядається як плацдарм масштабних і найрізноманітніших конфліктів у світі, жертвами яких за останні сорок років стало більше 5 млн. загиблих осіб, 24 млн. безхатченків, 18 млн. біженців [11]. Крім того, впродовж останніх тридцяти років країни африканського континенту слугують територією для утилізації небезпечних токсичних і електронних відходів з розвинутих країн, що спричиняє екологічну катастрофу даного регіону світу. Наприклад, вартість захоронення чи утилізації небезпечних відходів в розвинутій країні може складати \$ 5 тис. за тонну, тоді як імпорту токсичного сміття в одну з африканських країн – \$ 10 за тону [12].

З огляду перспектив усього людства, сам процес "цивілізації" Африки вимагає економічної, екологічної та безпекової оцінки як реальних ресурсів її розвитку, так і наслідків "контрибуції" з боку країн-гегемонів. Країни Африки втягуються в глобальну економіку, не володіючи дієвими політичними інструментами взаємодії з іншими країнами. Очевидно, що розуміння прийнятно-безпечної "рівності" економічного благополуччя країн має базуватися на потенціалі зростання потужності виробництва, продуктивності праці та ефективності управління [13].

Наявність цивілізаційних проявів геостратегічної гегемонії свідчить про значний вплив доцентрових і відцентрових сил глобалізації. Дуалізм глобалізації зумовлює "пастку нееквівалентного обміну" на світовому ринку, закріплює країни-периферії в підлеглому становищі "донорів" транснаціонального капіталу та демонструє різні наміри реальних і потенційних суб'єктів геострате-

гічної гегемонії: політичні, економічні, ресурсні, територіальні, інтеграційні, інформаційні, військові. Вони, у свою чергу, породжують системні, перманентні, симетричні, асиметричні, традиційні, нетрадиційні, конфліктогенні та експансійні загрози (рис. 1).

Таким чином, екологічний і безпековий атрибути геостратегічної гегемонії свідчить про зародження нової моделі світової економіки, яка має бути орієнтована на розв'язання суперечностей: глобомоноцентричності (концепції лідерства у формуванні високорозвинутою частиною світу системи глобального управління периферією); глобополіцентричності (концепції багатополюсного світу, наявності багатьох центрів глобальної відповідальності країн за прогрес і безпеку людської цивілізації загалом).

Саме тому на порядку денному глобалізації постають такі питання: Які механізми встановлення нових критеріїв нерівності між країнами, аби вони були до певної міри безпечними? Які інструменти ліберальної ідеології набудуть значення для світового порядку та розвитку цивілізації? Яка ціна природних і екологічних ресурсів буде закладена в підтримання геостратегічної гегемонії чи рівноваги сил лідерами світової економіки? Одним із варіантів відповіді на ці запитання може слугувати теза К. Ясперса: "Мотиви на шляху до глобальної єдності – це, з одного боку, властива для нашого часу як і будь-якому іншому, воля до влади, що не знає спокою доти, поки їй не підпорядкуються всі; з другого – загроза планеті, що вимагає негайної домовленості великих держав, які перед величезною небезпечкою для всіх вагаються в застосуванні сили – а над всіма цими мотивами постає ідея солідарності в прагненнях людства" [14].

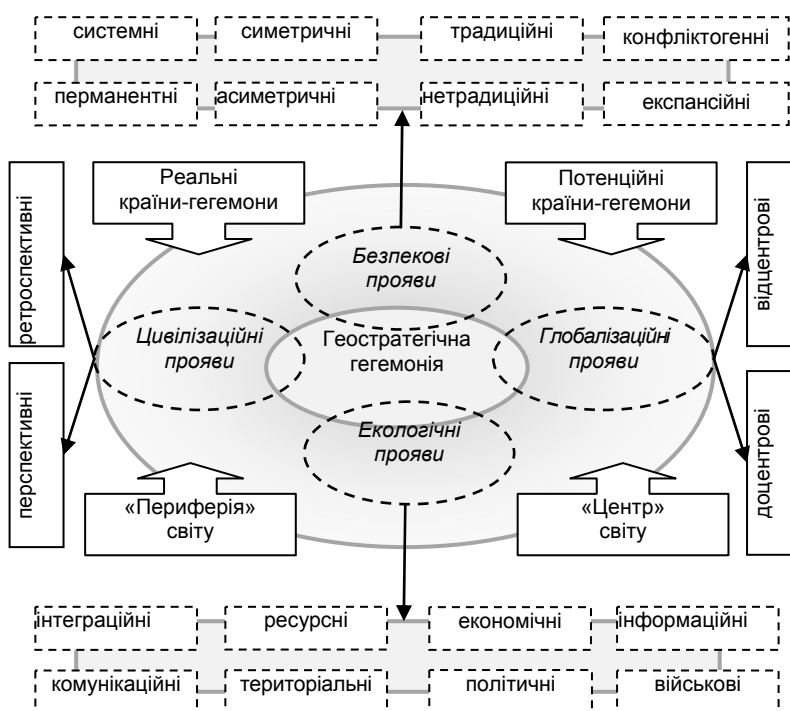

Рис. 1. Сучасні форми прояву геостратегічної гегемонії країн світу

Складено автором на основі [13, 14]

Висновки та дискусія. З урахуванням існуючих викликів і загроз глобалізації, а також нових проявів геостратегічної гегемонії, стає досить очевидним, що навіть економічно потужні держави мають бути зацікавлені в зміцненні системи міжнародної безпеки та розширенні екологічного співробітництва з країнами й регіонами світу. Необхідність удосконалення механізмів урегулювання

існуючих міжнародних конфліктів обумовлена зростанням впливовості нових лідерів світового простору та наявністю різновекторних інтересів у досягненні прийнятно-го суспільного консенсусу. Динамічна, складна та вразлива конфігурація системи глобальної безпеки, свідчить про її непередбачуваність і велику ймовірність виникнення масштабних екологічних загроз та економічних збитків

для всього людства. Належне усвідомлення та оцінка екологічних ризиків мають бути відображені в стратегічних пріоритетах національного розвитку країн за активної участі їх в міжнародній політиці. За ряду об'єктивних причин, більшість держав світу змінюють структуру економічного суверенітету та послаблюють контроль за екологічним потенціалом розвитку, тим самим перекладаючи відповідальність за безпеку свого майбутнього на глобальних акторів геополітичної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Валлерстайн І. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; [Пер. с англ. П.М. Кудюкина]. – СПб.: Университетская книга, 2001. – С. 97-98.
2. Бек У. Власть і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульріх Бек; пер. з нім. О. Юдіна. – К.: Ніка-Центр, 2011. – С. 258-260.
3. Coser Lewis A. The Function of Social Conflict. N. Y.: Free Press. P. 121-122.
4. СІПРІ 2011: Щорічник: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова. – К.: Заповіт, 2012. – 488 с.
5. Мосов С. Война и мир – выбор за человечеством: Монография. / С. Мосов. – К.: Изд. дом "Румб", 2007. – С. 25-27.

6. Бохан А. Науковий концепт екологічної безпеки в міжнародних економічних відносинах / Бохан А. // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 12 (162). – С. 78.

7. Николаенко Д. Экономика войны и мира / Д. Николаенко [Интернет-ресурс] Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/geopolitics/piryadok/balkany/collection/312>.

8. Humphreys, M. Natural resources, conflict and conflict resolution: uncovering the mechanisms, Journal of Conflict Resolution, vol.49, no.4 (Aug. 2005).

9. Мишин А. Конфликты в Африке показывают, что в регионе необходима реанимация panaфриканизма [Интернет-ресурс] Режим доступа: <http://commons.com.ua/aleksandr-mishin-konflikty-v-afrike-p/16/02/2014>.

10. Африка як нова арена для радикальних ісламістів / Корреспондент [Интернет-ресурс] Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/world/3457838-korrespondent-afrika-yak-nova-arena-dlia-radykalnykh-islamistiv/19/12/2014>

11. Войны и конфликты в Африке [Интернет-ресурс] Режим доступа: <http://www.modernarmy.ru/article/348/voiny-i-konflikty-v-afrike/13/01/2014>.

12. Африка рискует стать помойкой планетарного масштаба [Интернет-ресурс] Режим доступа: <http://newsland.com/news/detail/id/772768/04/09/2009>.

13. Шапталов Б. (2009) Теория и практика экспансионизма: Опыт сильных держав – М.: Книжный дом "Либроком", С. 323-324.

14. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Политиздат, 1993. – С. 53-54.

Надійшла до редколегії 15.11.14

А. Бохан, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный торгово-экономический университет, Киев, Украина

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И БЕЗОПАСНЫЕ АТРИБУТЫ ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКОЙ ГЕГЕМОНИИ

В статье рассмотрены современные аспекты проявления геостратегической гегемонии в контексте ее экологических и безопасных атрибутов, которые обуславливают возникновение новых детерминантов экономического развития и прогресса стран мира.

Ключевые слова: геостратегическая гегемония, цивилизация, безопасность, ресурсный экспансионизм, геополитика, экологические риски, глобализация.

A. Bohan, PhD in Economics, Associate Professor

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

ENVIRONMENTAL AND SAFETY ATTRIBUTES GEOSTRATEGIC HEGEMONY

The article deals with modern aspects of manifestation geostrategic hegemony in the context of its environmental and safety attributes that determine the appearance of new determinants of economic development and progress of the world. Specificity of the geopolitical sphere in the context of a retrospective and prospects of development of civilization, which requires the use of new system-methodological approaches to its study. Defined mechanisms to enhance the status of the hegemon, which by their nature are accompanied by threats and challenges of globalization and conflict-military factors in the fight for resources and ecological imbalance in the world. The space competition geopolitical actors are increasingly extended to third countries, thus causing their economic instability, environmental vulnerability and permanent conflict. The factors, causes and conditions for the identification of new measurements geostrategic hegemony, which can affect the configuration of world order, the balance of economic power and the establishment of constructive international dialogue aimed at security, sustainable development and well-being of all mankind.

Keywords: geostrategic hegemony, civilization, security, resource expansionism, geopolitics, environmental risks, globalization.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 12(165): 49-53

УДК 330.341

JEL Q 10

М. Авксентьев, канд. экон. наук, докторант

Научно-дослідний економічний інститут

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Київ,

В. Павленко, канд. экон. наук, заступник голови правління

ПАТ "Укргазвидобування", Київ

ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНА РОБОЧА СИЛА – КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

В статті проаналізовано інформацію, яка стосується доведення необхідності використання високоосвічених спеціалістів в усіх галузях суспільного і економічного життя з метою побудови економіки нового типу. Проаналізовано досвід країн, які знаходилися в стані економічної рецесії, однак за допомогою побудови економіки знань змогли зайняти лідируючі позиції у світі. Українська економіка не може стояти осторонь загальносвітових тенденцій та мусить пристосовуватися до реалій сучасності.

Ключові слова: економіка знань, макроекономічний розвиток, висококваліфікована робоча сила, модель інноваційного розвитку.

Актуальність проблематики. Сьогодні світ характеризується швидкими умовами розвитку, кожного дня зникають та з'являються нові товари і послуги, інформатизація суспільства досягла значних висот, спостерігається масова пропаганда через ЗМІ населення. Вчасно реагувати на зазначенні виклики може лише високоосвічена та висококваліфікована особистість, яка неза-

ангажована суспільною агітацією та, яка орієнтується на власний розум і знання. Саме людина є творцем новацій у будь-якій сфері, тому без кваліфікованої робочої сили не можливий економічний розвиток держави, а особливо формування інноваційної економіки.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зв'язок з науковими і практичними завданнями. В

умовах трансформаційних змін, які супроводжують перехід економіки на якісно новий рівень – інформаційно-інноваційний, необхідно забезпечити наявність висококваліфікованих спеціалістів, котрі зможуть ці новачії зробити доступними для кожного громадянина, нівелювати негативні наслідки і тенденції, а також сприяти економічному розвитку в майбутньому.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Незважаючи на досить значний обсяг наукових досліджень, зокрема О. А. Грішнова досліджує освіту, як чинник людського становлення і зростання економіки держави в умовах її модернізації відповідно до вимог прогресивного соціально-економічного розвитку [1]. В своїх роботах Л. Семів і Р. Семів аналізують риси сучасного суспільства, яке базується на знаннях з перетворенням науки у безпосередню технологію людської діяльності. Головна роль в цьому процесі відводиться ними університетській освіті, яка виступає основним фактором переходу до економіки знань [2]. Однак їх роботи присвячені питанням побудови економіки нового типу, соціально-економічному розвитку, і, досить мало уваги приділяється місцю саме висококваліфікованих працівників в цьому процесі.

Метою статті є: на основі аналізу міжнародного досвіду показати як використання праці висококваліфікованих спеціалістів сприяло виходу країн з фази економічної кризи до економічного зростання. Довести той факт, що Україна має значний рівень якісного і кількісного трудового потенціалу для процесу ініціювання створення інноваційної моделі розвитку економіки.

Завдання: висвітлити умови, що змушують перебувати національну економіку; проаналізувати механізми і способи використання кваліфікованих робітників для економічного розвитку інших країн; довести необхідність використання праці кваліфікованих робітників з метою формування інноваційної економіки в Україні.

Об'єктом дослідження є: інноваційна модель розвитку економіки.

Предметом дослідження є: висококваліфікована робоча сила як необхідна складова інноваційного типу економіки.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Баришева А. В., Болдін К. В., Голя Р. С. в своїх працях аналізують інноваційні процеси, що відбуваються в Україні та світі. В їх роботах розкрито теоретичні аспекти, методологічну базу щодо вивчення появи та розвитку інновацій. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка охоплює питання інноваційного процесу. Зазначено проблеми, які заважають подальшому ефективному впровадженню інновацій в економічну, господарську, суспільну діяльність. Запропоновано шляхи і практичні рекомендації щодо усунення перешкод на всіх рівнях і етапах інноваційного процесу. Однак вони не розкрили роль і місце такого важливого чинника для впровадження інновацій в життя, як кваліфіковані працівники.

Грішнова О. А. не тільки аналізує освіту як чинник людського розвитку і економічного зростання, а й доводить той факт, що університети повинні нести соціальну відповідальність за свою роботу [3].

Герасименко С. виокремлює взаємозв'язок розвитку соціально-трудової сфери з використанням праці висококваліфікованих спеціалістів, які можуть впровадити структурні зміни в цій галузі, що дозволить вирішити безліч наявних проблем [4].

В своїх наукових дослідженнях Пігуль Н. Г. розкриває значення спеціалістів з вищою освітою для реалізації переходу економіки держави до інформаційно-інноваційного типу. Розкрито необхідні передумови для більш значного і ефективного впливу високоосвічених фахівців на цей про-

цес. Проте автор не зосереджує увагу на тому факті, як спеціалісти з професійно-технічною освітою можуть впливати на інноваційний розвиток держави.

Тульчинська С. О. в своїх роботах зосереджується на можливості побудови в Україні економіки знань. Причому дуже важливо, що вона концентрує свою увагу саме на регіональному рівні, що не розпорошує отримані результати, проте породжує вузькість аналізу проблеми. Дещо перетинаються ці питання у дослідженнях Бабича Д. В., Бородіна О. Д., однак вони охоплюють більш значні масштаби аналізу впровадження економіки знань на національному рівні. У своїх роботах вони пропонують, на основі отриманих результатів, науково-обґрунтовані, практичні рекомендації щодо впровадження стратегії інноваційного розвитку держави, яка слугує основним елементом побудови економіки знань.

А. Хестон, Р. Самерс, Б. Атен досліджують взаємозв'язок освіти з економічним розвитком країни з визначенням конкретної моделі їх ефективної взаємодії. Однак їх праці можуть бути лише оглядовими, оскільки стосуються інших держав.

Методологія дослідження.

За допомогою методу наукового абстрагування для вияву залежності між кваліфікованою робочою силою й інноваційним розвитком економіки було припущено, що якість і кількість та вплив внутрішніх факторів є незмінним. Також при проведенні дослідження використовувався метод синтезу, який допоміг об'єднати окремі складові інноваційного економічного розвитку. Це, в свою чергу, допомогло виявити закономірності взаємозв'язку між високоосвіченими спеціалістами і побудовою економіки нового типу, а також сформулювати основні принципи зазначеного процесу. Економічний розвиток та діяльність суспільства проявляється в господарській або виробничій практиці, у великому розмаїтті фактів визначеного процесу, різноманітності суб'єктів, які беруть в ньому участь. Робота та діяльність цих суб'єктів спричиняється їх власними потребами, можливостями та інтересами. За допомогою економічного аналізу було виявлено принципи і закономірності економічного розвитку України, Фінляндії і Сінгапуру, що дало більш точну інформацію, для того, щоб в майбутньому можна було сформувати принципи економічної політики для ефективного розв'язання і усунення економічних проблем. А також встановити взаємозалежність між використанням роботи висококваліфікованих працівників і побудовою інформаційно-інноваційної економіки. У дослідженні було висунуто гіпотезу щодо пов'язаності процесів розвитку трудового потенціалу нації і побудови інноваційної моделі розвитку економіки, а також здійснення перевірки цього припущення на основі практичного досвіду інших країн, тобто використовувався метод дедукції або гіпотетичний метод дослідження. Однак необхідно відмітити, що наукове дослідження це не лише вияв основних принципів та закономірностей економічного розвитку, а в першу чергу, це розробка конкретних рекомендацій, способів і методів, засобів розв'язання економічної проблеми, формулювання принципів економічної політики. З цією метою в статті були проаналізовані конкретні передумови, можливості та засоби для переходу економіки України на якісно новий рівень розвитку з визначенням ролі кваліфікованої робочої сили в цьому процесі. При проведенні аналізу міжнародного досвіду використання праці висококваліфікованих спеціалістів використовувалися емпіричні дані спеціальних методів дослідження, що дало можливість сформулювати основні завдання вирішення багатьох взаємопов'язаних проблем сучасного українського суспільства.

Загальновідомим є той факт, що економічні процеси, які відбуваються в різних країнах в тому чи іншому часовому проміжку, мають подібні закономірності розвитку, тому їх вивчення й аналіз має велике значення для розуміння того шляху, який має пройти національна економіка України з метою уникнення повторюваності помилок в майбутньому. З цією метою було поєднано історичний і логічний спосіб дослідження. Розглянуто приклад Фінляндії в історичному розрізі з логічними висновками про те, що зумовило такий стрімкий її економічний розвиток. Тут необхідно зазначити, що вивчаючи економічні факти з історії різних країн було виявлено ті передумови, які слугували основою для процесу становлення економіки нового типу.

При визначенні якісної залежності між знаннями кваліфікованих працівників і розвитком економіки інноваційного спрямування, вдалося зрозуміти суть і можливості цього процесу, за допомогою використовувалися математичних методів дослідження. При написанні наукової статті використовувався метод порівняльного аналізу. Також застосовувався системний підхід, що дало можливість: зосередити увагу на нестабільності сучасної української економічної системи; визначити складність соціально-економічної еволюції; припустити гіпотезу щодо того, що один і той самий ефект в економічній системі може бути досягнутий під впливом різних чинників.

Результати. Події, які відбуваються сьогодні, доводять, що ефективне функціонування економіки будь-якої держави в першу чергу залежить не стільки від потенціалу природних ресурсів, стільки від рівня якості освіти громадян. Тому стан розвитку освіти та людського капіталу є вирішальним фактором, що здійснює значний вплив на формування соціально-економічних можливостей країни в контексті реалізації її інноваційної моделі розвитку [5]. Виходячи з цього основою соціально-економічного розвитку держави є її науково-технічний потенціал, який слугує передумовою переходу суспільства в постіндустріальну інформаційну епоху [6].

Б. Гейтс писав, що, коли набирається критична маса людей з високим IQ, що працюють рука в руку, потенціал компанії зростає просто до небес. Ця взаємна стимуляція породжує чисельну кількість нових ідей, і сприяє виходу менш досвідчених працівників на найвищі рівні кваліфікації [7].

На початку XXI століття нагромадження та створення нових знань було причиною переходу їх до якісно нового стану: вони стали самостійною продуктивною силою, яку можна купувати та продавати, тобто сформувалися попит та пропозиція на цей ресурс. Тому сучасна економіка – це вже не тільки виробництво товарів та надання послуг, а в першу чергу – продукування та використання нових знань, перетворення останніх на повноцінний чинник виробничого процесу, який займає одну з провідних ролей у системі факторів [8]. Саме через це інноваційно-інвестиційну діяльність сьогодні можна визначати як процес структурного перетворення та вдосконалення національної економіки, який досягається в першу чергу за рахунок практичного використання нових знань та вмінь для зростання обсягів реального виробництва, підвищення якості та конкурентоздатності суспільного продукту, збільшення обсягів валового національного продукту та, відповідно, національного доходу, зміцнення національної конкурентоспроможності та стабілізації економічного становища в державі. Тому основними завданнями сучасної інноваційної політики держави стали: забезпечення збалансованої та ефективної взаємодії трьох видів потенціалів: технічного, наукового і виробничого; розробка та впровадження механізму сприяння активізації інноваційної

діяльності суб'єктів господарювання; сприяння поширенню інновацій у всіх галузях, сферах та секторах реальної економіки [9, 10].

Для об'єктивного розуміння змін, які мають відбуватися в економіці України для реальної її трансформації в економіку знань, необхідно проаналізувати приклади успішної трансформації та проведення кардинальних реформ в інших країнах.

Фінляндія являє собою яскравий приклад створення економіки знань. На початку 90-х років минулого століття в економіці Фінляндії відбувалась значна рецесія. ВВП країни зменшувався в середньому на 3,68% за рік протягом 1990-1993 років [11]. Уряд Фінляндії прийняв низку заходів для фундаментальної трансформації економіки. Реформи мали на меті зменшення експортної складової рідкісної сировини та збільшення виробництва високотехнологічних продуктів в області телекомунікацій. На початку 90-х років у Фінляндії була розроблена програма створення інформаційного суспільства. Для її реалізації уряд інвестував у розбудову телекомунікаційної інфраструктури, реформу освіти та наукових установ країни. Всі зазначені реформи мали на меті побудову економіки знань. Завдяки використанню науково-освітньої форми державно-приватного партнерства, яка передбачає інвестування в нові напрями розвитку в умовах глобалізації виробництва та інтернаціоналізації капіталу, вдалося залучити приватні компанії до ключових проектів розвитку. Гроші на інвестиції були залучені від продажу неліквідних державних активів. Найбільш активно приватний сектор інвестував у сферу наукових розробок. Уряд максимально підтримував таку активність підприємств. В країні створювались технопарки, де звільнялися від оподаткування малі та середні підприємства, які створювали старт-тапи. Таким чином створювались умови для обміну новими знаннями між малим бізнесом та великим корпораціями, що в свою чергу підвищило конкуренцію на ринку наукових розробок. Як результат політики було створену економіку сталого розвитку. Крім того, розподіл прибутків у Фінляндії є дуже "соціальним", тобто різниця у прибутках між найбільш багатими та бідними членами суспільства є мінімальним [12].

Як результат такої політики, економіка Фінляндії стала однією з найбільш конкурентоздатних в світі. Зростання ВВП з 1994 по 2000 роки склало в середньому 4,39%. Впродовж зазначеного періоду безробіття у країні скоротилося вдвічі, торгівельний баланс став позитивним, а вартість цінних паперів, що котирувалися на біржі в Гельсінкі зросла на 200%. Особливістю Фінської моделі розвитку є те, що уряд країни розподіляв прибуток від економічного рівномірно. Були започатковані національні програми в сферах медицини та освіти. Насамперед реформа торкнулась безоплатної вищої освіти для громадян Фінляндії [13].

Яскравий приклад інтенсивного зростання економіки – Сінгапур. Країна, яка має площу 716 км² та населення 5,2 млн., не має будь-яких природних ресурсів, навіть, питної води власного видобутку здійснила "економічне диво". Протягом 1970-1989 років середнє зростання ВВП на душу населення у Сінгапурі склало 6,7%. Базою такого зростання була державна політика, започаткована у 60-ті роки XX століття. Суть політики полягала у тому, щоб, використовуючи глибоководний порт, імпортувати комплектуючі, здебільшого, споживчої електроніки та, залучаючи дешеву робочу силу, яка тоді була в країні, експортувати готову продукцію. Для провадження зазначеної програми уряд інвестував гроші пенсійних фондів у будівництво необхідної інфраструктури, а саме глибоководного порту, сучасного аеропорту, доріг, необхідної

телекомунікаційної інфраструктури та технопарків. Зазначені заходи допомогли уряду Сінгапуру залучити транснаціональні корпорації до реалізації цих проектів.

Така політика була ефективною до кінця 80-х років минулого століття, коли уряд Сінгапуру зрозумів, що подальший розвиток можливий за рахунок інноваційної політики – політики високорозвиненого людського капіталу. Відбулися зміни у системі освіти. Вищі навчальні заклади були переорієнтовано на випуск інженерів-математиків, програмістів, технологів. Державна політика заохочувала інвестиції у інформаційно-телекомунікаційні галузі. Завдяки цьому Сінгапуру вдалося побудувати суспільство, в якому саме знання та інтелект є головною цінністю. У 2012 році Сінгапур входив у 10 країн з найбільшим використанням комп'ютерів на тисячу мешканців [14]. Сінгапурський порт – найбільший в світі по кількості плавзасобів, що обслуговуються та другий у світі за вантажними перевезеннями. Відповідно 45 тисяч плавзасобів та 200 млн. тон. В Сінгапурі працює великий центр нафтопереробки (50 млн. тон на рік). Розвиток сфери послуг дозволив країні стати центром туризму у регіоні. Щорічно Сінгапур відвідує п'ять мільйонів туристів. Не в останню чергу ці результати досягнуті завдяки розвитку власних авіаліній, які є лідером за перевезеннями у регіоні.

Крім того, уряду Сінгапуру завдяки ефективній фінансній політиці вдалося зробити країну-місто фінансовим центром Південно-Східної Азії. Валютна біржа Сінгапуру входить до десятки найбільших у світі. Для залучення інвестицій у високотехнологічні галузі, певні напрями економічної діяльності були звільнені від податків на десять років.

Україна також має два великі порти міжнародного значення, які потребують модернізації, що в майбутньому дозволить отримати значні економічні вигоди. Проте для цього потрібно залучити великі інвестиційні, людські, і маркетингові ресурси.

Потребує реформування і вітчизняна система освіти. Хоча навіть в сучасних умовах українські спеціалісти в галузі ІТ, фізики і математики є одними з найкращих в світі.

Маючи значний рівень людського капіталу та використовуючи наявні можливості Україна може стати лідером з виробництва нових технологій та навчання спеціалістів для будь-якої галузі економіки в світі.

На відміну від фінської моделі, економіка Сінгапуру на початкових етапах економічних перетворень, максимально створювала умови для розвитку транснаціональних корпорацій. Це призвело до однієї з найбільших різниць у доходах громадян серед розвинених країн. Однак, після 1990 р., економічна модель Сінгапуру має на меті саме розвиток економіки знань, з максимальним залученням малого та середнього бізнесу (спрошення процесу оподаткування отриманого прибутку, зменшення кількості необхідних документів та часу при реєстрації суб'єктів господарювання, розширення зон вільної торгівлі тощо) до галузей розробки нових технологій.

Як показує досвід інших країн, створення економіки нового типу – економіки знань, єдиний ефективний шлях розвитку держави, в умовах інформаційного суспільства. Особливої актуальності зазначений шлях розвитку країни набуває за умов швидкого розвитку громадянського суспільства.

Для того, щоб в Україні інноваційний розвиток отримав поштовх необхідно кардинально змінити основні елементи системи формування трудового капіталу.

Відповідно до даних Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в умовах перехідної економіки наукові кадри, на жаль, стали найбільш незахищеною категорією працівників. В результаті загострення соціальних проблем у сфері науки потрібно застосовувати вже більш радикальні методи їх

вирішення. Тому для уникнення "відтоку умів" потрібно провести всебічний аналіз рівня життя українських науковців, розробити більш ефективні способи мотивації їх трудової діяльності. Сьогодні головними питаннями, які потребують негайного вирішення стали: гідна оплата праці, обсяги та структура споживання матеріальних благ, забезпечення послугами соціальної інфраструктури (розгалужена система дитсадків, шкіл, лікарень, місць для відпочинку тощо), знаходження необхідних джерел фінансування соціального добробуту наукових організацій. Також необхідним кроком є диференціація показників за категоріями робітників, при чому особливо потрібно виділити спеціалістів найвищої кваліфікації, які мають вчені звання та наукові ступені [15].

Проведене дослідження дало можливість сформулювати наступні результати: роль науки і знань з кожним роком буде все більше зростати через збільшення рівня інформатизації суспільства (в умовах глобалізаційного розвитку кожний індивід повинен постійно навчатися, якщо він має намір пристосуватися до швидкозмінних процесів, які відбуваються в Україні та світі, а наукова діяльність може отримати новий поштовх при залученні кадрового потенціалу до нових ІТ, за допомогою яких науковці зможуть вивчати роботи своїх колег, розмішувати власні, шукати нові джерела інвестування тощо); Україна має всі можливості до побудови інформаційно-інноваційної економіки, а головне – значний рівень наукового потенціалу; для ефективного впровадження основних елементів нової економіки Україна може використати приклад двох зазначених країн; знаходження країни в стані економічної кризи чи рецесії ще не означає, що вона не може зайняти лідируючі позиції у світі.

Висновки. В інформаційному суспільстві кваліфікована робоча сила виступає інвестиційно-інноваційним ресурсом, який впливає на НТП, що, в свою чергу, сприяє появі нових продуктів і послуг, зростанню конкурентоспроможності держави, макроекономічному розвитку та зростанню матеріального благополуччя кожного громадянина та багато іншого. Розвиток робочої сили в свою чергу залежить від стану національного та регіональних ринків праці та державних пріоритетів соціально-економічної політики. В зв'язку з тим, що в Україні спостерігаються значні проблеми на зазначених ринках, тому сьогодні відбувається гальмування освітніх процесів. Соціально-економічна політика держави, на жаль, є не досить ефективною (до процесу формування державного замовлення спеціалістів з вищою освітою не залучаються роботодавці; відсутність державних грантів на наукові розробки; недосконалість законодавства в галузі інтелектуальної власності; застарілі методичні програми, які використовуються для навчання молодих спеціалістів; не бажання підвищувати рівень престижності наукового співробітника та багато іншого), що спричиняє виникнення багатьох дисбалансів в суспільстві, в тому числі, зростання рівня безробіття, причому найменш захищеними є молоді люди, які тільки закінчили навчання і не мають достатніх навичок, тому вони не можуть знайти гідну роботу. Це не може сприяти стимуляції отримання повної вищої освіти та продовження навчання в аспірантурі і докторантурі з прийманням активної участі в наукових розробках, оскільки люди змушені погоджуватися на будь-яку роботу з метою забезпечити свої мінімальні потреби. Враховуючи постійний дефіцит бюджету фінансування та неефективність його використання, розвиток ринку праці в Україні можливий лише за умов залучення приватного капіталу. На жаль, проблема залучення капіталу суб'єктів господарювання займає одне з головних місць в Україні, оскільки підприємці ще не розуміють важливості фінансування цього сектору та вигод, які вони можуть від цього отримати. Інвестування в трудо-

вий капітал є одним з найвигідніших, але має значний строк окупності, що і гальмує цей процес. В умовах нестабільності та незбалансованості економічних процесів сучасні підприємці не бажають ризикувати власними активами без отримання певних гарантій. Таким чином розвиток ринку праці має стати пріоритетним завданням держави, якщо вона має намір і далі здійснювати структурні зміни в економіці та суспільному житті.

Україна, обравши шлях інтеграції у європейське та світове товариство, не може уникнути власної інформатизації. Тим більше, що статистичні дані свідчать [16, 17] про те, що суспільство вже захопила хвиля масової інформатизації. Швидкість переходу до економіки знань, а отже впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, дає шанс наздогнати європейські країни у ключових елементах соціально-економічного розвитку. Водночас, нездатність держави забезпечити прискорену інформатизацію суспільства призведе до ще більшого відставання від країн лідерів. Тому українська держава не може обрати шлях побудови економіки знань. В подальшому необхідно вивчати умови, проблеми та перспективи впровадження економіки знань з вивченням ринку кваліфікованих робітників, ринку освітніх послуг.

Дискусія: дана проблема присутня в дослідженні М. Ю. Авксентьева та є частиною його дисертаційного дослідження. В майбутньому автор планує проводити аналіз стану вищої освіти в Україні, яка є фактором макроекономічного розвитку держави, вивчати напрями реформування освітньої галузі, а також методи планування державного замовлення спеціалістів з вищою освітою, котрі зможуть стати необхідним чинником економічної стабільності в державі. Це ж питання є одним з основних в дисертаційній роботі В. П. Павленка щодо поліпшення ефективності управління народним господарством.

Список використаних джерел

1. Грішнова О. А. Освіта як чинник людського розвитку і економічного зростання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11836/11Grishnova.pdf?sequence=1>.
2. Семів Л., Семів Р. Університетська освіта в умовах переходу до економіки знань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27467/09-Semiv.pdf>.

М. Авксентьев, канд. экон. наук, докторант
Научно-исследовательский экономический институт
Министерства экономического развития и торговли Украины, Киев, Украина,
В. Павленко, канд. экон. наук, заместитель председателя правления
ПАО "Укргаздобыча", Киев, Украина

ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННАЯ РАБОЧАЯ СИЛА – КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

В статье изложено материал, который касается доказательства необходимости использования высокообразованных специалистов во всех отраслях общественной и экономической жизни с целью создания экономики нового типа. Проанализировано опыт стран, которые находились в состоянии экономической рецессии, но с помощью построения экономики знаний смогли занять лидирующие позиции в мире. Украинская экономика не может не принимать участия в общемировых тенденциях и должна приспособиться к реалиям современности.

Ключевые слова: экономика знаний, макроэкономическое развитие, высококвалифицированная рабочая сила, модель инновационного развития.

M. Avksientiev, PhD in Economics, Doctoral student
Economic Research Institute of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
V. Pavlenko, PhD in Economics
Public Joint Stock Company "UkrGasvydobuvannya", Kyiv, Ukraine

HIGHLY QUALIFIED WORKING FORCE – KEY ELEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT MODEL

Highly qualified working force is a central element of intensive development model in modern society. The article surveys the experience of countries that managed to transform their economy to the innovative one. Ukrainian economy cannot stand aside processes that dominate the world economy trends, thus we are to use this experience to succeed in future. Today any government of the world is facing challenges that occur due to transformation of the economy into informational one. This type of economy causes its transformation form extensive to intensive one. The main reasons under that is limitation of nature resources, material factors of production. Thus this approach depends much on the quality of working force. Unfortunately in Ukraine there is a misbalance in specialist preparation. This puts additional pressure on the educational sphere also. In order to avoid this pressure we are to conduct reforms in education sphere. Nowadays, in the world views and concepts of governmental role in the social development are changing. This why, even at times of economic recession educational costs are not reduced under the new economical doctrine in the EU. Highly qualified specialists, while creating new products and services play role of engineers in XXI century. They are to lead their industries to world leading positions. From economic point of view, highly qualified specialists benefit society with higher income rates, taxation and thus, increasing the living standards in society. Thus, the majority if modern scientists prove the importance of highly trained working force for more effective economic development.

Keywords: knowledge economy, macroeconomic development, Highly qualified working force, innovative development model.

3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/158/158_11-18.pdf.

4. Герасименко О. Сучасні тренди розвитку соціально-трудої сфери в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/161/14.pdf>.

5. Пігуль Н. Г. Роль вищої освіти у реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCUQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdspace.uabs.edu.ua%2Fjspsui%2Fbitstream%2F123456789%2F2506%2F3%2Frol%2520vysc%2520osvity.doc&ei=JJ0qVN3xG-rWygPutoK4BQ&usq=AFQjCNEUlb2cljBmWisgOnj8yy9EEKWYfQ&bvm=bv.76477589,d.bGQ>.

6. Барышева А. В., Болдин К. В., Голя Р. С., Передеряев И. И. Инновации: [Учебник] / Под общ. ред. А. В. Барышевой. – 2-е изд. – М.: Издательская корпорация "Дашков и К", 2008. – 382 с.

7. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли. – М., 2001. – 248 с.

8. Тульчинська С. О. Стратегія розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів – імператив становлення економіки знань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.

9. Інноваційна політика держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/833/39/>

10. Бабич Д. В., Бородин О. Д. Дослідження науково-практичних основ формування стратегії інноваційного розвитку держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/pp/Downloads/pirpr_2013_1_17.pdf.

11. Heston A., Summers R., and Aten B. Price Structures, the Quality Factor, and Chaining. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/std/prices-ppp/2425050.pdf>.

12. Офіційний сайт Держстату Фінляндії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tilastokeskus.fi/>

13. Castells M. and Himanen P. The Information Society and the Welfare State: The Finish Model. – New York: Oxford University Press, 2002. – 200 pp.

14. Сингапурское экономическое чудо. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mybank.ua/articles/articleDetail.do?objectId=9265>.

15. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини "Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/ru/images/stories/07022011/S_Dopovid_1.pdf.

16. Cisco Visual Networking Index: Forecast and Methodology, 2009-2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns341/ns525/ns537/ns705/ns827/white_paper_c11-481360.pdf.

17. Державна адміністрація зв'язку Міністерства транспорту та зв'язку України. Інформація про стан галузі зв'язку в Україні за січень-вересень 2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stc.gov.ua/uk/publish/article/63905jsessionid=74272699CD5567EABC58176020654B1B>.

Надійшла до редколегії 27.11.14

ANNOTATION AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

I. Mazur, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT STRATEGY OF PARTNERSHIP OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS

In the article the cooperation of higher education, science and business is analysed. A conflict of civilizations wave development in the confrontation of two forces: the "factory of Education" and force change is disclosed. European and Ukrainian higher education quality estimation is analysed. The effect of unsynchronization in time is deduced between the necessities of business and possibilities of education and science. Reasons of bribery are exposed at higher school. The development strategy of partnership of higher education, science and business is proposed.

1. Ukaz Prezy'denta Ukrayiny' "Pro zahody' shhodo vdoskonalennya diyal'nosti organiv osvity'" vid 10 zhovtnya 1995 r. № 942/95.
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny' "Pro licenzuvannya osvitnih poslug" vid 29 serpnia 2003 r. № 1380.
3. Nakaz Ministerstva osvity' i nauky' Ukrayiny' "Pro zatverdzhennya Poryadku zdijsnennya derzhavnogo kontrolyu za diyal'nistyu navchal'ny'h zakladiv" vid 25 sichnia 2008 r. № 34.
4. Ukaz Prezy'denta Ukrayiny' "Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu inspekciyu navchal'ny'h zakladiv Ukrayiny'" vid 8 kvitnya 2011 r. № 438/2011.
5. Osvita j nauka v innovacijnomu rozvy'tku suchasnoyi Yevropy' [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: http://www.Osvita_ost.indd-07994.pdf
6. QS World University Rankings 2013 [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2013>
7. Laptyev S.M., Sharov O.I. Perspektyvy' spivpraci osvity' ta biznesu v suchasny'h ekonomichny'h umovah // Vcheni zapysky'. S. 4-15
8. Zhy'lins'ka O.I. Naukovo-tehnichna diyal'nist' u konteksti samoorganizaciyi / O.I. Zhy'lins'ka. – K.: Parlaments'ke vy'davny'ctvo, 2010. – 552 s.
9. Zatonaczka T.G. Y'nnovacy'onnoe razvy'tye Ukrayiny' v kontekste sotrudny'chestva nauky' y' by'znesa / T.G. Zatonaczka // H Vserossyjskaya nauk.-prakt.- konferencya "Plany'rovany'e y' obespecheny'e podgotovky' kadrov dlya promyshlennno-ekonomy'cheskogo kompleksa regy'ona": mater. konf. – SPb : SPbGOTU "L'ETU". – 2011. – S. 79-91.
10. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://infolight.org.ua/content/index-ekonomichnih-svobod-2014-misce-ukrayini>
11. Konceptiya zabezpechennya yakosti vy'sshoyi osvity' v Ukrayini. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: http://http_QA_concept_Final.pdf
12. Davos 2014 Vy'ssha osvita – investy'ciyi chy' pusti vy'traty' groshej? [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.coworking.od.ua/davos-2014/>
13. Radionova I.F., Tkachenko N.O. Social'nyj kapital u formuvanni eksternalij osvitn'oyi sfery' // Ekonomichnyj chasopys – XXI. – №11-12'2011. – S. 3-7.
14. Abramov F.V. Kachestvo vy'sshogo obrazovany'ya y' korrupcy'ya v vuzah: faktory dy'namy'ky // Ekonomichnyj chasopys – XXI. – №11-12'2011. – S. 8-15.
15. V Ukray'ne rabotodately' staly' men'she ceny't' vusshee obrazovany'e [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://newsoboz.org/ekonomika/ukrainskie-rabotodateli-razdumali-pereplachivat-za-diplom-10112014135531>
16. Rejty'ng vy'shy'h navchal'ny'h zakladiv Ukrayiny' "KOMPAS-2013" [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://compas2013.pdf>
17. Donnelly' K., Ry'zvy' S., Barber M. Nakanune shoda lavy'nu. Vusshee obrazovany'e y' gryadushhaya revolyuci'ya (per. s angl. N. My'kshy'noj) // Voprosu obrazovany'ya. – 2013. – # 3. – S. 152–229. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: http://vo.hse.ru/data/2014/08/04/1314334660/2013-3_Barber%20et%20al.pdf
18. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.topuniversities.com/>
19. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>
20. Pracya Ukrayiny' u 2013 roci. Staty'sty'chnyj zbirny'k. K.: Derzhavna sluzhba staty'sty'ky' Ukrayiny', 2014. – 336 s.
21. [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: http://www.csr-review.net/userfiles/file/forumreport_final.pdf
22. Tkachenko N.O. Eksternaliyi osvitn'oyi sfery' v suchasny'h ekonomichny'h sy'stemah / Avtoreferat na zdobuttya nauk. stupenya kand.. ekon. nauk, 08.00.01 – ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky'. – K. Ky'yivs'kyj nacional'nyj universy'tet imeni Tarasa Shevchenka. – 2014.

A. Boguslavskiy, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BASIC METHODS OF CLASSIFICATION AND CHARACTERISTICS OF METHODS OF PRICING IN UKRAINE

The article provided definitions and shows the need to use different methods of pricing of enterprises. Exposed the reasons of the absence of a universal classification of pricing methods. The approaches of different authors to classify groups of pricing methods: 1) the cost method; 2) methods with a focus on competition; 3) methods for pricing based on demand, 4) pricing with a focus on maximum profit, 5) parametric methods, 6) pricing under risk and uncertainty, etc. An improved classification pricing methods with the release of the following groups: 1) the methods of cost pricing; 2) methods based on demand; 3) methods,

based on competition; 4) microeconomic methods; 5) methods which are based on product life cycles; 6) methods, depending on economic conditions; 7) econometric and statistical techniques 8) Methods of transfer pricing; 9) methods in accordance with the terms of agreements; 10) Methods of assortment pricing; 11) combined methods of pricing and so on.

The basic directions of use of combined methods of pricing and analysis of their possible use in Ukraine are shown.

1. Zakon Ukrainy "Pro tsini i tsinoutvorennia" vid 21.06.2012 № 5007-VI. Source: <http://document.ua/pro-cini-i-cinoutvorennja-nor9463.html>.
2. Tormosa Y.G. Tsina ta tsinova politika. Navchalno-metodichnyi posibnik. – K.: 2001. – 193 s.
3. Shkvarchuk L.O. Tsini i tsinoutvorennia: Navch. Posibnik. – K.: Kondor, 2004. – 214 s.
4. Marketing. Navchalnyi posibnik / S. I. Chebotar, Y. S. Larina, O. P. Lutsiy, M. G. Shevchik, R. I. Buryak, S. M. Bonyar, A. V. Ryabchik, O. M. Prus, V. A. Rafalska. – K.: "Nash chas", 2007. – 504 c.
5. Mazur O. E. Rinkove tsinoutvorennia. Navchalnyi posibnik. – K.: "Tsentri uchbovoyi literatury", 2012. – 480 s.
6. Podatkoviy kodeks Ukrainy Verhovna Rada Ukrainy; Kodeks Ukrainy, Zakon, Kodeks vid 02.12.2010 № 2755-VI. Source: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page5/>
7. Zhukova O.V., Dubnitskiy V.I., Varenia V.O., Kosovskiy M.V., Zadorozhnyi R.G., Borisov M.P. Transfertne tsinoutvorennia: ukraiynskiy variant. – K.: Yustinian, 2014. – 184 s.
8. Shershynova G.V., Ilenko Y.I. Organizatsiyno-ekonomichni aspekty vprovadzhennia kategoriynogo menedzhmentu ta yogo informatiyno-komunikativna pidtrimka / G.V.Shereshynova, Y.I.Ilenko // Staliy rozvitok ekonomiki, 2013.- №3(20). – s. 319.
9. Gospodarskiy kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV. Source: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6>.
10. Polozhennia (standart) buhgalterskogo obliku 16 "Vitrati" iz zminami i dopovnenniyami. Source: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>

O. Yevtushevska, PhD in Economics, Assistant Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PERSPECTIVES OF ETHICAL CONSUMPTION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Universal principles of ethical consumption are lightened. Five main principles are definite, in particular: principle of caring treatment to environment, principle of human rights keeping, principle of human treatment to animals, principle of domestic producers support, principle of ethical treatment to other buyers. Main reasons of undeveloped consumer culture in Ukraine are analyzed, namely historical peculiarities of consumption, poor information, ineffective legislation, undeveloped ecological culture, poor experience of total boycott of goods and services. Perspectives of ethical consumption development under domestic conditions are opened.

1. Mitin, Iu.V. and Didkovskiy, V.L. (2006), "Perspectives of embryonic nervous tissue transplantation under sensory deprivation", [Online], available at: www.health.ua.org (Accessed 1 Nov 2014).
2. Reshetnikova, I.L. (2012), "Ethical marketing as the conception of marketing activity", *Marketing i menedzhment innovatsij*, vol. 4, pp. 92.
3. Romanenko, I.P. (2010), "Marketing transformation: social and ethical aspect", [Online], available at: www.irbis-nbuv.gov.ua (Accessed 2 Nov 2014).
4. Kotler F., Armstrong G., Sonders D., Vong V. (2001), *Osnovy marketinga* [Marketing], Vil'jams, pp. 590.
5. Kalashnikov, A.G. (1928), *Pedagogicheskaja jenciklopedija* [Pedagogical encyclopedia], Rabotnik paosveshhenija, Moscow, Russia.
6. Vojchak, A. (2009), "Analyze of marketing modern conception and marketing management", *Marketing v Ukraini*, vol. 4, pp. 52-55.
7. Shtal, T. and Tyschenko, O. (2012), "Social marketing and social responsibility of business: interconnections and results", *Marketing i menedzhment*, vol. 4, pp. 97-104.
8. Bordijar, Zh. (2006), "Society of consumption", [Online], available at: [http://development/placeforpeople.com](http://development.placeforpeople.com) (Accessed 7 Nov 2014).
9. Bell D. (1996), "Coming of post industrial society", [Online], available at: www.philsci.univ.kiev.ua (Accessed 5 Nov 2014).

L. Kyrylenko, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE NECESSITY, NATURE AND DIRECTION OF SOCIAL ORIENTATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Approaches to understanding the nature of the process of socialization of the economic system, appearing to be an effective catalyst in the transformation of an active subject, who gets the power to regulate social and economic processes in accordance for their own purposes, conditions and development needs; approaches to the analysis of problems of adaptation the national economy to the requirements of the post-industrial society, the basic idea of national socialization policy is to be aware and implementing that provision social welfare is the prerogative not only the state but also every citizen of Ukraine; strategic direction of economic policy in the socialization process is the focus of efforts State to develop the abilities of citizens to self-sufficiency, and as a result – to self-realization; initiation mechanisms of self-organization; development of social partnership. suggestions on the formation of an effective integrated social strategy based on gradual delineation of tasks and allocation priorities socialization of the economic system are worked out.

Key words: socialization; socialization of economic system; social orientation of economic system; social strategy; post-industrial society.

1. Beliaiev, O.O. (2006) *Socialnoekonomichna transformatsiia: teoriia ta praktika zdiysnennia v Ukraini* [Socio-economic transformation: theory and practice implementation in Ukraine]. Kyiv: KNEU [in Ukraine].
2. Bebelo, A.S., Bebelo, S.A., & Korovskiy, A.V. (2007). *Sotsializatsiia i humanizatsiia ekonomichnyh vidnosyn* [Socialization and humanization of economic relations]. Kyiv: KNEU [in Ukraine].

3. Geiets, V.M. (2000) Sotsio-gumanitarni skladovi perspektiv perehodu do sotsialno-orientovanoi ekonomiky v Ukraini [Socio-humanitarian components perspectives transition to a socially-oriented economy in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 4-11, 2, 4-12. [in Ukraine].
4. Zaitsev, Yu. K. (2002). Sotsializatsiia ekonomiky Ukrainy ta systemna transformatsiia suspilstva^ metodologii i praktyka [Socialization of Economy of Ukraine and systemic transformation of society: Methodology and Practice]. Kyiv: KNEU [in Ukraine].
5. Lagutin, V.D. (1996). Liudyna i ekonomika. Sotsioekonomika [Man and economics. Socioekonomika]. Kyiv: Prosvita [in Ukraine].
6. Mizhnarodnyi valiutnyi fond, Baza danyh Svitovogo ekonomichnogo ogliadu, Vsesvitnyi ekonomichnyi forum. (April 2008). [International Monetary Fund, World Economic Database review, World Economic Forum]. gcr.weforum.org. Retrived from <http://gcr.weforum.org/gcr/> [in English].
7. Gilferding, R. (1928). Kapitalizm, sotsializm i sotsial-demokratii: sbornik statey i rechey [Capitalism, socialism and social-democracy, articles and things sbornyk]. Moskva, Leningrad: Gosizdat [in Russian].
8. Gryshkin, V.O. (2005). Sotsializatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodologii, perspektivy [Socialization of Economy of Ukraine: Theory, Methodology, Prospects]. Dnipropetrovsk: Porogy [in Ukraine].
9. Bieliaiev, O.O., Kelichavii, A.V. et al. (2014). Sotsialna ekonomika [Social Economy]. Ye.B. Nikolaiev (Ed.). Kyiv: KNEU [in Ukraine].

N. Ignatovych, PhD in Economics, Associate Professor,
V. Gura, PhD in Economics, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

The theoretical and applied aspects of forming and realization conception of social entrepreneurship are considered in the world economy. The main features of social entrepreneurship are distinguished. On the basis of generalization foreign experience of social entrepreneurship realization are certainied its organization leading forms, in particular, unprofitable private organizations, business with social mission, social co-operatives, and also priority spheres and basic directions of modern development. The features of social entrepreneurship state support are investigated in the different countries of the world. Differences between European models and The USA model of social entrepreneurship are shown, pointed reasons of these differences. Foreign experience of social entrepreneurship is very important for Ukrainian social enterprises development. In unstable political situation and in period of financial crisis with production reducing and high inflation only social entrepreneurs can make economy conditions better. Also there is pointed the important role of legislative power for creating favorable conditions.

1. Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. Source: <http://www.janusandal.no/en/>
2. Keohane, Georgia Levenson, Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors, New York: mc Graw Hill, 2013, p. 151.
3. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. Source: <http://www.schwabfound.org/content/publications>
4. Udodova V. I. Doslidzhennya dosvidu funkcionuvannya nacional'ny'x modelej social'nogo pidpr'yemny'ctva / Udodova V.I., Shapoval V.I. // Visnyk Xarkivs'kogo nacional'nogo universytetu im. V. N. Karazina, 2013. Vol. 1042, p. 105 – 108.
5. Marthe Nyssens (ed.) Social Enterprise. At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society, (Routledge, 2006), p. 4-5.
6. Enczo Peczcini. Potencial innovacij ta osvoyennya novy'x dilyanok dlya kooperatyviv. Pryklad Italiyi [Elektronnyj resurs] / Enczo Peczcini // Social'ne pidpr'yemny'ctvo mozhe zminy'ty' sy'tuaciyu v Ukraini: materialy konferenciyi Sokol's'koyi agenciyi regional'nogo rozvy'tku. Source: <http://sedc.lviv.ua/text-podii.html>
7. Eva Les, Marija Kolin, "East Central Europe", in: Janelle A. Kerlin (ed.), Social Enterprise. A Global Comparison, Medford: Tufts University Press, 2009.
8. Keohane, Georgia Levenson, Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors, New York: mc Graw Hill, 2013, p. 151.
9. Berezyak I. I. Zarubizhnyj dosvid ta vitchyznyani realiyyi stanovlennya social'nogo pidpr'yemny'ctva // Naukovi zapysky' Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya "Ekonomika": zbirnyk naukovy'x prac' / red. kol.: I. D. Pasichny'k, O. I. Dem'yanchuk. – Ostrog: Vy'davny'ctvo Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademiya", 2014, Vol. 25, p. 31–36.
10. Salij I. Amery'kans'ky' ta yevropejs'ky' shlyaxy' social'nogo pidpr'yemny'ctva. // Gromads'ky' prostir. – 2013. Source: <http://civicua.org/news/view.html?q=1991219>
11. Salij I., S. Golubyev: "Soczipidpr'yemny'ctvo – toj zhe biznes, a social'nist' – jogo konkurentna perevaga" // Gromads'ky' prostir. – 2013. Source: <http://civicua.org/news/view.html?q=1989250>

L. Kot, PhD in Economics, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TO THE QUESTION OF THE NATURE AND ESSENCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

This paper is analyzed the main approaches to the definition of social entrepreneurship, the main differences between traditional entrepreneurship, social entrepreneurship and philanthropy, as well as differences in social entrepreneurship and socially responsible business. Investigated the main areas of social entrepreneurship and found that social entrepreneurship can be represented in almost all economic sectors, such as health, social care, retail and more. Analyzed of foreign experience financial support social entrepreneurship, the role and importance of social entrepreneurship in Ukraine.

1. Mair, J., Marti, I. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight.// Journal of World Business. – 2006, 41(1). – P.36-44. – Retrieved from: https://c.ymcdn.com/sites/www.usasbe.org/resource/resmgr/social_entrepreneurship/mair_and_marti.pdf

2. What is a Social Entrepreneur? – Retrieved from: <http://www.schwabfound.org/content/what-social-entrepreneur>
3. Dees J. Gregory. The Meaning of Social Entrepreneurship. Original Draft: October 31, 1998 Reformatted and revised: May 30, 2001- Retrieved from: (http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf)
4. Martin Roger L., Osberg Sally. Social Entrepreneurship: The Case for Definition/ STANFORD SOCIAL INNOVATION REVIEW spring 2007 – Retrieved from: http://skollfoundation.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2010/09/2007SP_feature_martinosberg.pdf
5. Galushka Z. The phenomenon of social entrepreneurship: concepts and prospects in Ukraine // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University). – 2013, №148. – C.15-17.
6. Buzdugan Y. Legal description of charity, philanthropy and charitable activity // Viche (Jurnal Verhovnoyi Rady Ukrainy). – 2011, №4 – Retrieved from: <http://www.viche.info/journal/2422/>
7. Nabatova O.O. Social entrepreneurship as an area of social and economic subject of innovation activities // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademika Ukrainy imeni Yaroslava Mudrogo. – 2012, № 4 (11). – C.6-17.
8. The strategy to promote corporate social responsibility in Ukraine for the period until 2020. – Retrieved from: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201310_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini_spilnota_svb.pdf
9. Sprekly Frir. Guide to Planning for Social Entrepreneurship // First edition 2011. Published: British Council www.britishcouncil.org – Retrieved from: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/britishcouncil.ua/files/posibnik_z_planuvannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf
10. Makarevych A.N. Sazonova T.Y. The nature and specificity of social entrepreneurship in Russia // Russian Entrepreneurship. – 2012, №24 (222). – C. 52-56. – Retrieved from: <http://www.creativeconomy.ru/articles/27048/>
11. Social Investment Manual. An Introduction for Social Entrepreneurs. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. – Retrieved from: <http://www.weforum.org/pdf/schwabfound/SocialInvestmentManual2011.pdf>
12. Gulbekyan M., Vainer V. Experience in the development of social entrepreneurship in the US.// Grand prix Advertising Standard. – Moskov 2014. – Retrieved from: <http://www.slideshare.net/Vovainer/ss-36115255>

V. Berezuyuk, PhD in Economics, Associate Professor
Karaganda Economic University Kazpotrebsoyuz, Karaganda

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF ENVIRONMENTAL AUDIT IN KAZAKHSTAN

Practical problems of modern economic development of the country are associated with unresolved major theoretical issues in the field of auditing. One of them, in our opinion, is to determine the status of the audit as a form of scientific knowledge. This, in turn, requires a clear definition of the subject of audit, missing not only in domestic but also foreign economic literature. Theoretical study of the content and scope of the audit showed that there are different interpretations of this concept in the countries with developed market economies (US, UK) and the Kazakhstan legislation. Analysis of multiple interpretations and definitions revealed a narrow view of the audit activities in Kazakhstan legislation. In order to improve the efficiency of the audit work is recommended management of large and medium-sized organizations use simulation methods, structural analysis and design based on the Conditional Split of the company business processes, sub-processes, procedures, functions, etc., which, ultimately, will allow Sort already performed the action and determine the need for the implementation of new procedures or functions aimed at improving the quality of the audit. Each audit organization yourself looking for ways to improve the quality of solutions using a variety of techniques, using the experience and creating in-house auditing standards, in particular, for the effective planning of the audit.

1. Ablenov D. O. Audit: teoriyaipraktika: Uchebnik – Almaty: Ekonomika, 2005. – 420 s.
2. Voronina L. I. Auditorskayadeyatelnost': osnovyorganizaczi: Moscow: Eksmo, 2007. – 336 s.
3. Erzhanov M. S. idr. Audit – 1: Uchebnik – Almaty: Izdatel'stvo "Bastau", 2005. – 382 s.
4. Soboleva N. G. Vnutrifirmennystandartykakusloviopovysheniyaachestvaaudita, Doctor's thesis, Sankt-Peterburg, 2008.
5. Ob auditorskoj deyatelnosti: Zakon Respubliki Kazaxstanot 20 noyabrya 1998 goda (s izmeneniyami dopolneniyami) // <http://online.zakon.kz>
6. Sbornik Mezhdunarodnyx standartov audita i kontrolya kachestva, 2009 (per. s angl.), g. Almaty – 985 s.
7. Vasil'eva N. Standarty i metody vnutrennego audita, Evrazijskij vestnik auditora, No. 4, 2002, s. 6-11.
8. Sonin A. Vnutrennij kontrol' i vnutrennij audit – neobxodimost' dlyakompanii, Evrazijskij vestnik auditora, No. 6 iyun', 2003. s. 23-26.
9. Sheremet A. D. Audit: uchebnik, A. D. Sheremet. – 5-e izd., ispr. idop. – Moscow: INFRA-M, 2008. – 448 s. – (Vyssheobrazovanie)
10. Kvalifikaciya – vnutrennij auditor, Evrazijskij vestnik auditora, No. 9, 2002, s. 16-17.
11. Ivanova E. I., Mel'nik M. V., Shlejniov V. I. Audit effektivnosti v rynochnoj ekonomike. Izdatel'stvo: "KnoRus". 2007, s. – 328.

L. Gatska, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LABOR MARKET IN WORLDWIDE GREENING ECONOMY: RESTRUCTURING AND DEVELOPMENT PROBLEMS

Labor market is affected by ecologization processes in economy both nationally and globally. Positive and negative effects of this process are analyzed in this article. We defined 5 main areas where labor market is affected by "greening" processes: 1) ecologization create new workplaces for producing "green" goods; for implementation and support of ecology-friendly technical processes; in traditional business areas, connected to "greens"; 2) it provide changes of overall employment rate; 3) labor market structure transform due to new ecology tendencies; 4) current workplaces become "greener", especially positions, connected to ecology; 5) it causes widespread social integration. We made a conclusion that the total effect of this process on labor market will depend on many economic and political factors. Number and quality of created workplaces will highly depend on level of demand for such specialists and on elasticity of employment. It will correlate with the number of workplaces, lost in traditional

industries. Sum of gross benefits and damages will be equal to number of employees, who "green" their work conditions or will be forced to change their jobs at all.

1. Glosariy zelenogo biznesu : ukrainsko-nimetsko-rosiysko-angliyskiy / V. Bazilevich, D. Valter, V. Hartman [ta In.] ; nauk. red. : V. Bazilevich, D. Valter. – K. : Znannya, 2010.
2. Ekologichne upravlinnya [pidruchnik] / Shevchuk V. Ya., Satakin Yu. M., Bilyavskiy G. O. [ta In.]. – K. : Libld, 2004. – 432 s.
3. Martynyuk A., Ogarenko Yu. Perspektivi rozvitku "zelenoji" ekonomiki. – : <http://www.fes.kiev.ua>
4. Murashkin V. Svitova i ukrajinska energetika u 2012 rotsi: pidsumki roku i perspektivi. – available at: <http://ua-energy.org/post/29764>
5. Natsionalna dopovid pro lyudskiy rozvitok "Ukraina: na shlyahu do sotsialnogo zaluchennya" [Cherenko L.M., Reut A.G., Vasilev O.A., Krikun O.I.] – K.: PROON, 2011. – 123 s.
6. Norkin A. Mifyi o vobnovlyayemoy energetike: "zelenie istochniki" sozdayut dopolnitelnyie rabochie mesta. 14.10.2013 available at: <http://www.facepla.net/index.php/the-news/energy-news-mnu/4001-renewable-new-job-myths>
7. Petrenko I. Korolivski pochesti ukrajinskiy energetitsi. – available at: <http://ua-energy.org/post/8082>
8. Svitoviy bank: Dopovid pro svitoviy rozvitok, 2013 rik: Zaynyatist. – Vashington, OK, 2012 r., Oglyad, s. 8.
9. Green jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world (Nayrobi, YuNEP, 2008.)
10. EK: Employmentpackage: Towards a job-rich recovery.-Bryussel, 2012.
11. Energy statistics, Energy balance for Ukraine; available at: <http://www.iea.org/stats/index.asp>
12. Green jobs for Sustainable Development. A case study of Spain.- Paralelo Edición, S.A., 2012.
13. Mark Muro, Jonathan Rothwell, Devashree Saha. A National and Regional green jobs assessment the brookings institution| Metropolitan policy program | 2011. – 68p
14. Sustainable development, decent work and green jobs / Report VI/ International Labour Conference, 102nd Session, 2013, 120p. 15. Working towards sustainable development : opportunities for decent work and social inclusion in a green economy / International Labour Office. – Geneva: ILO, 2012, 185 p.

T. Kharchenko, PhD in Economics, Associate Professor,
J. Sagaydack, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF THE PROCESSING OF SOLID WASTE IN UKRAINE

The article is dedicated to the problems of recycling and solid waste. It is investigated traditional methods of waste management (storage, disposal, incineration). Authors insist on ineffectiveness of these methods, because of the pollution increases anthropogenic pressure on the environment. It is proved harmful health effects using the traditional methods of disposal. The question of introducing innovative recycling, particularly separating solid waste, the development and use of clean technology waste processing, using microorganisms, pyrolysis. It is determined implementation barriers such as lack of effective government support, and high cost. It is noted that there is a problem of underestimating the complexity, scope and specifics of the issue. The experience of developed countries is outlined. The comparative performance of existing tariffs for disposal of solid waste is used. The ways of solving problems are done.

1. Byletska G.A. Urboekologia. Source: http://bookdn.com/book_538.html.
2. Borysenko K. Ukraina smittespaluvnogo period. Source: <http://www.tema.in.ua/article/6590.html>
3. Veklich O.O. Suchasniy stan i efektyvnist' ekonomichnogo mechanism ekologichnogo reguluvannya. Ekonomika Ukrainy, 2003, Vol.10. 4. Volchin I., Potapov A. Energia iz othodov. Esko, 2012, Vol.5.
5. Glosariy zelenogo biznesu / V. Basylevich, D. Walter, Kyiv, 2010.
6. Guliy A. Udoskonalennya upravlinnya vidhodami virobniictva ta spozhivannya u konteksti vprovadzhennya v Ukraini zasad stalogo rozvytku, Vynnytsa, 2011. Source: <http://eco.com.ua/>.
7. Mykhaylenko V. Zvalystcha – vyklyk stalomu rozvytku, Viche, 2008.
8. Myschenko V., Vygovska G. Udoskonalennya systemy upravlinnya vidhodami v Ukraini v konteksti evropeyskogo dosvidu, Kyiv, 2012.
9. Pro shvalennya koncepciyi zagalnodержavnoyi program povodzhennya z vidhodami na 2013-2020 roku. Source: www.rada.gov.ua.

A. Bohan, PhD in Economics, Associate Professor
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

ENVIRONMENTAL AND SAFETY ATTRIBUTES GEOSTRATEGIC HEGEMONY

The article deals with modern aspects of manifestation geostrategic hegemony in the context of its environmental and safety attributes that determine the appearance of new determinants of economic development and progress of the world. Specificity of the geopolitical sphere in the context of a retrospective and prospects of development of civilization, which requires the use of new system-methodological approaches to its study. Defined mechanisms to enhance the status of the hegemon, which by their nature are accompanied by threats and challenges of globalization and conflict-military factors in the fight for resources and ecological imbalance in the world. The space competition geopolitical actors are increasingly extended to third countries, thus causing their economic instability, environmental vulnerability and permanent conflict. The factors, causes and conditions for the identification of new measurements geostrategic hegemony, which can affect the configuration of world order, the balance of economic power and the establishment of constructive international dialogue aimed at security, sustainable development and well-being of all mankind.

1. Wallerstein, I. (2001). Analysis of world systems and the situation in the modern world [Translation from English P. Kudiyukina]. – SPb.: Universitetskaja kniha, P. 97-98.

2. Beck, U. (2011). Mact und Gegenmacht im globalen Zeitalter. Neue weltpolitische Ökonomie. Kyiv: Nika-Centr, 2011. – P.258-260.
3. Coser Lewis A. The Function of Social Conflict. N. Y.: Free Press. P. 121-122.
4. SIPRI (2011) Armaments, Disarmament and International Security [Translation from English. The Stockholm International Peace Research Institute; Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named after O. Razumkov] – Kyiv: Zapovit, 2012. – 488 p.
5. Mosov, S. (2007). War and peace – the choice of humanity. – Kyiv: "Rumb", P. 25-27.
6. Bokhan, A. (2014). The scientific concept of environmental security in international economic relations. Actual Problems of Economy, 12 (162). P. 78.
7. Nikolajenko, D. The economy of war and peace. Internet-resource. Access mode <http://www.archipelag.ru/geopolitics/putyadok/balkany/collection/312/>
8. Humphreys, M. (2005). Natural resources, conflict and conflict resolution: uncovering the mechanisms, Journal of Conflict Resolution, vol. 49, no.4 (Aug.).
9. Mishyn, A. (2014, February 16). Conflicts in Africa show that the region needed resuscitation Pan-Africanism. Retrieved from <http://commons.com.ua/aleksandr-mishyn-konflikty-v-afrike-p/>
10. Africa as a new arena for radical Islamists (2014, December 19). Retrieved from <http://ua.korrespondent.net/world/3457838-korrespondent-afrika-yak-nova-arena-dlia-radykalnykh-islamistiv/>
11. Wars and conflicts in Africa (2014, January 13) Retrieved from <http://www.modernarmy.ru/article/348/voini-i-konflikty-v-afrike/>
12. Africa is at risk of becoming garbage global scale. Retrieved from <http://newsland.com/news/detail/id/772768/>
13. Shaptalov, B. (2009). Theory and practice of expansionism: Experience great powers. Moscow: "Librokom", P. 323-324.
14. Jaspers, K. (1993). The meaning and purpose of history – M.: Politizdat, P. 53-54.

M. Avksientiev, PhD in Economics, Doctoral student

Economic Research Institute of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Kyiv,

V. Pavlenko, PhD in Economics

Public Joint Stock Company "Ukrasvydobuvannya", Kyiv

HIGHLY QUALIFIED WORKING FORCE – KEY ELEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT MODEL

Highly qualified working force is a central element of intensive development model in modern society. The article surveys the experience of countries that managed to transform their economy to the innovative one. Ukrainian economy cannot stand aside processes that dominate the world economy trends, thus we are to use this experience to succeed in future. Today any government of the world is facing challenges that occur due to transformation of the economy into informational one. This type of economy causes its transformation form extensive to intensive one. The main reasons under that is limitation of nature resources, material factors of production.

Thus this approach depends much on the quality of working force. Unfortunately in Ukraine there is a misbalance in specialist preparation. This puts additional pressure on the educational sphere also. In order to avoid this pressure we are to conduct reforms in education sphere. Nowadays, in the world views and concepts of governmental role in the social development are changing. This why, even at times of economic recession educational costs are not reduced under the new economical doctrine in the EU. Highly qualified specialists, while creating new products and services play role of engineers in XXI century. They are to lead their industries to world leading positions.

From economic point of view, highly qualified specialists benefit society with higher income rates, taxation and thus, increasing the living standards in society. Thus, the majority if modern scientists prove the importance of highly trained working force for more effective economic development.

1. Hrishnova O. A. Education as a factor in human development and economic growth [Osvita iak chynnyk liudskoho rozvytku i ekonomichnoho zrostantia]. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11836/11Grishnova.pdf?sequence=1>.
2. Semiv L., Semiv R. University education in the transition to a knowledge economy [Universytetska osvita v umovakh perekhodu do ekonomiky znan]. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27467/09-Semiv.pdf>;
3. Hrishnova O. A. Sustainability Ukraine: comparative analysis and guidelines development [Sotsialna vidpovidalnist Ukrainy: porivnyalnyi analiz ta osnovni napriamy rozvytku]. Available at: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/158/158_11-18.pdf;
4. Herasymenko O. Modern trends of social and labor sphere in Ukraine [Suchasni trendy rozvytku sotsialno-trudovoi sfery v Ukraini]. Available at: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/161/4.pdf>;
5. Pihul N. H. The role of higher education in the implementation of innovative economic development Ukraine [Rol vyshchoi osvity u realizatsii innovatynoi modeli rozvytku ekonomiky Ukrainy]. Available at: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCUQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdspace.uabs.edu.ua%2Fjsui%2Fbitstream%2F123456789%2F2506%2F3%2Fol%2520vyschoi%2520osvity.do&ei=JJ0qVN3xGrWygPutoK4BQ&usq=AFQjCNEUlb2cljBmWisgOnj8yy9EEKWYfQ&bvm=bv.76477589,d.bGQ/>
6. Barysheva A. V., Boldin K. V., Holia R. S., Perederiaev I. I. The innovation. [Innovatsii]. Pod obshh. red A. V. Baryshevoj. – 2-e izd. – M.: Izdatelskaja korporacija "Dashkov i Ko", 2008. – 382 s.
7. Gejts B. Business at the Speed of Thought/ [Biznes so skorostju myslj]. – M., 2001. – 248 s.;
8. Tulchynska S. O. The strategy of intellectual innovation system of regions – the imperative of becoming a knowledge economy. [Stratehiia rozvytku intelektualno-innovatsiinoi systemy rehioniv – imperativ stanovlennia ekonomiky znan]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>
9. Innovations of State [Innovatsiina polityka derzhavy]. Available at: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/833/39/>

10. Babych D. V., Borodin O. D. Research scientific foundations of the strategy of innovative development of the country [Doslidzhennia naukovo-praktychnykh osnov formuvannia stratehii innovatsiinoho rozvytku derzhavy]. Available at: file:///C:/Users/pp/Downloads/piprp_2013_1_17.pdf
11. Heston A., Summers R., and Aten B. Price Structures, the Quality Factor, and Chaining. Available at: <http://www.oecd.org/std/prices-ppp/2425050.pdf>
12. Official site of the State Statistics Finland [Ofitsiyni sait Derzhstatu Finliandiii]. Available at: <http://www.tilastokeskus.fi/>
13. Castells M. and Himanen P. The Information Society and the Welfare State: The Finish Model. – New York: Oxford University Press, 2002. – 200 pp.
14. Singapore's economic miracle. [Singapurskoe jekonomicheskoe chudo]. Available at: <http://mybank.ua/articles/articleDetail.do?objectId=9265>
15. Special report of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights "observance and protection of the rights of citizens of Ukraine abroad" [Spetsialna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny "Stan dotrymannia ta zakhystu prav hromadian Ukrainy za kordonom"]. Available at: http://www.ombudsman.gov.ua/ru/images/stories/07022011/S_Dopovid_1.pdf
16. Cisco Visual Networking Index: Forecast and Methodology, 2009-2014. Available at: http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns341/ns525/ns537/ns705/ns827/white_paper_c11-481360.pdf
17. State Administration of Communications Ministry of Transport and Communications of Ukraine. Information on the status of the communications sector in Ukraine in January-September 2010 [Derzhavna administratsiia zviazku Ministerstva transportu ta zviazku Ukrainy. Informatsiia pro stan haluzi zviazku v Ukraini za sichen-veresen 2010 roku]. Available at: <http://www.stc.gov.ua/uk/publish/article/63905.jsessionid=74272699CD5567EABC58176020654B1B>

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Мазур Ірина Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-35-47.

Мазур Ирина Ивановна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Mazur Iryna – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Богуславський Олександр Володимирович – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-35-47, sanya_bat@mail.ru

Богуславский Александр Владимирович – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Boguslavskiy Alexandr – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Євтушевська Ольга Володимирівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-35-47, evtush5221@i.ua

Евтушевская Ольга Владимировна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Yevtushevska Olha – PhD in Economics, Assistant Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Кириленко Лариса Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-35-47, verholat1@voliacable.com

Кириленко Лариса Михайловна – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Kyrylenko Larysa – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Ігнатівч Неллі Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (44) 521-35-47

Гура Вікторія Леонідівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (44) 521-35-47

Ігнатівч Нелли Ивановна – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Гура Виктория Леонидовна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Ignatovych Nelly – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Gura Viktoriya – PhD in Economics, Assistant Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Кот Людмила Леонідівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (044) 521-35-47

Кот Людмила Леонидовна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Kot Liudmyla – PhD in Economics, Assistant Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Березюк Валентина Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, Карагандинський економічний університет Казпотребсоюза.

Контактна інформація: 87212-44-16-34-195 (сл.), 87212-43-63-96 (дом.), 8-705-300-43-40 (моб.), valuha-hilo@mail.ru

Березюк Валентина Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза.

Berezyuk Valentina – PhD in Economics, Associate Professor, Karaganda Economic University Kazpotrebsoyuz.

Гацька Людмила Павлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: 050-441-99-35, Gatska@ukr.net

Гацкая Людмила Павловна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экологического менеджмента и предпринимательства. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Gatska Liudmyla – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Ecological Management and Entrepreneurship, Taras Shevchenko University of Kyiv.

Харченко Тетяна Борисівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-33-29, t_kharchenko@ukr.net

Сагайдак Юлія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: (044) 521-33-29, j_sagaydack@ukr.net

Харченко Татьяна Борисовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экологического менеджмента и предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Сагайдак Юлия Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экологического менеджмента и предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Kharchenko Tetyana – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Ecological Management and Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Sagaydack Juliya – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Ecological Management and Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Бохан Аліна Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, Київський національний торговельно-економічний університет.

Контактна інформація: 097-781-77-55, alina.bokhan@i.ua

Бохан Алина Васильевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики, Киевский национальный торгово-экономический университет.

Bokhan Alina – PhD in Economics, Department of international economy, Kyiv National University of Trade and Economics.

Авксентьев Максим Юрійович – кандидат економічних наук, докторант, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Контактна інформація: 0967612990, avkma0302@mail.ru

Павленко Володимир Петрович – кандидат економічних наук, заступник голови правління, ПАТ "Укргазвидобування"

Контактна інформація: (044) 461-27-04 vakula@gasdob.com.ua

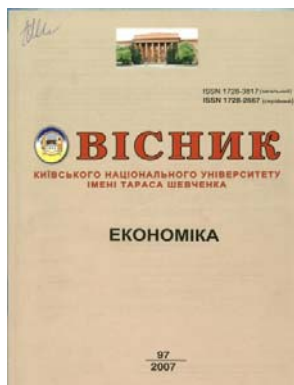
Авксентьев Максим Юрьевич – кандидат экономических наук, докторант, Научно-исследовательский институт экономического развития и торговли Украины

Павленко Владимир Петрович – кандидат экономических наук, заместитель главы правления, ПАО "Укргаздобыча"

Avksientiev Maksym – PhD in Economic, doctorate of Science and research institute of Ministry of economy and trade of Ukraine

Pavlenko Volodymyr – PhD in Economic Sciences, Deputy Chairman of the Board Public Joint Stock Company "Ukrigasvydobuvannya"

CALL FOR PAPERS

The deadline for submission of papers
for the next issue of the Journal
**"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY
OF KYIV. ECONOMICS"**
ends on every month, 10th.

**"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL
UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS"**
is a peer-reviewed journal published monthly and dedicated
to increasing the depth of research across economic field.

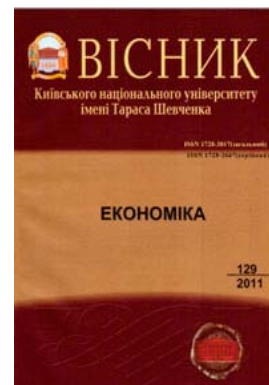
The **"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL
UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS"**

is a professional journal included
in the list of peer-reviewed scientific periodicals published
in Ukraine and rated

by the methodology of the High Attestation Commission of Ukraine
and the Ministry of Education of Ukraine.

The Journal has been published **since 1958**.

Issued monthly.

ABSTRACTED AND INDEXED in:

**RINC (E-Library), Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Соционет,
Index Copernicus (ICV 2013 = 6.54), CyberLeninka, OCLC WorldCat,
Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR),
The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers,
the Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko Kyiv National University,
National Library of Ukraine Vernadsky**

Since 2013 **"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV.**

ECONOMICS" is published in **Ukrainian, Russian, English and German**.

"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS"
welcomes the submission of manuscripts that meet the general criteria of significance and scientific
excellence in this subject area, and will publish:

- Original articles in basic and applied research
- Case studies
- Critical reviews, surveys, opinions, commentaries and essays

Focus on:

- current problems of economic theory,
- international economics,
- business economics,
- management,
- theory of finances, banking,
- insurance,
- statistics,
- accounting and auditing,
- environmental safety,
- economic-mathematical modeling,
- information technology in the economy.

In case you accept this invitation, please follow the publishing guidelines as laid down: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua> and kindly send us your manuscript by email to: visnuk.econom@gmail.com.

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 12(165)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 7,5. Наклад 300. Зам. № 214-7254.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е12.
Підписано до друку 20.03.15

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02